

Ködöböcz József

Életem

9. 76, 119.

KÖDÖBÖCZ JÓZSEF

Életem

Életem

Faint handwritten text, possibly a signature or date, located below the stamp.

Faint text at the bottom of the page, possibly a publisher's or printer's mark.

Kődöböcz József (1913–2003)

A család

1913. november 1-jén Vámosatya községben,¹ Bereg megyében születtem szüleim harmadik gyermekeként. Édesapám, Kődöböcz Pál születése előtt pár héttel ment ki másodsor Amerikába, hogy ottani munkájával kedvezőbb feltételeket teremtsen az itthon élő család számára. Abban az időben kis falunkból öten is próbálkoztak az előbbre jutásnak ezzel a lehetőségével, de csak egy családban, az anyai nagynéném, Szász Julianna és férje, Baksa Ferenc esetében volt eredménye ennek a vállalkozásnak. A többiek – édesapám is – vagyont szerezni ott sem tudtak, s hazatérve itthon ott folytatták a munkát, a gazdálkodást, ahol előzőleg abbahagyták. Édesapám 1920-ban jött haza, akkor én már iskolába jártam.

Családunk, a Kődöböcz család kisbirtokos földműves család volt. A vidékünkre jellemző kemény talaj, a gyakori nagy szárazság igen nehéz munkát kívánt, s annak ellenére nem biztosított a családnak nyugodt életet. Édesapám távollétében a földet nagyapám, Kődöböcz András művelte, szántotta, vetette. Kapáláshoz, aratáshoz napszámosra is szükség volt. Egyébként minden nehéz munkát nagyapám végzett, s amikor volt rá lehetőség, két lovával szekeres fuvarát is vállalt. Vitte a malomba a napszámósoknak az örölni valót, hordta az orvoshoz a betegeket, hazafuvarozta a fát, vállalta a Hangya Szövetkezet áruinak szállítását. Rossz utakon, ősszel a kerékagyig sárban szállította néhány földműves társával együtt Vásárosnaményba a gabonakereskedők által felvásárolt terményeket.

¹ *Vámosatya* község nevének legkorábbi említése *Agha* formában 1312-ből maradt ránk, neve pusztá személynévből keletkezett. 1620-ban már *Vámos Attya* formában szerepel, s a név előtagja arra utal, hogy a faluban egykor vámot szedtek. Határában 1557-ben említik először a Búdi család várát. Amikor II. József idejében az első katonai felmérést végezték, tölgyerdő vette körül a falut. Fényes Elek (1851) 587 lakosú faluként említi, melynek határában minden gabona megterem, lakói a Tiszán fával kereskednek. Kődöböcz József születése idején a kisközség Bereg vármegye mezőokszonyi járásához tartozott; az 1910-es népszámláláskor 1114 lakosa volt, valamennyien magyarok, közülük 79 római katolikus, 106 görög katolikus, 854 pedig református vallású.

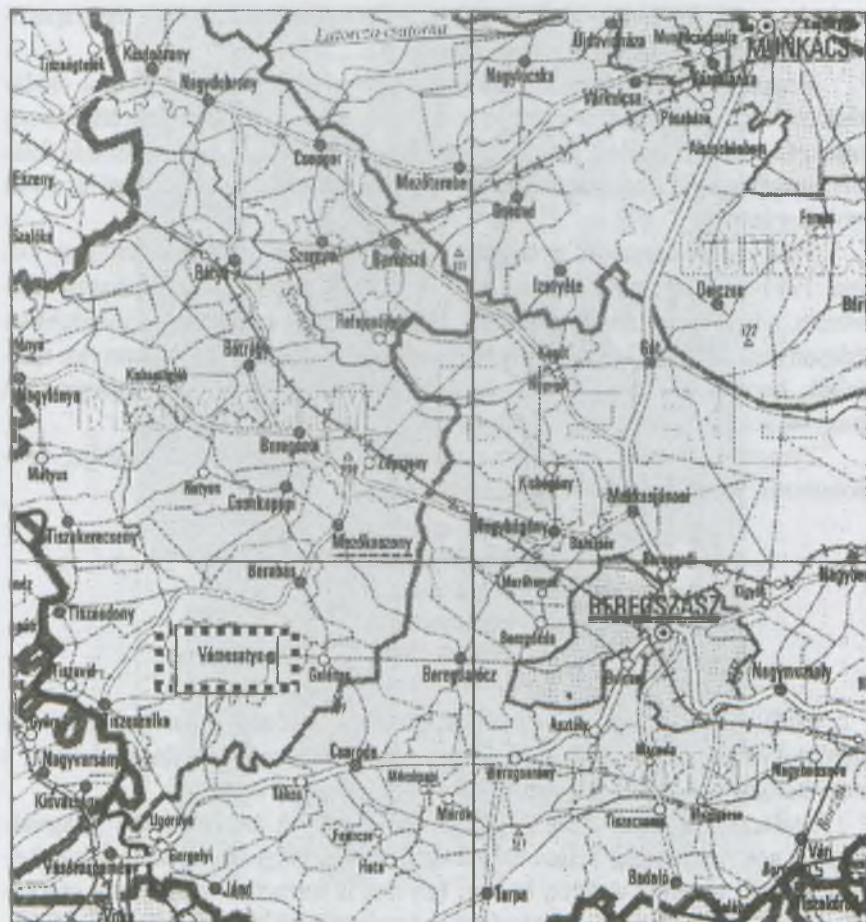
Nagyapám nagyon szeretett bennünket. Mindenről gondoskodott. Emlékszem, a háborús és a háború utáni nehéz években fuvarozásai alkalmával a városból, Beregszászból, Vásárosnaményből olyan dolgokhoz is hozzájutott, amiket falunkban egyáltalán nem lehetett megkapni. A hazahozott süvegcsukor, péksütemény, a hántolt napraforgómag nagy csemege volt, s ízüket ma is érzem!

Édesanyám, Szász Erzsébet szelíd, csendes, nagyon szép asszony volt. Gyermekeivel nagyon sokat foglalkozott, törődött. Igen gondos, lelkiismeretes, szerető anya volt, aki igyekezett minden lehető biztosítani számunkra. Az akkori nehéz időkben is mi mindig tisztán, szépen öltözöttek jártunk. Anyai nagyapám, Szász Ferenc valamikor bíró volt a faluban. Jó kedélyű, értelmes embernek ismerték, aki agyvérzés következtében hosszú éveken át nem tudott járni, mindig egy karosszékben üldögélt. Anyai nagyanyám, Kertész Erzsébet nagy türelemmel gondozta az évekig tartó betegségében. Apai nagyanyámat, Vas Lídiát nem ismertem. Amikor megszülettem, már nem élt. Még apám házasságkötése előtt meghalt.

Falunkban a Ködöböcz és a Szász család a törekvő, szorgalmas, takarékos, megbecsült földműves családok közé tartozott. Ebben az időben a Ködöböcz családnak 15 hold földje volt, amelyhez később, az 1945-ös földosztáskor még két holdat szerzett. Dédnagyapám annak idején váltót írt alá egy falunkbeli zsidó kereskedőnek, s ez földje egy részének elvesztéséhez vezetett. Apámnak két bátyja volt, akik már előbb kimentek Amerikába, ott ragadtak. Velük a kapcsolat megszakadt. Eltűntek az idegen rengetegben! A család kis birtokán mi gazdálkodtunk.

A Szász család is hasonló anyagiak között élő földműves család volt. Édesanyámék négyen voltak testvérek: Julianna, Erzsébet, Eszter és Pál. Amíg a nagyszülők éltek, a földet nem osztották szét a gyermekek között. Amikor a nagyszülők meghaltak, a vagyonból az egy fiú megkülönböztetetten nagyobb mértékben részesült a végrendeletnek megfelelően, a lányok kisebb részt kaptak. Édesanyám örökségét a család csak jóval később, nagyanyám halála után, a II. világháború idején kapta meg. Julianna férje Baksa Ferenc, Eszteré Baksa Gyula (Ferenc és Gyula testvérek voltak!), Pali bátyámnak a felesége Laczkó Julianna volt.

Családunk nagyon jó viszonyban volt L. Nagy Imrével és feleségével, Baksa Erzsébettel. Nekik nem volt gyermekük, s szerettek minket. Vasárnaponként a három testvér, Vilma, Pali meg én az ő meghívásukra szívesen

A beregi szülőföld

mentünk el hozzájuk, s mint kisgyermekeket Erzsí néni mindig megkínált valamivel, sokszor kukoricamáléval, amit nagyon szerettünk. Íze ma is a számban van. 1920-ban hazajött Amerikából édesapám, s idős nagyapámtól átvette a gazdálkodást, a nehéz munkát.

Nagyapám és édesapám szorgalmas munkája, gazdálkodása, a családnak az emberekhez való jó viszonya miatt a faluban szerettek bennünket. A megbecsülést az is mutatja, hogy az 1920-as évek második felében apámat egyházigazdognak is megválasztották, s sok hosszú éven át volt kurátor.

Szüleimnek harmadik gyermeke voltam. Elöttem 1910-ben született Vilma, 1911-ben Pál, majd utánam 1922-ben Erzsébet, 1924-ben Julianna testvérem, s így öten voltunk testvérek. 1926-ban nagy csapás érte családnkat: édesanyám 38 éves korában vérmérgezésben meghalt. Hogy mennyire tisztelték, becsülték, szerették a községben, az is mutatta, hogy betegsége alatt nagyon sokan meglátogatták, s nemcsak a rokonok és szomszédok.

Temetésén is nagyon sokan vettek részt. Fejfájára a falu poétája, névrokonom, Ködöböcz György az alábbi sorokat véste:

*Hű nő volt. Élete minta,
Munkájának sorsa feledés,
De férje és öt gyermeke
Szeretettel őrzik emlékét.
Jóság volt az egész élete,
Áldott legyen emlékezete!*

Ettől kezdve a háztartás minden gondja – a főzés, takarítás, mosás, a hetenkénti kenyérsütés stb. – a 15 éves lánytestvéremre, Vilmára hárult, s neki kellett nevelnie a négy- és a kétéves kistestvért is.

Családnkra küzdelmes napok következtek. A bekövetkező világválságban sok nehézséget kellett átélnünk. Földünk nagy részét nemcsak nehezen lehetett megművelnünk, hanem keveset is termett a nyári nagy szárazságok miatt. Jó termésnek számított, ha egy-egy hold föld 6-7 q búzát termett, s a cséplőgéptől a szérúról 35 q búzát is sikerült hazaszállítani. A búza volt a fő termés, de önellátás céljából termeltünk krumplit, kukoricát, takarmányrépát, árpát, zabot, lucernát, kendert, bükkönyt is. Eladni főleg a búzából lehetett, s annak ára is rendkívül alacsony volt, a bolettás² világban

² A boletta gabonajegy volt, árkiegészítés a gazdáknek a gazdasági válság miatt bekövetkezett eladási nehézségek idején 1930 és 1934 között.

A beregi Kődöböcz család
(Elöl jobbra az édesapa,

Látogatóban a tiszavidli rokonok között (lent: Juliskáék almáskertjében)

6 pengő, és így a háztartási cikkek (só, cukor, petróleum, továbbá a ruházat stb.) beszerzése sokszor okozott gondot. A falusi embernek kevés pénze volt. A család eladósodott, s a váltó rendezése apámnak mindig nagy problémát okozott, restellte a jótállóhoz aláírásra elvinni, s az aláírását kérni. Sokszor nem jutott pénz olyan dolgokra, amelyek szükségesek lettek volna. Családunk is lerongyolódott, a tehenünket is el kellett adnunk, ősszel libát és kacsát hizlaltunk eladásra. Sokszor sült árpás kenyér. Tavaszra rendszeresen elfogyott a búza, s májusban a helybeli kereskedőtől kellett kölcsönkérni búzát, amelyre az új búzából mázsánként 50 kg-ot kellett ráadni. Csak 1938 után változott meg a helyzet, s volt tapasztalható a faluban s nálunk is életszínvonal-emelkedés.³

Az atyai harangtorony

³ Ez a gazdasági fellendülés a Felvidék és Kárpátalja visszacsatolásával (1938/39), valamint a háborús előkészületekkel volt összefüggésben. A Beregi Tiszaháton a Csaronda patak és a Szipacsatorna között fekszik a falu, főutcája teret képez a református templomnál. Ezen a hajdan patakok övezte helyen a XIII. és XIV. század fordulóján épült a templom, amelyet a XVIII. században alakítottak át; kazettás famennyezete 1766-ban készült. A templomtól északra álló, fából készített harangtoronyt a XVIII. században emelték, teljes magassága 26,5 méter, a Felső-Tisza vidékének második legmagasabb harangtornya. Jelenleg a faluban 268 lakásban 690 lélek él. Határának kiterjedése 2429 hektár, hagyományosan almatermesztéssel foglalkoznak itt.

A vámosatyai reformátusok temploma

Az iskolás évek

Községünk lakosai reformátusok voltak, s az elemi iskolát az egyház tartotta fenn. 1919 őszén iratkoztam be az összevont osztályokkal működő, egy tanerős református elemi népiskolába. Az első három osztályt osztatlan népiskolában – hat osztály tanult egy tanteremben, egy tanító vezetésével – végeztem, s akkor épült a Klebelsberg kultuszminiszter iskolaépítési akciója támogatásával egy második tanterem, ekkor alkalmazott az egyház egy másik tanítót is. Az én tanítóm Szabó Ferenc volt, az új tanító Toldy Borbála, akit később Szabó Ferenc feleségül vett. Testvéreimmel együtt jó tanulók voltunk, tanítónk is szeretett bennünket.

Az elemi iskola 5. osztályába jártam, amikor tanítóm és a református segédlelkész – Szabó Sándor – azt javasolták szüleimnek, hogy a két évvel idősebb bátyámmal együtt adjanak minket továbbtanulni, gimnáziumba. Mivel szüleim nem tudták mindkettőnk továbbtaníttatását vállalni a költségek miatt, továbbá a gazdálkodás miatt az egyik fiú segítségére ott-hon szükség volt, végül is úgy döntöttek, hogy engemet, a kisebbet iratnak be a gimnáziumba, s taníttatnak tovább. Március közepe volt, amikor ez eldőlt. Segédlelkészünk édesanyja Nyíregyházán lakott, segédlelkészünk 1925. március 19-én hazament édesanyját meglátogatni, s engem beíratott a nyíregyházi evangélikus reál-gimnáziumba magántanulónak. A tanítóm vállalta a vizsgára való felkészítésemet (havonta 1 q búzát fizettünk), s az I. osztályból a Kossuth Lajos Reál-gimnáziumban augusztus 27-én jó eredménnyel magánvizsgát tettem.

A gimnázium II. osztályába is a nyíregyházi evangélikus gimnáziumba íratlak be azzal az elgondolással, hogy ebből is magánvizsgát teszek, s a III. osztálytól Sárospatakon folytatom a tanulmányaimat. Megvásárolták a tankönyveket, és ősztől kezdve szorgalmasan jártam a tanítómhoz, aki felkészített a vizsgára.

A tanév közben megfordult nálunk Nagy Ernő,¹ aki az 1848-as neves református lelkésznek, Nagy Sámuelnek, a későbbi jándi papnak volt a fia s Bajcsy-Zsilinszky Endrének nagy harcostársa, barátja. Nagy Ernő nemcsak pataki diák volt, hanem családi szálak is fűzték Patakhoz: felesége Rohoska József teológiai tanárnak a lánya, Peremartoni Nagy Gusztáv teológiai tanárnak az unokája volt. Ellenzéki képviselőjelöltként minket is meglátogatott, hiszen apám az egyik fő támogatója volt. Nagy Ernő hatására a II. osztályos magánvizsgámat már nem Nyíregyházán tettem le, hanem Sárospatakon. Vállalta azt is, hogy a pataki gimnáziumba való felvételemet elintézi.

Így a tanév végén a tanítóm Patakra vitt el vizsgázní. A vizsgán latinból volt egy kis problémám. Én a Nyíregyházán használatos könyvekből készültem fel. A Nyíregyházán használatos latin nyelvtankönyvben (Hittich Ödön) a nyelvtani elnevezések egy része más volt, mint a Patakon használt (Kun Pál) tankönyvben; például *praeteritum perfectum* = *plusquam perfectum*. A latinszakos vizsgáztató tanár, Halász Dénes² ragaszkodott a pataki tankönyvi elnevezésekhez, s a kis falusi jámbor fiút elmarasztalta. Ezt az elégtelen jegyet augusztus 31-én a javítóvizsgán kijavítottam, s így beiratkozhattam 1926. szeptember 1-jével a pataki református gimnázium III. osztályába rendes tanulónak. Ezzel kezdődött meg a tulajdonképpeni pataki diákéletem!

Sárospatakra kerülve egy évig Kispatakon laktam magánháznál. A házigazdámék ismerősök voltak: Szalma Károly barabási, felesége, Ködöböcz Piroska vámosatyai származásúak voltak. S amikor 1920-ban Károly bácsinak mint rendőrnek Beregszászból a cseh megszállás miatt el kellett jönnie, egy ideig, átmenetileg Atyában az udvarunkon lévő kisházban laktak. 1927 őszén a Tárczy-féle gárdába kerültem; a Dobó utcán, a Móricz Zsigmondék volt házában laktam, ahol együtt éltem Rabóczi János, Péter János és Tóth Gyula osztálytársaimmal. Tóth Gyulával igen meleg baráti kapcsolatba kerültem, náluk, Balajton többször meg is fordultam, s ez a barátság egész életünkben végigkísért bennünket. V. osztályos koromban bekerültem a gimnáziumi internátusba: előbb egy tanteremből kialakított szoba volt a gimnázium I. emeletén, majd VI. osztályos koromtól a Kisinternátusban laktam (Rákóczi u. 6.).

¹ Nagy Ernő (1871-1947) köztisztviselőként álló politikus, halálakor Zemplén megye főispánja.

² Halász Dénes (1875-1960) magyar-latin szakos tanár 1911-től 1940-ig tanított a gimnáziumban.

Mint falusi szégyenlős kisfiú csak lassan szoktam meg s szerettem meg Patakot. Ismergettem a várost, a környéket, s az évek alatt második szülőföldemmé vált. Sokat jártam, tanultam az iskolakertben, ahol még a tanév megkezdése előtt megismertem az első pataki kis diáktársamat, Szalai Györgyöt. Többször megfordultam a református temetőben is. Az első évben Kispatakról jártam esőben, hóban, szélben, hidegben a gimnáziumba. A Bodrog hídján nem szerettem járni, mert két oldalt a járda deszkából volt, lehetett látni a vízfolyást, s ez zavart engem. Sokszor figyeltem csodálkozva, különösen a vásárok idején, a híd nagy forgalmát, s a város felőli oldalon a vámfizetést, melyet egy féllábú ember intézett. A későbbi időkben diáktársaimmal vasárnap délutánonként gyakran jártuk Patak utcáit, kerestük a nevezetességeket, de a várba nem tudtunk bemenni. A határban kedves kirándulólhelyünk volt szombat vagy vasárnap délután a „Magyar Tengerszem”-mel a Botkő, a Mandulás és a Berek. Az iskolakert mellett ezek voltak a közös játékaink, labdázásaink színhelyei is, ősszel pedig a kökényérés idején az útszéli kökényes kökényei nyújtottak otthoni ízeket!

Osztályom, a gimnázium III. osztálya nagy létszámú volt. Az I. osztályba és az évek során 82 tanuló iratkozott be ide. Évente többen kimaradtak, ugyanakkor néhányan jöttek is. Osztályunk fiúosztály volt, de előbb hat, majd öt lány is járt velünk magántanulóként. Ők is éppen úgy feleltek az órákon, mint a fiúk, de nekik év végén az osztály tananyagából külön vizsgát kellett tenniük.

Lassan megismertem a tanárait is. Eleinte féltém tőlük. Az első időben különösen a latinórától féltém. Halász Dénes tanár úr rapszodikus, hirtelen méregbe jövő ember volt, s ilyenkor a névsorban felszólítottakat gyakran beszekundáztatta. Nem szerettem a latin dolgozatjavítási órákat, mert ilyenkor – még ha velem nem is fordult elő – a táblához kiszólított tanulóknak a helyes fordítást a latin szöveg elhangzása után azonnal mondani kellett, s írni is a táblára, s gyakran előfordult, hogy mivel ez nem ment az általa kívánt gyorsasággal, a tanuló fejét a táblához verte. A latinórákon az volt a gyakorlat, hogy becsengetés után – míg be nem jött az órára – az osztálynak fennhangon kórusban latin közmondásokat kellett mondania. Sok igazságot tanultunk így meg, s jó nyelvgyakorlás volt. Egy-egy közmondást úgy begyakoroltunk, hogy évtizedek múlva is, még ma is emlékszem rájuk.

Kellemetlen élményem fűződik az első rajzórához. Nem ismertem a szokást, a házirendet, s az órára bemelve a diáksapkámat a széles rajzpad-

Híd a Bodrogon, háttérben a régi hídpillérek

Az egykori pataki piactéren

ra, magam elé tettem. Még nem kerültem ekkor közel az osztályhoz, s társaim nem figyelmeztettek, hogy a sapkát nem szabad a tanterembe bevenni. Bejött Deák Geyza³ tanár úr, s meglátva a sapkámat, megkérdezte: „Kié a sapka?” Osztálytársaim érezve a közelgő vihart, s egy kis lelkiismereti fordulást is, hogy nem figyelmeztettek, arra biztattak félhangosan, hogy ne álljak fel. Én azonban nem mertem ülve maradni, s felálltam. A tanár erre kihívott magához a pódiumra. Hiába biztattak most már hangosabban, hogy ne menjek ki, nagy ártatlanul, mit sem sejtve engedelmeskedtem, s odaálltam a tanár úr elé, akitől egy jó pofont kaptam. Osztálytársaim most már még hangosabban kiabálták: „Szaladj el! Szaladj el!” A pofon után most már én is megfogadtam a jó tanácsot, s a helyemre szaladtam. Ezután tanár úr már békén hagyott. Úgy gondolom, hogy ennek a kis epizódnak a hatása is érezhető volt abban, hogy ezután hamar közel kerültem osztálytársaimhoz.

A III. osztályt három elégséges, hét jó és egy jeles, a IV. osztályt kilenc jó, három jeles eredménnyel végeztem. Az V. osztálytól kezdve mindig színjeles volt az év végi bizonyítványom. Bizony, sok munkába került, míg felfejlődtem, s bebizonyítottam, hogy többre vagyok képes. Esetem egyben azt is mutatja, hogy tanáraim, a pataki tanárok nem skatulyázták be a diákokat, az először kapott jegy nem maradt örök bélyeg, még ha bizonyos mértékig bizalmatlanok is voltak, amit osztályfőnökömnél még évekig, Szilágyi Benő⁴ tanár úrnál az V. osztályban éreztem, ha látták a megfelelő igyekezetet, a kitartó, szorgalmas munkát, az eredményt, akkor értékelték is a fejlődést. Maga Halász Dénes tanár úr is sokszor hivatkozott később más osztályokban tanítás közben rám, a fejlődésemmre.

Matematikából, görög nyelvből értem el a legjobb eredményt, de az V. osztálytól Szilágyi tanár úr keze alatt latinból is az osztály néhány (három-négy) legjobbja között voltam. Szilágyi tanár úr volt a tápintézet felügyelője is, s mindig görbebottal járt. Az a hír járta róla a diákok közt, hogy azért járt bottal, mert félt a kutyáktól. A háborúban a kutyája egy fel nem robbant gránátot kapott fel, s a szájában a gránáttal szaladt a tanár úr felé, míg fel nem robbant. Innen származott irtózása a kutyától. Pontos, precíz ember volt, nagyon jó tanár, jól tanított. Úgy megtanította a görög és latin nyelvet, hogy a

³ Palágyi Deák Geyza (1870–1931) gimnáziumi tanár, grafikusművész, néprajzi gyűjtő.

⁴ Szilágyi Benő (1877–1940) görög-latin szakos tanár, magyart, történelmet, lélektant, németet is tanított a gimnáziumban 1903 és 1937 között.

Diákok a pataki kollégium udvarán
A kollégium imaterme

szabályokat, a görög nyelvben nagyon gyakori kivételeket, a szavakat is mindenkinek tudnia kell, s tudta is. Szavajárása volt, ha valaki tévedett: „Fiam, ezt már a verebek is csiripelik!” Feleléskor következetesen harcolt a sűgás ellen, dolgozatírásakor meg a lesés ellen. A puskázás hiábavalóságára többször is elmondta egyik esetét. Latin dolgozatírásnál az egyik gyenge tanuló a jó tanuló dolgozatát lesve a „kóvályogva” szót az alábbi mondattal így írta le: „A sasok kóvályogba csattogtatták szárnyaikat”.

Matematikából, latinból, görögből, németből több osztálytársamat rendszeresen korrepetáltam, tanítottam (Keller János, Tóth Bálint, Stern István, Tóth Gyula, Varga József), de voltak tanítványaim az alsóbb osztályosok közül is. Dolgozatírás előtt több tanulótársammal átvettük az anyagot, s igyekeztem rávezetni őket a feladatok helyes megoldásaira. Nemcsak azért volt jó a korrepetálás, mert a kapott fillérekkel pótolni tudtam a tanítási költségeimet, s kevesebbet kellett kérni hazulról, hanem azért is, mert a többször átvett anyagot magam is jobban megtanultam, begyakoroltam. Magamon tapasztaltam a pataki kollégiumban évszázadok óta alkalmazott nagy comeniusi igazságot: „Tanítva tanulunk!” Stern István Horovitz ügyvédnél lakott, aki rokona is volt. Amikor korrepetálni mentem, sokszor kaptam ott délután finom tejeskávét és még finomabb köményes rozskenyeret. Milyen jólesett az a szegény diákgyomornak!

Tagja voltam a 134. számú Hegyaljai Erő Cserkészcsapatnak, melynek parancsnoka Szabó Károly⁵ testnevelő tanár úr volt. A cserkészcsapatunk is élő közösség volt. Különösen kedves emlékeim fűződnek a VI. osztály befejezése utáni nyári tiszafüredi táborozáshoz s a csapat-összejövetelekhez, amelyeken mindig nagy csodálattal, élvezettel hallgattam Kari bácsi szép éneklését, hangját. Nemcsak osztálytársaimmal, hanem a cserkészekkel is nagyon jó viszonyban voltam, de közvetlen igen jó barátság alakult ki internátusi lakótársaimmal is, kikkel szintén sok kellemes órát töltöttem együtt tanulásban, munkában, játékban, kiránduláson. A jó tanulmányi eredményem s mindez hozzájárult ahhoz, hogy VIII. osztályos korunkban én voltam az I. Rákóczi György Egyesület ifjúsági elnöke, s vezettem a kör munkáját Bódy Dénes vallástanár úr irányításával.

Tanáraitam nagyon tiszteltem, becsültem, szerettem. Ők is becsültek engem. Görög-latin órákon sokszor voltam Szilágyi tanár úr jobb keze, akire

⁵ Szabó Károly (1905-1988) a pataki gimnáziumban 1928-tól testnevelő tanár. 1929 és 1947 között a Hegyaljai Erő cserkészcsapat parancsnoka.

Diákok a pataki Tápiintézetben (A Mudrány)

szívesen épített. Benkő Béla⁶ tanár úr a matematikát és fizikát tanította. A matematika dolgozatokat Kárász Pistával és K. Nagy Pistával hárman mi javítottuk tanár úr lakásán, s ezek az alkalmak számunkra ünnepélyes alkalmak voltak: tanár úr mindig meg is vendéglített bennünket.

Hasonlóan többször segítettünk a félévi bizonyítványok elkészítésében, beírásában is dr. Jakob Károly⁷ osztályfőnökünknek. Egyik alkalommal a VII. osztályos félévi értesítőmet én írtam be, töltöttem ki. Egyébként rendkívül pontos, precíz, lelkiismeretes ember volt, akit tiszteltem, szerettem, akinek szintén sokat köszönhetek fejlődésemben, de akihez mégsem tudtam közel kerülni. Magyarból jeles dolgozatokat írtam nála, s a ballagásunk után, amikor mint az I. Rákóczi György Egyesület elnöke én mondtam az imát, azt mondta nekem: „Nem is gondoltam, hogy ilyen értékes ember vagy!” Jó kapcsolat fűzött dr. Urbán Barnabás⁸ tanár úrhoz is, aki egy évig a matematikát tanította, majd V. osztályos koromban gyorsírást, s mint a gyorsírókör titkára s jó gyorsíró közel kerültem hozzá.

Szabó Károly tanár úr nemcsak cserkészparancsnokom volt, hanem kedves testnevelő tanárom is. Bár én magam nem voltam kiemelkedő tornász, testnevelési órán engem tett az egyik 14-15 fős csoport vezetőjévé. S mikor az egyik tornavizsga főpróbáján osztályom csapatának egyik tagjaként futás közben az egyik gátat felborítottam, tanár úr tréfás megjegyzését, melyet hangerősítőjébe mondott – „Aki nem tud arabusul, ne beszéljen arabusul!” – a jelenlévőkkel együtt én is nagy derűltséggel fogadtam.

A történelmet a felsőbb osztályokban Tárczy Árpád⁹ tanár úr tanította. Lelkesen, magával ragadóan tudott magyarázni, két nagyujját mellénye ujjkivágásába dugva. Egyszerre öt-hat tanulót hívott ki a katedra elé felelni. Ha valaki a kérdésére nem tudott kellően válaszolni, a feleletet a sorban következőnek kellett folytatnia. A vázlatfüzetet is megnézte, s azt, aki elégtelenre felelt, így küldte helyre: „Szaladj helyre, édes birkám!” A III-IV. osztályban a rajzot Deák Geyza tanár úr tanította. E tárgyból is a legjobbak közé tartoztam, a IV. osztályban év végén jutalmat is kaptam (rajzaimat egybe köttették). Tanár úr azonban nem ismerte kellően a diákjait,

⁶ Benkő Béla (1893-1984) 1920 és 1958 között tanított a gimnáziumban matematikát és fizikát.

⁷ Dr. Jakob Károly (1890-1951) Kolozsvárott szerzett magyar-német szakos diplomát, 1920-tól három évtizeden át tanított a pataki gimnáziumban.

⁸ Dr. Urbán Barnabás (1897-1985) matematika-fizika-filozófia szakos tanár 1926 és 1969 között.

⁹ Tárczy Árpád (1889-1967) latin-történelem szakos tanár 1927-től tanított Patakon. 1938 és 1947 között a gimnázium igazgatója volt.

Ködöböcz József gimnáziumi tanárai

Szilágyi Benő

dr. Jakob Károly

Szabó Károly

Benkő Béla

Tárczy Árpád

dr. Urbán Barna

Bódy Géza

Elekes Imre igazgató

Halász Dénes

s az értékelésnél ez bizonyos esetekben bonyodalmat is okozott. Így történt meg velem is, hogy a IV. osztályban év végén mégis „jó” jegyet kaptam. Ez az egyetlen jó jegy került később az érettségi bizonyítványomba, a többi jeles mellé. (Megjegyzem: görög nyelvből külön tettem érettségi vizsgát, mert az nem tartozott a kötelező tárgyak közé.)

Szoros szálak fűztek a vallásanáromhoz, Bódy Déneshez¹⁰ is. Magyarázatai szárazak voltak ugyan, mégis szerettük. Engem ő is kedvelt. A Megyer oldalán gyümölcsöse, szőlője volt kis borházzal. Ősszel sokszor megfordultam ott, meghívott néhány diaktársammal, s segítettünk a dió és a szilva leszedésében. Amikor pedig VIII. osztályos koromban az I. Rákóczi György Egyesület ifjúsági elnöke lettem, melynek a tanárelnöke ő volt, az egyesületünk szobáját együtt bútoroztuk, rendeztük be.

Osztálytársaimat testvérként szerettem. Igen közeli, közvetlen kapcsolatba kerültem Kárász Pistával, egy taktaközi gazdatiszt fiával, aki a Radácsi-gárdában lakott. Az édesanyja néha bejött hozzá s a bátyjához, Imréhez. Ilyenkor nagyon finom rácsos omlóstésztával s pogácsával kínáltak meg, ízüket még ma is a számban érzem. Nagyon mély barátság fejlődött ki Tóth Gyulával, kit a szülőfalujában is meglátogattam. Az egyik nyáron, amikor a Borsodban lakó Nagy László osztálytársamat javítóvizsgára felkészítettem, Gyuláéknál is többször megfordultam. Egyébként Gyulával együtt voltam először Budapesten is: 1931 január végén háromnapos Pro Christo konferencián vettünk részt. Ballagásunk az akkori szokásnak megfelelően szerény volt. A küldöttségi szállás falán lévő csengő virággal s boros üvegekkel volt hagyományosan feldíszítve, s az utolsó órában pataki ballagási dalokat énekelve vonult ki az osztály az osztályfőnök vezetésével, a csengőt félkör alakban körbe álltuk, s énekléssel, imádsággal és beszéddel búcsúztunk az iskolától, tanárainktól, és az itt maradt diákoktól. Ballagáskor a beszédet az Önképzőkör elnöke, Nagy István mondta, az imádságot pedig az I. Rákóczi György Egyesület elnökeként én. Az utolsó éven is, az érettségi vizsgán is magas követelményeknek kellett megfelelnünk. Magyar nyelv és irodalomból, latinból, németből, történelemből, matematikából és fizikából volt kötelező az érettségi vizsga. Néhányan, én is, görög nyelvből is érettségiztünk.

¹⁰ Bódy Dénes (1883-1975) ref. lelkész, vallásanár 1920 és 1948 között tanított Patakon.

A teológiai akadémián

Kézhez kapva az érettségi bizonyítványt, 1932-ben előttünk volt a nagy kérdés: Hogyan tovább? Az akkori nagy gazdasági válság idején nehéz volt az elhelyezkedés, s ezért kilátástalannak látszott a továbbtanulás is. Tanácsot, útbaigazítást nem kaptunk. Számomra elsősorban a lelkesítő pálya látszott elérhetőnek, melyre Patakon is fel lehetett készülni. S bár ebben az időben a falvakban, nálunk is nagy volt a szegénység, reméltem, hogy a főiskolától kapott kedvezmények, legációk és a korreptálással szerzett szerény összegek segítségével sikerül biztosítani a továbbtanulásomhoz a legszükségesebb fedezetet. Így iratkoztam be a teológiai akadémiára, s ösztől folytattam Patakon a tanulmányaimat.

Akadémiái tanáraimat nagyon hamar megszerettem, nagyra becsültem. Különösen közel került hozzám dr. Mátyás Ernő¹ professzor úr, aki az újszövetségi tárgyakat, a görög nyelvet és a dogmatikát tanította, s aki nemcsak a teológiai tanulmányaim idején törődött velem – még tanítványt is szerzett számomra –, hanem később is. Az ő irányításával, segítségével lettem pataki tanítóképzős tanár. A tanítóképzés továbbfejlesztésére, a liceumi és tanítói akadémiai képzésre vonatkozó törvény hatására a tanítóképző akkori igazgatója, Egey Antal² a képzőben meg akarta szervezni a pedagógiai tanszéket, s pedagógiai szakos képzettségű tanítóképző intézeti tanárral betölteni. Eddig ugyanis a képzőben más szakos tanítóképző intézeti tanár tanította a pedagógia-lélektan tárgyakat. Mátyás Ernő, az akkori főiskolai közigazgató megbeszélte a tanítóképző igazgatójával, hogy a pedagógia szakos tanári állásra engem vegyenek előjegyzésbe, s főiskolai ösztöndíjat biztosítva elküldött Szegedre, hogy ott pedagógiai szakos tanítóképző intézeti tanári

¹ Dr. Mátyás Ernő (1888-1950) az újszövetség professzora volt a pataki teológián 1925-től.

² Dr. Egey Antal (1903-1994) kémia-biológia szakos tanár, 1930-tól a pataki tanítóképző tanára, 1937 és 1950 között az intézet igazgatója.

oklevelet szerezzek, s utána a pataki tanítóképző tanára legyek. Szüleim s első tanítóm mellett ő volt az, akinek sorsom, életem alakulásában, pataki képzős tanárrá válásomban fontos szerepe volt, s akinek ezért is sokat köszönhetek. Mátyás professzor úréknál sokszor megfordultam. Két náluk lakó gimnazista fiút, a gyulaházi Takács gyermekeket korrepetáltam. Közbenjárására 1933 őszén a szüret idejét a főiskola szőlőjében, Szegiben töltöttem: felfogadtam a napszámos szüretelőket, felügyeltem rájuk, ellenőriztem munkájukat, fizettem a bérüket, s egyéb megbízásokat teljesítettem. Szép munkám volt itt, sok örömöm volt benne, s a kapott munkabérem nagymértékben csökkentette a tanulmányi költségeimet.

Amikor már képzős tanár voltam, akkor is jó kapcsolatban voltunk. Az ő „magyar közösségi” jó kapcsolatának köszönhetően pl. több hiányárut lehetett biztosítani Pataknak, elsősorban Szabó Lajos nagykereskedő üzletén keresztül. Egyébként Patak társadalmi életében és fejlesztésében is fontos szerepet töltött be. Az 1930-as, 1940-es években a református főiskola fejlesztésének, korszerű munkájának egyik főszozlópa volt. A felettes hatóságokkal szemben ő volt az újítások hátvédje, de fontos szerepet vállalt Patak társadalmi életének szervezésében, Patak fejlesztésében, az új épületek (egészség ház, posta) megépítésében is.³ Mint hálás tanítvány örülök, hogy előterjesztésemre Sárospatak város önkormányzata 1995-ben Mátyás Ernőről nevezte el a háza melletti kis utcát.

Fejlődésemben sokat köszönhetek dr. Újszászy Kálmán⁴ professzor úrnak is, aki nem nagyon értette meg ugyan családunk nehéz helyzetét, bizonyára a Kisalföldön élő nagyszülők vagyonának és életszínvonalának összehasonlítása miatt, ahol jó termőföldek voltak, de segített engem. Szúrós megjegyzései rosszul estek sokszor a diákjainak, de velünk való foglalkozásai, munkatábori nevelő munkája nagyon közel hozták hozzánk; a faluszeregetet, a falu iránti felelősség érzését nagymértékben fokozták bennünk. Jó időben az iskolakertben sétálva kollokváltattott. A vizgán is igényes volt; az egész tananyagot végig pásztázta az adott téma részletesebb kifejtése előtt. Később is szoros kapcsolatban voltam vele. Amikor a teológiát elvégezve a Hallé-Wittenbergi Egyetemre Gusztáv Adolf-ösztöndíjat kaptam, ő javasolta, hogy ott foglalkozzak a falunevelés kérdéseivel is, tájékozódjam a téma

³ Vö.: *Ködöböcz József: A mi Mátyás Ernőnk*. Mátyás Ernő teológiai tanár szolgálata. = Sárospataki Református Gyülekezeti Élet, 2000. 2-3. sz. 12.13.

⁴ Dr. Újszászy Kálmán (1902-1994) 1931-től a pataki teológia filozófia és pedagógia professzora.

dr. Újszászy Kálmán és dr. Mátyás Ernő,
dr. Marton János és dr. Szabó Zoltán teológiai professzorok

németországi irodalmában. Későbbi kezdeményezéseit is támogattam s segítettem. Az Észak-Magyarországi Idegenforgalmi Intézőbizottság tagságát lemondása után én töltöttem be. Amikor a pataki idegenforgalmi albizottság elnökeként Sárospatak idegenforgalmának fejlesztésére tervet dolgoztam ki, a fejlesztéshez jó javaslatai voltak. Koránál fogva őt választottuk a Pataki Diákok Sárospataki Baráti Köre elnökének, s mint alelnök igyekeztem helyette minden feladatot megoldani, minden adminisztratív munkát elvégezni. 1949-ben tagja voltam annak az általa vezetett főiskolai bizottságnak, melynek feladata volt a főiskola 1949/1950-es Comenius tanévének kimunkálása.⁵ Együtt dolgoztunk a Magyar Comenius Társaság megalapításán⁶ és munkájának irányításában, a pataki Hazafias Népfront városi vezetőségében. Mint hálás tanítványa örültem, amikor tanácsstagként segíthettem diszpolgárrá választását,⁷ és a szobrának leleplezése alkalmával tartott emlékülésen „Újszászy Kálmán, a pedagógus” címmel felolvasást tarthattam.⁸

A cserkészparancsnokom a teológián dr. Szabó Zoltán⁹ professzor úr volt. Hozzá s Újszászy Kálmán bácsihoz különösen közel kerültünk a bodnár-völgyi útépitési építőtáborban, ahol együtt csákányoztunk, lapátoltunk, éltünk, s ahol megtanultam s elismerten nagy szakértelemmel végeztem az út lejtős oldalának planírozását. Ezt a munkatábort igen gondosan, sok élményt, tapasztalatot biztosítónan szervezték meg; ismert írók, politikusok meghívásával számunkra igen tanulságossá, emlékezetessé tették. Teológiai cserkészcsapatunk egy időben gondozta az utcagyermekcsoportját, a „Pipacsok”-at. Egy évig én is felelős vezetőjük voltam ezeknek.

A teológiai internátus felügyelő tanára dr. Marton János¹⁰ professzor úr volt, aki feleségével együtt szintén Bereg megyéből származott. Szerettek ők is. Amikor a teológiai ifjúsági könyvtárnak a vezetője voltam, s a földszinten a könyvtárosi szobában laktam, vacsorára is meghívtak. A na-

⁵ Vö.: *Ködöböcz József*: Comenius-tanév Sárospatakon 1949-50-ben. = *Bibliotheca Comeniana*, VI. 1997. 87-100.

⁶ Vö.: *Ködöböcz József*: Comenius nyomában. (Magyar Comenius Társaság alakult.) = *Borsodi Művelődés*, 1987. 1. sz. 88-94.; – *Ködöböcz József*: A Magyar Comenius Társaság megalakulásához. = *Pedagógiai Szemle*, 1987. 2. sz. 163-174.

⁷ 1982. dec. 10. Vö.: *Ködöböcz József*: Újszászy Kálmán, Sárospatak diszpolgára. = Újszászy Kálmán emlékkönyv. Bp.-Sárospatak, 1996. 537-538.

⁸ 1997. szept. 27. Vö.: *Ködöböcz József*: Újszászy Kálmán, a pedagógus. = *Széplalom* 9. A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve, 1997. 355-362.

⁹ Dr. Szabó Zoltán (1902-1965) a pataki teológián 1926 és 1952 között a gyakorlati teológia tanára.

¹⁰ Dr. Marton János (1879-1955) egyháztörténetet tanított a teológián 1910 és 1949 között.

A pataki teológusok munkatáborában (1935)

„Pipacsok”: az utcagyerekek cserkészcsoporthja

gyobb korkülönség s bizonyos kimért természete miatt mégsem kerültem hozzá nagyon közel.

Teológus koromban sok társadalmi munkát végeztem. Tanulmányaim alatt az elekcio ügyeit intéző, az ünnepválasztást lebonyolító, pátenseket elosztó bizottság tagja voltam (mint scriba). Rendszeresen segítettem a Sárospataki Ifjúsági Közlöny című lapunk expediálásában, szétküldésében. A teológiai kórusban a második tenor protokántora, szólamvezetője voltam, s segítettem a szólam betanulását. A faluszemináriumban is szorgalmasan dolgoztam,¹¹ s falukiszállásokon a községbeliek számára istentiszteleteket és délután, este előadásokat tartottunk,¹² továbbá Újszászy Kálmán professzor úr irányításával megadott szempontok szerint gyűjtöttük az egyes községek néprajzi adatait. Én Cigánd,¹³ Kovácsvágás,¹⁴ Erdőbénye¹⁵ és más községekre¹⁶ vonatkozóan gyűjtöttem nagyobb anyagot.

Ilyen falukiszálláson meleg kapcsolatba kerültem a kovácsvágási öreg lelkész-házaspárral, Kónya József nagyitiszteletű úrékkal, megszerettek, s teológus koromban azután sok vasárnapot töltöttem náluk. Prédikáltam a templomi istentiszteleteken. Alelnöke voltam az Ifjúsági Egyesületnek. A legtöbb munkával járt azonban éveken keresztül a teológiai ifjúsági könyvtár vezetése (a könyvek nyilvántartása, kölcsönzése, rendezése, beszerzése stb.), ez azonban azzal a kiváltsággal is járt, hogy lent laktam a könyvtár melletti kis szobában a segédkönyvtáros társammal együtt.

¹¹ Vö.: *Ködöböcz József*: Faluszeminárium. Munka és eredmény. = Sárospataki Ifjúsági Közlöny (SIK), 1936. jún. 125-126.

¹² Vö.: *Ködöböcz József*: A falunapok jelentősége a vajdácskai falunap tükrében. = SIK, 1936. jún. 121-123.

¹³ Vö.: *Ködöböcz József*: Gyülekezettörténeti adatok Cigándról. 1935. At. 570. – *Ködöböcz József* településsrajzi és történeti adatok Cigándról. 1935. At. 1218.

¹⁴ Vö.: *Ködöböcz József–Péter József*: Népének Kovácsvágásról. 1936. At. 192. – *Ködöböcz József–Péter József*: Településsrajzi adalékok Kovácsvágásról. 1936. At. 1056. – *Ködöböcz József–Péter József*: Népének. babonák. Népszokások Kovácsvágásról. 1936. At. 197.

¹⁵ Vö.: *Ködöböcz József*: Az erdőbényei életszínvonal rajzához. 1935. At. 1125.

¹⁶ Vö.: *Ködöböcz József*: Gyülekezettörténeti adatok Czékéről. 1935. At. 924. – *Ködöböcz József*: Gyülekezettörténeti adatok Imregről. 1935. At. 924. *Ködöböcz József*: Gyülekezettörténeti adatok Lasztóceről és Lasztómerből. 1935. At. 925. *Ködöböcz József*: Gyülekezettörténeti adatok Legenyéről. 1935. At. 603. *Ködöböcz József*: Gyülekezettörténeti adatok Magyarizséről és Magyarjesztrebről. 1935. At. 924. *Ködöböcz József*: Gyülekezettörténeti adatok Málcáról és Miglészről. 1935. At. 925. *Ködöböcz József–Tóth Lajos*: Nagyözsva társadalmáról. 1933. At. 1062. *Ködöböcz József–Czege Imre*: Nagyrozvágyi adomák. 1935. At. 230. *Ködöböcz József–Czege Imre*: Nagyrozvágy településsrajzához. 1935. At. 1250. *Ködöböcz József*: Gyülekezettörténeti adatok Szülmegyéről. 1935. At. 924. *Ködöböcz József*: Gyülekezettörténeti adatok Taktaszadáról. 1935. At. 1342. és 1343. *Kovács István–Ködöböcz József*: Adatok Vajdácskáról. 1933. At. 1280. *Ködöböcz József*: Húsvéti nótás köszöntő Vámosatyáról. 1938. At. 2807.

A református kollégium és a református templom

A legációválasztás sorrendjét a tanulmányi eredmény szabta meg. Először a IV. évesek választottak, azaz először a jelesek közül a sorsolás szerinti első így tovább. IV. éves koromban karácsonykor én lettem az első diák, én választhattam elsőnek. Akkor a legjobb hely volt Miskolc-Diósgyőr. Így ezt választottam. A legációban 450 pengőt kaptam, ami nagyon szép összeg volt, s ebből az otthoniakat is tudtam segíteni. Az elekiós verset akkor Vágó István és Zsuffa Tibor évfolyamtársaim írták. Rólam a következő sorokat olvasta fel Vágó István, a kiejtésben engem utánozva, az első sorban az sz hangot kissé selypítve ejtve:

*Szép, szelíd, szerelmes, szívelyes és szerény,
Ködöböcz Töhötöm fene derék legény.
Van is sok tisztsége, mint égen a csillag,
Hű lakótársai vele nem is bírnak:
Tenorprotokántor, alelnök, könyvtáros,
Szobájában néha ott az egész város.
Főfalumunkás és igaz szívvel cserkész,
A „Pipacsok” közt most ő a gyermekkertész.
Most meg legújabbán mi ki nem telt tőle,
Szerelmes Gömbi a holland királynőbe.
Gyöngébbek kedvéért tollam ide írja:
A holland királynő keresztneve: Vilma.*

Viselkedésemre, a társadalmi érintkezéssel kapcsolatos fejlődésem alakulására nagy hatással voltak a legációk. Mindig eszemben volt boldogult emlékü első tanítóm, Szabó Ferenc tanácsa s az a mondása: „Társaságban figyeld meg, hogyan viselkednek mások, mit tesznek, hogyan esznek, s igyekezz megtanulni, igyekezz aszerint eljárni!” A legációk alkalmával sok papi, tanítói s más családban megfordultam, s ott megtanultam a pataki diákhhoz illő, szerény viselkedést. A taníttatási és ruházkodási költségek kiegészítése, biztosítása mellett az emberekkel való érintkezés helyes alakulásában, az emberek közti forgolódás, viselkedési szokások elsajátításában, elmélyítésében kaptam a legtöbbet a legációkon.

Halléban

A segédlelkészi vizsgát letéve a főiskola 1936 őszén Gusztáv Adolf stipendiummal egy évre a németországi Halléba, az ottani Luther Egyetemre küldött tanulmányútra Erdélyi Dezsővel együtt. Amikor én ősszel megérkeztem, ő már kint volt, volt albérleti szobája, s bizonyos ismeret-séggel is rendelkezett. Ügyeim rendezésében, az albérlet biztosításában sokat segített. Év közben aztán sikerült bejutnunk a Francke-féle intézet-be (Franckesche Stiftungen), ahol olcsóbb szállást kaptunk. Néhány hónapig itt laktunk. Abban az évben tizenegy magyar főiskolát-egyetemet végzett hallgató volt Halléban az egyetemen, túlnyomórészt teológusok (G. Szabó Szabolcs, Szabó Gábor, Farkas Imre, Tomory Dezső Debrecenből, Czeglédy Sándor, Boldizsár Endre, Eötvös Ferenc Budapestről stb.), de volt egy orvostanhallgató, Csáky Tihamér Budapestről és egy mezőgazdasági tanár, Vass József Magyaróvárról.

Mi, magyarok sokszor voltunk együtt, s ilyenkor magyarul beszél-tünk, ami természetesen hátráltatta német nyelvtanulásunkat. Rendszeresen jártam az egyetemi és városi könyvtárba, s sok időt töltöttem kuta-tással: a faluneveléssel kapcsolatban gyűjtöttem az anyagot, amit később tanárképzős koromban a szakdolgozat készítésénél jól fel is használtam.¹ Az ösztöndíj elnyeréséért, megtartásáért több tárgyat kellett az egyete-men hallgatnunk, de csak egyetlen tárgyból kellett a félév végén vizs-gáznunk. Mi általában a magyar diákokat támogató jó öreg Lang pro-fesszor úrnál kollokváltunk szimbolikából. A karácsonyestét néhányan Schumann professzor úr családja körében töltöttük, aki a meghívással az otthoni karácsonyi légkört szerette volna biztosítani számunkra.

¹ Ennek egy fejezete megjelent később: *Ködöböcz József: A falunevelés kérdéseiről.* = Széphalom, 5. A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve, 1993. 354-362.

A tanév közben gyakran felkerestük a Saale folyó hídja mellett lévő Gibichenstein sétahelyet, ahol a honfoglaló magyarok vándorlására a hegyfalba épített kőtábla emlékeztetett. Jártunk kirándulásokra, megnéztem Berlint, Potsdamot, Lipszét, itt a népek csatájának emlékművét is, Wittenberget stb. Megnéztünk egy német ifjúsági munkatábort, s tanúi lehettünk a német ifjúság fanatizálásának. Az első és a második félév közti egy hónapos szünetet Karl Martin német egyetemista teológus meghívására vidéken töltöttem. Pár napig náluk voltam Kassel város mellet Grebenstein községben, ahol papi özvegy édesanyja élt egy lányával. Majd eljött értem a sógora autóval, aki Helmighausenben volt lelkész, s elvitt magához. Autójával több településre járt prédikálni, s amikor lehetett, engem is vitt magával.

Ezek az utakon sokszor tapasztalhattam, hogy az emberek mennyire ragaszkodnak az egyházhoz. Egyik alkalommal egy énekes találkozon is részt vettem vele, melyet kint a szabadban rendeztek, s amelyre az ország távolabbi részéből is sokan eljöttek. Hozták magukkal a kottákat, s ott szólamokra oszolva, egyszerre több szólamban énekelték a kijelölt énekeket. Közben pihenésül közösségi játékok voltak. A találkozon résztvevő emberek felszabadultak, nagyon boldogok voltak. Eddig nem láttam ilyen alkalmi felnőtt közösséget, együttest, melynek tagjai az éneklésben, imádkozásban, játékokban így, ennyire együtt lettek volna. Közvetlenségük, vidámságuk, boldogságuk nagyon megragadott.

Németországi tanulmányutam során ugyanakkor tapasztaltuk az erős német öntudatot, faji gőgöt is. Egyik késő este autóbuszra várva a megállónál magyarul beszélgettünk. Arra jött egy német társaság, tagjai szidni kezdték bennünket, mondván: „Ha Németországban vagyunk, és a németek kenyerét esszük, beszéljünk németül!”

A tanév befejezése után 1937 nyarán Münchenen keresztül jöttem haza. Passautól kezdve a Dunán hajóval utaztam, az ugyanis jóval olcsóbb volt, mint a vonat. Bécsben meg kellett szállnom, s másnap reggel utaztam tovább az Erzsébet királynő nevű hajón. A hajónk Pozsonynál kikötött, majd elindulásakor a kormánylánc elszakadt, a vége éppen egy kis gyermekkocsi mellett esett le a fedélzetre. A kormányozhatatlanná vált hajót a víz folyása a híd lábához sodorta. Hiába manőverezett a kapitány, nem volt eredménye. Hajónk háromszor is nekiütközött a híd lábának, közben eleje, oldala behorpadt, míg végül egy vontatónak sikerült bennünket a kikötőbe vinni. Itt a hibákat néhány órás munkával annyira ki tudták javítani, hogy elindulhattunk.

Díaktársakkal Halléban (1937)
(Kódoböcz József a kép jobb szélén)

Közben megrázó élményben volt részem. Láttam, hogy mennyire ragaszkodnak az emberek az élethez. Akik tisztában voltak a hajó ütődéseinek következményeivel, azzal, hogy hajónk kazánja felrobbanhatott volna, s akkor a hajóról a menekülés nagyon nehéz lett volna. Öregasszonyok beültek a mentőcsónakokba, s még a kikötés után sem akartak kiszállni belőle. Az egyik férfi egy kisgyermekkel utazott, s egy zsákba kötött batyu volt nála. Amikor a hajó másodszor ütődött a hír pilléréhez, hirtelen kitétte a kislányát a hídlábra, majd a harmadik ütődésnél a zsákkal együtt ő is odaugrott. A kapitány az utasokat a fedélzetre parancsolta, s próbálta megnyugtatni. A kikötés után sokan leszálltak a hajóról, és vonaton folytatták az utat Pestre. A megsérült hajóval késő éjjel érkeztünk meg Pestre, ahol már nagy tömeg várt bennünket.

Itthon újra nagy kérdés elé kerültem: merre, hogyan tovább? Mátyás Ernő bácsi intézkedésével az 1937/38. iskolai évet a papi vizsga letételéhez szükséges első segédlelkészi évet az akkori Angol Internátusban felügyelőként töltöttem. A tanulók felügyelete, nevelése, tanítása volt a feladat. Bónis Béla teológussal együtt voltunk felügyelők. Itt sok rendes gimnazista tanulóval kerültem közvetlen jó kapcsolatba. Munkám mellett elvállaltam Prónay Gyula és Beretzky Péter rendszeres korrepetálását, tanítását is. Sokat sétáltam, beszélgettem Prónay Gyula bátyjával, az értelmes s jól nevelt Gáborral, s sokszor foglalkoztam vele is. A csoportombeliek közül különösen sokszor voltam együtt Tomory Zoltánnal és Thuránszky Zoltánnal. Ezek a gyermekek nagyon jó fiúk voltak.

A főiskola ebben a tanévben fel akart eleveníteni egy régi pataki diákszokást, a *lobbantást*, s 1938. június 15-én a Mudrány-teremben a dr. Gulyás József főiskolai könyvtáros, gimnáziumi tanár által felkutatott szertartás szerint gyertyafénynél búcsúztattuk a kiváló volt pataki diákot, a pataki diákélet nagyszerű ábrázolóját, Komáromi Jánost, aki egy évvel azelőtt halt meg. A búcsúztatásnál az esküdt diák szerepe volt az enyém. A másik búcsúztató a szénior volt.

A főiskola szellemi irányítója, fejlődésének mozgatója ebben az időben dr. Mátyás Ernő teológiai professzor, teológiai és főiskolai közigazgató volt. Neki köszönhetem, hogy 28 pengős havi éhbérrel nem segédlelkészként kellett elhelyezkednem, hanem egy évet a pataki gimnázium Angol Internátusában felügyelőként dolgozhattam, majd 1938 őszén Szeged-

Az Angol Internátus előcsarnoka

Kódoböcz József mint nevelő a pataki Angol Internátus előtt (1938)

(A képen baloldalt Kódoböcz József, jobbra Bónis Béla)

re mentem, hogy tanítóképzős tanári oklevelet szerezzek. S mivel egyszerűbbnek látszott, s a tanítóképző-intézeti tanári oklevélszerzés szempontjából hatékonyabbnak is tűnt, továbbá Mátyás Ernő érdeklődésére is ezt a megoldást ajánlották Szegeden, az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolára iratkoztam be, melynek elvégzése után lehetett a szegedi tudományegyetem Apponyi Kollégiumában tanítóképzős tanári képesítést szerezni.

A szegedi M. Kir. Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola épülete

1928-ben alapította gr. Klebelsberg Kunó kultuszminiszter, 1947-től Pedagógiai Főiskola, 1962-től Tanárképző Főiskola, 1973-ban vette fel Juhász Gyula nevét, jelenleg a Szegedi Tudományegyetem Tanárképző Főiskolai Karának ad otthont

Szegedi diákéletem

1938 őszén az első időben – körülbelül egy hónapig – Szegeden nem éreztem jól magam. Nagyon idegen volt a város. Nem akartam azonban az egyik pataki diáktársam, Kalydy Miklós példáját követni, megfutamodni, s ottmaradtam. Lassan fel is oldódott bennem az ellenérzés, a feszültség, amit nagyrészt Kiss Sándornak, Fodor Józsefnek és a többi volt pataki diáktársnak, barátaimnak köszönhetek. Lassan megszoktam Szegedet. Közel kerültem a városhoz, megszerettem, s ma is sok kellemes emléket őrzök az ott eltöltött négy szép évből, a tanulásból. A szorgalmas társadalmi munkából, a szegedi sétákból, a téli szánkózásból, általában mindabból, ami ott négy év alatt velem történt.

A szegedi református egyház a Kárász utca 15. szám alatt az Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Bethlen Gábor Körének irányításával fenntartott egy négyszobás diákszállást, kis internátust, három ifjúsági körrel helyiséggel. A szállásért igen keveset, csak pár pengőt kellett fizetnünk. Az egyháztól sokszor kaptunk pénzsegélyt is, melyből egyéb kiadásaink fedezésére is jutott. Itt éltem együtt Fodor Sándor öccsével, Jóskával, Kiss Sándorral, Cserés Miklóssal, Bende Sándorral, Jászter Lászlóval, Papp Istvánval, kik mindannyian a pataki képzőben végeztek, továbbá Vida Kálmánval és bátyjával, Ödönnel (orvos- és gyógyszerész-hallgató), Nagy Sándorral, Orbán Istvánval, Cselötei Sándorral, Karakas Lajossal és Tury Gézával, akik mindnyájan a polgári iskolai tanárképző hallgatói voltak.

Szegeden az első két év alatt elvégeztem a tanárképző főiskolát. A teológiai akadémiai tanulmányi időm beszámításával a négy év minden vizsgáját letéve elvégeztem a négyéves tanárképző főiskolán a magyar nyelv- és irodalomtudomány, történelem főszakot és a szlőjd¹ mellékszakot, s

¹ A férfi kézimunka korabeli elnevezése: e kiegészítő szakon rajzot, papír-, fa-, agyag-, fém-, üveg-munkákat tanultak, továbbá a szlőjd elméletét, s volt tanítási gyakorlat is.

1940 tavaszán e tárgyakból polgári iskolai tanári oklevelet szereztem. A Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán félévenként 30-32 órában előadásokat hallgattam, amelyhez az egyetemen is kellett általában öt órát hallgatni, s a főiskolán csaknem minden tárgyból, az egyetemen pedig általában háromórás tárgyból kellett a tandíjmentességért vizsgáznom. Ennek megfelelően félévenként a főiskolán átlag 26, az egyetemen pedig háromórás tárgyból vizsgáztam, kollokváltam jeles eredményekkel. A polgári iskolai tanári oklevél birtokában beiratkoztam a tudományegyetem Apponyi Kollégiumára, amely kétéves volt. Itt a heti óraszám 22-23 óra volt, s heti 14-15 óra anyagából kellett kollokválni. 1942 májusában a Horthy Miklós Tudományegyetem filozófia–pedagógia szakán dicséretes eredménnyel tanítóképző-intézeti tanári oklevelet szereztem.

Bár a négyéves főiskolai tananyagunk két év alatt történő elvégzése miatt az időt nagyon ki kellett használnom, sokat kellett tanulnom, mégis szép időt töltöttem Szegeden. Sok kellemes emlék, élmény, barátság fűz a városhoz. Az egyetemen Halasy-Nagy József² professzor úr mellett a Filozófiai Intézetben díjtalan gyakornokként, könyvtárosként dolgoztam. Az első három évben a Bethlen Gábor Körben laktam, s ott mint szenior tevékenykedtem, az utolsó évben az egyetemi Horthy Miklós Kollégium tanár-felügyelője lettem, s ez az ingyen lakás és étkezés mellett bizonyos fizetést is biztosított.

Ez az időszak már magasabb életszínvonalat tett lehetővé. Bakó László református lelkész javaslatára instruktora voltam egy városi főorvos két fiának – a kisebbik, dr. Kovács Gábor országos hírvű szívsebész lett Szegeden –, s a tanításért jó óradíjat kaptam. A család tagjának tekintettek, családi ünnepekre meghívtak, tanítás után mindig megkínáltak, s névnapomon szépen feldíszített hidegtálat küldtek a lakásomra. Ugyanakkor a sárospataki főiskolától is kaptam ösztöndíjat az özv. Pogány Istvánné alapítványból, továbbá legációba is mehettem. Mint díjtalan gyakornok tanulmányi eredményem alapján megkaptam a Horthy-ösztöndíjat (600 P) is. Ilyen körülmények között az utolsó tanévben Szegeden magasabb volt a keresetem, mint amikor 1942-ben Sárospatakon a tanítóképzőben tanári munkámat megkezdtem.

Sok kedves élményt jelentett számomra a Bethlen Gábor Körben végzett munka is. A Körnek a második évtől kezdve elnöke voltam. A Kör folytatta a Szegedi Fialatok Kollégiuma által megkezdett munkát, melynek

² Dr. Halasy Nagy József (1885-1976) filozófus, 1940-től 1948-ig a szegedi egyetem professzora.

A Kársz utca 15. sz. ház Szegeden

Az eredetileg 1870 körül épült klasszicista Herzl-házat 1926-ban özv. Lichtenegger Gyuláné adományozta a szegedi református egyházközségnek azzal a feltétellel, hogy református egyetemistáknak szállásul szolgáljon. Megsegítésükre alapították a Bethlen Gábor Kört, mely a ház emeletén tartotta összejöveteleit, ebből nőtt ki a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma

irányítói annak idején többek között Buday György, Ortutay Gyula, Erdei Ferenc voltak. A Kör klubjában a szegedi református egyház jóvoltából újságok jártak, melyeket rendszeresen olvastunk. Használtuk a Kör könyvtárát, s lehetőség volt a klubban társasjátékokra is, főleg a sakkozás divott. Körünknek sok lelkes református egyetemi és főiskolai hallgató fiú és lány tagja volt. Körünk tervszerűen nevelt a magyar népet, a magyar falut, a magyar kultúra szeretetére. Hetenként egy alkalommal népdalestet tartottunk, népdalokat énekeltünk, tanultunk, sokat megszerettünk közülük. Voltak esték, amelyeken valamilyen témában megszólaltattunk országos nevű és híró elő-

adókat is. Többek között eljött hozzánk Móricz Zsigmond, Szabó Dezső, Györfly Miklós stb. Ezeket az előadásokat a Tisza Szálló nagytermében rendeztük a városi közönség részvételével. Móricz Zsigmond szeretett bennünket, s több alkalommal is eljött hozzánk, de elvárta, hogy Pesten keressük meg a Kelet Népe szerkesztőségében, ahol a nyomdát is megmutatta nekünk. Zsiga bácsi megajándékozott bennünket akkor megjelenő műveinek díszkiadásával. Közel kerültünk Darvas Józsefhez is, de különösen Fauszt Imréhez, a kiadóhoz, aki szintén többször megkeresett bennünket Szegeden.

Körünk fontos munkája volt a Patakon is hagyományos falumisszió. Vasárnap délutánonként felkerestük a környék református szórványait, rendszeresebben Tápét, többször Horgost, s istentiszteletet és népművelési előadásokat tartottunk. Ilyenkor mindig sort kerítettünk magyar népdalok éneklésére, tanítására is. S az emberek nagyon hálásak voltak, vártak bennünket. A Kör munkájának irányításában, végzésében a legtöbb segítséget Kiss Sándortól kaptam, aki földim, vásárosnaményi parasztfiú volt, a pataki tanítóképzőben szerzett tanítói oklevelet, s aki Szegeden a legkedvesebb barátom lett. Minden tervet vele beszéltem meg először. Ő volt a Kör alelnöke, munkájának egyik motorja, lelke, aki minden munkából kivette a részét, s nagyszerűen tudta irányítani a körri foglalkozásokat, népdalesteteket. Lelkesedése, munkabírása határtalan volt. Az olykor-olykor szervezett körri kirándulásaink sikerében is nagy szerepe volt.

A Körben éltük azt a pataki szellemet, melynek – sok egyéb mellett – a magyarságért, a magyar nép felemelkedéséért érzett felelősség, tevékenység, szolgálat volt fontos jellemzője. Megvalósítottuk ott, abban a nagy városban, melyben s melynek környékén a református magyarság kisebbségben élt, azt a magatartást, amely nem tett különbséget vallás szerint az emberek között, lojális volt a más vallásúakkal szemben. Szegeden az összetartás, a Bethlen Gábor Kör közössége erős volt. Körünk a magyarság, a nép szolgálatáért sok munkát vállalt, végzett, s a vállalásnak lelkiismeretesen, következetesen eleget is tett. A Kör munkájának Szegeden az egyetemi és főiskolai hallgatók, a nyitott szemmel járó városiak, főleg értelmiségiek körében nagy becsülete volt. Tanárelnöknek Halasy-Nagy József professzor urat kértük fel, aki a maga módján támogatta is munkánkat. Igazi patrónusunk azonban Bakó László, a szegedi református egyház lelkésze volt, aki rendszeresen tartotta velünk a kapcsolatot, péntek esténként a heti bibliaórákat vezette, s csak kivételesen, egyéb fontos elfoglaltsága ese-

Szegeden egyetemista társakkal
(Ködöböcz József a képen balra)

tén helyettesítette a segédlelkész, Seres Zoltán vagy a hitoktató, Kiss Tihamér. Bakó László tanácsaival is ellátott, anyagiakkal segített minket.

Mint segédlelkész többször tartottam a diákok számára istentiszteletet. Nagy élményem volt a Csillagbörtönben végzett szolgálat. Néhányszor helyettesítettem a börtönlelkészt. A nehéz rabságban, rabláncon lévő látása, a velük való találkozás nagyon megdöbbenett. Néhány rab őszintesége, ragaszkodása is nagyon meglepett. Igyekeztem segíteni rajtuk, a családjukhoz írt leveleket is kihoztam és a postán továbbítottam azokat.

Egyetemi professzoraim közül Halasy-Nagy Józsefhez kerültem a legközelebb. Ez is egyik oka volt annak, hogy őt kértük fel a Kör tanárelnökének. Előadásai élvezetesek voltak, s mint könyvtárosa, díjtalan gyakoronoka sokszor voltam mellette, vele. Etikai előadásainak jegyzetét Nagy Sándorral, a Kör főtítkárával együtt írtuk le, és sokszorosítva bocsátottuk a hallgatók rendelkezésére. Mester János³ volt a pedagógia professzorunk. Rendkívül rossz, szertelen előadó volt, ezért nála a jegyzetelés nagy nehézségekbe ütközött. Nagy Sándorral az ő előadásait is sokszorosítottuk. Én az előadást leírtam, átfogalmaztam, lediktáltam Nagy Sándornak, amit a sokszorosítóban leírtak, sokszorosítottak. Jövedelmünk ezzel kapcsolatban nagyon kevés volt, de sokat segítettünk vele a hallgatótársainknak.

A lélektan előbb Várkonyi Hildebrand⁴, később Bognár Cecil⁵ professzor urak adták elő. Várkonyi a pszichológia, az ifjúsági lélektan tanításának nagy mestere volt, előadásait jó volt hallgatni. Bognár Cecil a mindennapi élet pszichológiáját hozta közel hozzánk. Egy-egy féléven át eljártam Bartók György⁶ filozófiai és Sik Sándor⁷ magyar irodalmi előadásaira. A főiskolai tanáraink közül elsősorban Eperjessy Kálmán⁸ (történelem) és Fogassy Ödön⁹ (szlőjd) tanárokat kedveltem. Mi, patakiak jó kapcsolatba kerültünk Bálint Sándor¹⁰ néprajzos egyetemi magántanárral, akinek tárgyát indexünkbe is felvettük.

³ Dr. Mester János (1879-1954) filozófus, a szegedi egyetem tanára 1930-tól 1949-ig.

⁴ Dr. Várkonyi Hildebrand Dezső (1888-1971) 1929-től 1940-ig a neveléslélektan professzora Szegeden.

⁵ Dr. Bognár Cecil (1883-1967) pszichológus, 1941 és 1950 között a szegedi egyetem professzora.

⁶ Dr. Bartók György (1882-1970) filozófus, 1921 és 1940 között Szegeden egyetemi tanár.

⁷ Dr. Sik Sándor (1889-1963) 1930 és 1944 között volt Szegeden az irodalomtörténet professzora.

⁸ Dr. Eperjessy Kálmán (1893-1976) történész, 1928-1958 között a Szegedi Tanárképző Főiskola tanára.

⁹ Fogassy Ödön festőművész a szegedi főiskola szlőjd tanszékének vezetője volt 1937-től 1945-ig.

¹⁰ Dr. Bálint Sándor (1904-1980) 1930 és 1965 között (megszakításokkal) az egyetemen néprajzot tanított.

Munkában Sárospatakon

1942 tavaszán a pataki tanítóképző-intézeti tanári testület és a főiskolai igazgatótanács javaslatára az egyházkerületi közgyűlés szeptember 1-jei hatállyal a sárospataki református tanítóképző intézet pedagógiai szakos tanárává választott. Állásomat augusztus végén foglaltam el, s így kerültem újra vissza kedves diákvárosomba, Sárospatakra. Mivel Erdélyi Dezső internátusi felügyelő tanár 1942 nyarán megházasodott, és az internátusból kiköltözött, a tanítóképzőben internátusi felügyelő is lettem, így lakásom és étkezésem az internátusban biztosított volt.

Pataki tanári elindulásom zökkenőmentes volt. Barátságom tovább folytatódott Erdélyi Dezsővel, az Erdélyi családdal. Beilleszkedésemben, Patakhoz kötődésemben nekik sokat köszönhetek. A tanári kar akkor csekély létszámú, jó „közösség” volt. Törődött tagjaival. S bár egyik-másik tagja sajátos egyéniség volt, a pataki hagyományoknak megfelelően a közösség nevelte a kevesebb tapasztalattal, gyakorlattal rendelkező új tanárokat. Kedvezően befolyásolta fejlődésemet az a sokrétű munka is, amelyet kezdettől fogva végezni kellett. 1942-től a kis létszámú (tíz fős) tanári karból mindig teljesített egy-két-három tanár katonai szolgálatot, s ilyenkor az itthon maradtak osztozkodtak a távol lévők óráin, helyettesítettek, bár sokszor a gimnáziumi szaktanárok is besegítettek. Tanítóképzős szaktárgyaimon – a pedagógián, lélektanon, logikán – kívül sokféle tárgyat kellett tanítanom: vallást, magyart, történelmet, kézimunkát, rajzot, és el kellett látnom a tanítói hivatás és a mindennapi kérdések óráit is. Tanítottam továbbá honvédelmi ismeretet, gazdasági ismeretet s mennyiségtant is, amelyből Zilahi Ferenc szaktanár 1949-ben történt eltávozása után egy osztályt, melynek osztályfőnöke is voltam, 1950-ben matematikából érettségiztettem is.

Sorsdöntő napokat éltünk át a háború alatt, különösen 1944-ben. Március 20-án, Kossuth Lajos halálának 50. évfordulóján intézeti emlékünne-

pélyt tartottunk a díszteremben, amikor arról értesültünk, hogy a németek megszállták Patakot is. Miniszteri rendeletre a tanévet április 1-jén bezártuk, s még áprilisban megtartottuk a képesítővizsgát is. Minket, itthon maradt tanárokat bevontak a hátországi feladatok megoldásába: légoltalmi képzésen vettünk részt, légvédelmi megfigyelő szolgálatot láttunk el, a Bodrog-híd védelmi őrszolgálatára osztottak be stb. Sok estét töltöttünk légiriadó alkalmával a képző pincéjében. Közben az intézetben segítettem az irodai s egyéb szervezési feladatok megoldásában.

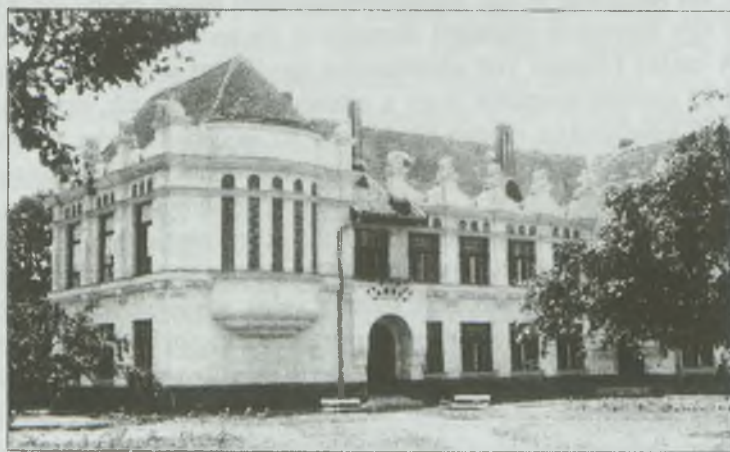
1944 nyarán mint lelkész-tanárt behívtak két hónapos tábori lelkészi kiképzésre Kassára, a 8. számú helyőrségi kórházba. Először katonai alapkiképzést kaptunk, ezzel együtt a tábori lelkészi kiképzés is folyt. Leszerelésünk tábori lelkészként, főhadnagyi rangban történt, s kinevezésünk a Hivatalos Közlönyben később jelent meg. Közben az egyik hétvégi eltávozáskor elmentem Munkácsra meglátogatni Pali testvéremet, aki akkor sebesülten egy munkácsi középiskolában elhelyezett katonai kórházban feküdt. Később a front közeledtével a kórházat áttelepítették a Dunántúlra, s a kórházzal együtt testvérem is Szombathelyre került.

A tanítóképző épületét nyáron lefoglalták német katonák számára. Részben ezért, részben pedig azért, mert a front közeledett, szeptemberben a tanévet nem kezdhettük meg. Mivel nem akartuk, hogy tanítványaink sokat mulasszanak, lemorzsolódjanak, ezért az iskola értesítette őket a tanév későbbi megkezdéséről, s távoktatásra rendezkedtünk be. Körlevelet állítottunk össze, melyben osztályonként, tantárgyanként ismertettük az otthon megtanulandó anyagot és követelményeket, továbbá tanácsokat adtunk a tananyag feldolgozásának módjára, a beszámolásra s egyéb teendőkre. A tájékoztatókat osztályonként sokszorosítottuk, s minden tanulónak elküldtük. Egyébként mint osztályfőnök én külön is írtam – más nyarakon is küldtem körlevelet tanítványaimnak –, s igyekeztem tartani velük a kapcsolatot, erősíteni bennük küldetésüket, kötődésüket az iskolához és Patakhöz.

Októberben elrendelték Sárospatak polgári kiürítését. Én november 1-jén vonultam be Nagymihályba tábori lelkésznek a 2. hegyi dandár visszavonuló tüzer részlegéhez, melynek parancsnoka Wennesz István ezredes volt. Mint tábori lelkész egyik alkalommal a magyarizségi gyülekezet kérésére tartottam templomi istentiszteletet. Papjuk magyarul nehezen beszélő szlovák ember volt. Soha nem felejttem el, hogy a gyülekezet milyen lelkesen, szívvvel, megrázó hitvallással énekelte az énekeket, különösen pe-

A sárospataki tanítóképző Intézet főépülete

dig a magyar himnuszt. Érdekes, hogy VII. osztályos gimnazista koromban Berencsy Andor osztálytársam szervezésével épp itt, Magyarizsépen illegálisan voltam legátus, határátlépő igazolvánnyal, mert akkor Csehszlovákiához tartozott, 1938-ban került vissza.

Visszavonuláskor Nagydán töltöttünk néhány napot. Itt már megtapasztaltam, hogy a háború közelsége, a katonaruha sok embert „felszabadít”, felelőtlené tesz. A tanítói lakásban szálltunk meg, s velem lévő karpaszományos őrmester és zászlós – tiltakozásom ellenére – elhozta a tanító szép könyvtárának néhány értékes darabját, majd később kiolvastva azt, eldobta.

Nyugat felé vonulva később hosszabb időt töltöttünk előbb Doborgazszigeten (december 25-a és 1945. január 14-e között), majd pedig Serfenyőszigeten (január 14-e és március 30-a között), ahol többször is átértük a házánk belső területe felé tartó, napfénytől csillogó angol bombázó repülőgépek, a Liberátorok erős morajlását. Szerencsére csak egyszer esett a közelünkben bomba. Magam azonban többször éltem át légítámadást. Az egyik győri légítámadás idején éppen a városban voltunk, ahonnan nagy nehezen sikerült a riadó ideje alatt a határba kijutnunk lovas kocsinkkal, a támadást és védekezést egy kukoricacsomó mellől néztük végig.

Különös élményem volt Serfenyőszigeten. A római katolikus tábori lelkésszel, két zászlóssal és egy hadapródőrmesterrel együtt meghívást fogadtunk el egy kereskedő családtól disznótoros vacsorára, s részt is vettünk azon. A család házában volt elszállásolva egyébként a két zászlósunk is. Amikor az ezredes megtudta, hogy a családnál vacsoráztunk, másnap reggelre tiszti kihallgatásra rendelt bennünket. Az irodában díszbe öltözötten, kesztyűben vártuk a százados vezetésével az ezredest, aki a kihallgatás során felelősségre vont bennünket, s „dorgálás”-ban részesültünk, mert olyan család meghívását fogadtuk el, amelyiknek a férfi tagja nem rendelkezett érettségivel. Ennek megfelelően ha vacsora közben valamilyen sértés miatt folt esett volna a tisztí becsületen, nem lehetett volna elégtételt venni, párbajra kihívni a vendéglátót. Mi, a megbélyegzettek, mindannyian nevetségesnek tartottuk ezt az ostoba szellemet, okoskodást. Különösen azért is, mert háború volt, s ekkor már nyilvánvaló volt a háború vége, elvesztése is!

Orosz fogságban

A front nyugat felé húzódása miatt április 1-jén csapatunknak – mint nem harcoló alakulatnak – el kellett hagynia a magyar hadműveleti területet. Nem szívesen mentünk Ausztriába, de vezényeltek bennünket, s mennünk kellett., Átlépve a határt vonultunk tovább, nyugatra. Ausztriában léptenyomon talákoztunk magyar menetelőkkel, menekültekkel. Az utakon sok magyar beszédet hallva az volt az érzésünk, hogy Magyarországon járunk. Ausztriában visszavonulóban a következő településeket érintettük: Schlosshof (április 1), Dörfless, Höbersbrunn, Entzelsdorf, Böseldorf, Braunsdorf, Almosen (április 7-11), Untermixnitz (április 11-25), Röhrwiesen (április 23-30), Schönfeld (május 1), Friedersbach, Neustift, St. Leonhard, St. Nikola (május 9).

Miután május 8-án a németek letették a fegyvert, 10-én elindultunk haza Magyarországra. Amikor május 13-án Ibsnél átkeltünk a Dunán, orosz katonák állítottak meg bennünket, s azzal az ürüggyel, hogy megvédenek bennünket a civil lakosság haragjától, a St. Pölten határában lévő lágerbe kísérték. Itt szétválasztottak bennünket; a katonákat elkülönítették s velünk lévő civilektől, családoktól. Kérték, hogy a nálunk lévő „szúró szerszámokat” adjuk át, majd poggyászaikat átvizsgálva az órákat, fényképezőgépeket elvették.

St. Pöltenből pár nap múlva szovjet katonák kíséretében gyalog menteltünk Bécsbe. Pünkösöd vasárnapján érkeztünk meg, s az éjszakát egy lezárt zsákutca kövezetén töltöttük. Másnap, május 21-én a bécsi (Kaiser-Ebersdorf) tüzéraktanyába vezették csoportunkat, ahol május 21-től július 15-ig voltunk. Ekkor innen Mödlingbe, egy jól kiépített nagy koncentrációs táborba kísérték bennünket. Július 23-án azzal az ígérettel, hogy nem-sokára hazamegyünk, újra Bécsbe (Stadlau) kísérték, s még aznap zsúfolt vagonokba rakta, és elindultunk „hazafelé”.

Budapesten egy napot töltöttünk a pályaudvaron. A szovjet katonák még ekkor is azzal hitegettek minket, hogy egy magyar táborba megyünk, ahol igazolás után papírt (bumaskát) kapunk, s aztán mindenki mehet haza. Pesten azonban az állomáson a civilektől rossz híreket hallottunk. Megtudtuk, hogy bár már hetek óta vége van a háborúnak, még mindig kiviszik a katonákat, foglyokat a Szovjetunióba. Arról is értesültünk, hogy a debreceni állomáson az egyik szerelvényt a civilek megrohamozták, s a foglyokat kiszabadították. Ezeket hallva most már mi is csak ebben reménykedhettünk. Az egyes állomásokon levelet dobtunk ki, ejtettünk a szerelvény alá, s a vasutasokat a lezárt kocsiokból kértük: telefonáljanak, táviratozzanak Debrecenbe, hogy a szerelvényünk érkezik, s minket is szabadítsanak ki. Ekkor ugyanis már nem hittünk a szovjet katonáknak, nem hittünk abban, hogy hazabocsátanak bennünket.

Debrecenben azonban a szerelvényünk nem állt meg, az állomáson keresztülrohant, s ment velünk tovább Romániába, Focsani felé. Útközben az állomásokon magam is több levelet dobtam ki, és küldtem értesítést magamról, a helyzetemről haza és a tanítóképzőbe. Focsaniba, a lágerbe augusztus 9-én érkeztünk meg, s egy hetet töltöttünk ott. Táborunk egy nagy pusztaságon, sivár homokos területen feküdt, s mi, magyarok nagyon sokan voltunk. A vízellátás nagyon rossz volt. Egy-egy kútnál 200-300 fős sorokban álltak az emberek, hogy vízhez jussanak.

Innen Constantába kísértek bennünket, a Fekete-tenger partjára, ahol augusztus 16-án hangszórókon kihirdették, közölték Sztálin hadparancsát, mely szerint most már nincsenek hadifoglyok, a foglyokat hazaszállítják. Bár a parancs megszólításában a tábornokok, törzstisztek, főtisztek is szerepeltek, később derült ki, hogy a parancs záradékában ezekre vonatkozóan külön rendelkezés szólt; ezek továbbra is foglyok maradnak. E záradékot azonban nem említették. Eleinte mi, tisztek is szabadon mozoghattunk a táborban, a tábor területén. Kerestük az ismerősöket, a falubelieket, a környékünkre való katonákat. S nagy volt az öröm, amikor egy-egy földre vagy más ismerősre találtunk! A foglyok hazaszállítása csak nagyon nehezen, lassan indult meg. Az oroszok ezt azzal magyarázták, hogy nincs elegendő vasúti szerelvényük.

Pár nap múlva egy szovjet tiszt megkereste a velünk lévő Hódy Alajos alezredest, s azt mondta, hogy a tiszteknek éjszakára vagonokban biztosítanak szállást, hogy ne ázzanak, ha eső esik. S mi naivan bevonultunk a vago-

nokba. Másnap reggel arra ébredtünk, hogy fegyveres szovjet katona őriz bennünket. Ekkor derült ki, hogy minket, tiszteket foglyokként továbbvisznek a Szovjetunióba. Egy német Rittermeister vezetésével összeállítottak egy német hadifogoly-szállítmányt, s beosztották hozzájuk a magyar tisztet is. Később az egyik szovjet tiszt azt mondta, hogy akinek civil igazolványa van, azokat a tiszteteket nem viszik ki a Szovjetunióba, azokat hazaengedik. Négyünknek volt ilyen polgári igazolványunk, s próbáltunk eljárni, hogy a katonákkal engedjenek haza minket is. A szovjet tiszt később teljes felszereléssel, útra készen a kijárat kapuhoz állított bennünket, majd órák múlva visszajött hozzánk, s azt mondta, hogy a német parancsnok már beosztott bennünket a menetbe, a szállítmányba, s így nem mehetünk ki a lágerből. Így lettünk egy keserű tapasztalattal, csalódással újra gazdagabbak!

Constantában szovjet katona felügyeletével a tengerben is megfürdöttünk egyszer néhányan. A tenger sós vize igen kellemes volt! Constantából a Transsilvania nevű hajó vitt bennünket a Krím-félsziget felé. Mi a hajó fenekén voltunk elhelyezve, s a tengeribetegség igen megviselt. Kenyérhéjat, száraz kenyeret rágva próbáltam az utat elviselhetőbbé tenni. Zsúfoltan voltunk. Lefeküdni nem lehetett, csak állni vagy szorosan egymás mellett ülni. Éjjel a hajó egy helyen csaknem megfordult. Abban reménykedtünk, hogy útközben kapott parancsra visszamegyünk Constantába. Csak hajnalban derült ki, hogy augusztus 27-én a Krím-félszigeten, Szevasztopolban kötöttünk ki. A hajóból kiszállva a szörnyű romokon átmenve hosszú gyaloglás után jutottunk Szimferopolba, egy fogolytáborba 1945. augusztus 31-én, majd onnan szeptember 19-én érkezünk egy kis néptelen faluba, Otuziba (tábori száma: 299/6/9).

Otuziból – mint a Krím egész területéről – Sztálin a háború alatt kitelepítette, elhurcoltatta az őslakó tatárokat Szibériába, s a lakosság egy része az utazás, szállítás szörnyű körülményei miatt, más része pedig a szibériai éghajlati viszonyok miatt elpusztult, és csak egy részük vészelte át a megpróbáltatást, ezek később is visszavágytak Krímbe. A munkavégzésre Sztálin a Krím-félszigetre a rendszer által büntetett embereket telepített. Otuziban a tatárok által elhagyott, poloskás kőépületekben laktunk. A szőlőföldeken munkálkodtunk. Előbb szüreteltünk, néhány napig gyümölcsöt szedtünk, majd a szőlős területet kellett felásnunk. Olykor az erdőben száraz gallyat, fát is szedtünk. A szőlő földjét télen is ásunk kellett. Decemberben ott is fagyos volt a föld, s nem ment a földbe az ásó. Ennek ellenére

hiába kértük a munkaszünetet, még karácsony mindkét napján is kivettek bennünket munkára azzal az indokolással, hogy munka nélkül, ingyen nem ehetjük a Szovjetunió kenyerét, noha tudomásunk szerint a foglyok ellátásáért a magyar nép kellően megfizetett.

A Szovjetunióban a munkát az előírt norma szerint értékelték. A szőlőásásnál a nyolcórás napi norma a következő volt. Normális talaj esetén a szőlősort 180 méter hosszúságban s egy méter szélességben kellett felásni, s a szőlőtöveknél kis mélyedéseket (lunka) kialakítani. Ha a talaj kavicsos, köves volt, akkor 120 méter volt a norma. A munkát brigádokban végeztük, s az értékelés is ennek megfelelően történt. Mi, tisztok brigádvezetők voltunk. Ez azt jelentette, hogy mi voltunk a brigád felelősei, intéztük a brigád ügyeit, s feleltünk a brigád teljesítményéért. De a vezetőnek ezen felül teljesítenie kellett a munkában a saját normáját. A normát nehéz volt teljesíteni. Az orosz munkások azonban elárulták, hogyan lehet túlteljesíteni a normát. Munka közben a szőlőtöveket szépen megmunkáljuk, s a szabad területen egy részt nem ásunk fel, kihagyunk, rá friss földet terítünk. Aki ránéz, azt hiszi, hogy az a terület is fel van ásva, s csak ha rálép az ember, akkor veszi észre a föld keménységét, azt, hogy ott az ásás kimaradt. Ha az ellenőr ezt észreveszi és kiabál, oda kell menni ezt a részt is felásni, ha pedig nem veszi észre, akkor jól jár a dolgozó.

Munkából hazatérve, a kapun belépve minden este megmotoztak bennünket, majd utána az irodában a tábor vezetőségének be kellett számolnunk a munkáról. Ezek a beszámolók nagyon kellemetlenek, megalázóak voltak. Ha teljesítettük a normát, az volt a kifogás, hogy miért nem teljesítettük jobban, ha nem sikerült teljesíteni, akkor meg azért kiabáltak, hogy miért nem teljesítettük. Soha nem voltak megelégedve, s mindig veszekedtek, üvöltöttek, szidtak bennünket! Ezután került sor a foglyok számbavételére, ellenőrzésére, a provierkára. A foglyoknak megállapított rend szerint sorakozniuk kellett. A szovjet napos tiszt megszámlálta a foglyokat, de az ritkán volt sikeres, s akkor újra következett a számlálás és kiabálás. Néha ezt háromszor-négyszer is megismételték, míg rájöttek a számolásbeli hibára. A létszámegegyeztetés során egyébként más alkalmakkor is sokszor volt hiba. Sokszor számláltak meg bennünket a táborba bemenet vagy kimenet. Ilyenkor ötösével kellett mennünk, s a kapuban álló tiszt számolt bennünket. Többször kétszer-háromszor is vissza kellett menni, s a tiszt újrakezde a számlálást, mindig nagy kiabálások, veszekedések közepette!

A táborban szokás volt a foglyok holmijának ellenőrzése. Olykor-olykor parancsszóra a fogolynak minden személyes tárgyát össze kellett szednie, hátizsákba raknia, kivinnie az udvarra, s ott kiraknia a földre. Jöttek az orosz tisztek, ellenőrizték, s ami esetleg megetszett nekik, elvették. E tekintetben nekem nagy szerencsém volt. Az órámot fogságomban mindvégig megőriztem. Ilyen ellenőrzésnél volt úgy, hogy a földre tettem, kevés földet tettem rá, volt úgy, hogy amikor engem vizsgáltak, előbb odaadtam másnak. Amikor a munkából hazamentünk és megmóztak, akkor már általában vagy a bokámnál, vagy a belső combnál, vagy a hátamon volt elhelyezve, felfüggesztve. Hála Istennek sikerült hazahoznom az Omega zsebórámot, s ma is őrzöm!

Otuziból 1945. február 7-én teherautón zsúfoltan állva vittek bennünket Szakiba; majd innen négy nap múlva Moszkvától kb. 500 km-re északkeletre, Ivanovo vidékére, Mihajlovkára szállították csoportunkat, a 185. számú táborba. Utunk február 12-től február 27-ig tartott. Zárt vagonokban utaztunk. Csak akkor nyitották ránk az ajtót a szovjet katonák, amikor enni adtak. A hosszú utazás alatt tisztálkodás hiányában bepiszkolódtunk, s amikor megérkezve az állomáson a vagonokból kiszálltunk, alig ismertünk egymásra, mert a füst erősen megfogott bennünket. Az állomáson rendkívül nagy volt a hó, kb. méteres magasságú. Az állomásról gyalog menetelésben tettük meg az utat a táborunkig, Mihajlovkáig az utat. Az első nap az 59 km-es út nagy részét megtettük. Elcsigázottak voltunk, s különösen nagyon szomjasak. Sokan havat ettek a szomjúság oltására. A kísérőink azzal biztatgattak, hogy igyekezzünk, s este finom teát kapunk majd. Az utat megszakítva éjjel egy klubhelyiségben pihentünk, az éjszakát a földön ülve töltöttük. Megkaptuk a finom teát is, amivel biztattak az orosz katonák: forró vizet minden nélkül. Mégis ez a víz akkor nagyon jólesett, finomabbnak éreztük, mint máskor a rumos teát.

Mihajlovkán fával foglalkoztunk. Télen 12-13 km-ről az erdőből hordtuk a villanytelepre a kivágott fákat. Egy-egy brigádban tízen voltunk. Nyolc fogoly a nyakába akasztott hosszú kötéllel húzta a szánt, melyre az őlfát ráraktuk, kettő pedig irányította a szánt, kormányozta, hogy az úton fel ne dőljön. S amikor már szánnal nem lehetett közlekedni az olvadás miatt, akkor 10-14 m hosszú fenyőfákat hordott a brigád vállon haza az erdőből. A fenyő alá keresztbe vékonyabb fát tettünk, ezek vége mindkét oldalon egy-egy fogoly vállára került, s így vittük sárban, vízzel telt mélyedéseken keresztül a nagy szálfákat a villanytelepre.

Amikor kitavaszkodott, erdőirtásra fogtak bennünket. Hatalmas fenyőfákat kellett kivágni, legallyazni, a törzset és a vastagabb ágakat 1,5 méteres hosszúságúakra vágni, ölbe rakni. A megszabott normát nehéz volt teljesíteni, de „orosz módra” sikerült. Az orosz favágók ugyanis megtanították a magyar foglyokat a norma könnyebb teljesítésére. Csak az ölfa oldalan és tetején lévő fákat kell 1,5 m hosszúra vágni, a szemlélő ugyanis csak ezeket látja, a belső részen lévő fákat rövidebbre, félméteres darabokra kell vágni, s úgy kell alulra, oldalra rakni, hogy a vége egy vonalban legyen az 1,5 méteres fák végével. Így az ölfa belseje üres lett, de könnyebb volt a norma teljesítése, kevesebbet kellett dolgozni. A csalás csak akkor derült ki, amikor évek múlva elszállították.

Mihajlovkáról október 6-án indítottak útnak bennünket, Wentspiltsbe (Windau) szállítottak, ahol október 13-tól 1947. február 7-ig voltunk a 349/5. számú lágerben. Wentspiltsben igen nagy barakkok voltak, egybenegyben 1200 rab is lakott. Emeletes priccissorokon összezsúfoltan, nehéz körülmények között éltünk. Több mint 1200 magyar fogoly tisztet gyűjtöttek itt össze az oroszok.

A tábor vezetősége itt is dolgoztatni akart bennünket. A tisztek egy részével azonban az előző táborban az előírásnak, a nemzetközi egyezménynek megfelelően bántak, s elmondták nekik, hogy a nemzetközi előírás szerint a fogoly tiszteket nem lehet munkára fogni, s csak akkor lehet dolgoztatni, ha önként vállalják. A wentspilsi tábor orosz vezetői mindenáron dolgoztatni akartak bennünket, de a tisztek egységesen, kivétel nélkül megtagadták a munkát. A szovjet vezetők meg akartak törni bennünket, kellemetlenkedtek, megszigorították az ellenőrzést, csökkentették a fejadagokat az élelmezésben. Ezek miatt részleges éhségstrájkot is tartottunk.

A magyar tisztek között volt egy Kövesdi nevű százados, aki kassai lakos lévén kissé értett szlovákul, oroszul, s az oroszul jobban tudók segítségével panaszt, feljelentést készített a bánásmód ellen több példányban, s a kikötőbe dolgozni kijáró német katonákkal kiküldte a leveleket, postára adatta a moszkvai és lettországi belügyminisztériumba, a svájci és svéd vöröskereszt központjába, továbbá más fontosabb helyre is. S amikor néhány nap eltelt, és a levelek már elkerültek a városból, a jelentés egy példányát átadta a tábor szovjet parancsnokának. Elmondta, hogy a leveleket hová küldte el, és neki azért adja át, hogy mint parancsnok tudjon róla, s kivizsgálni jönnek, az ne érje váratlanul a tábor vezetőségét. S ettől kezdve

megváltozott a helyzetünk: a tábor vezetői meghunyászkodtak, magatartásuk más lett, megadták a vöröskereszt-egyezményben biztosított jogokat. A tábor magyar parancsnoka ezután Kövesdi százados lett. A szovjet tisztetek – a táborparancsok is – annyira félték tőle, hogy amikor valamit meg akartak vele beszélni, ők keresték fel, s az ajtó előtt megállva ruhájukat is megigazították, sapkájukat levették, kopogtattak, és úgy léptek be a magyar parancsnoki irodába.

Wentspilsből 1947. február 10-én Reseknébe (Rosita) vittek bennünket a 292/7. számú táborba, hol július 9-ig voltunk. Mi, tisztetek ebben a táborban sem dolgoztunk. Ide minket, a magyar tiszti foglyok egy részét azzal az elképzeléssel hozták át, hogy onnan a nyári országgyűlési képviselőválasztások előtt hazaszállítanak.

A hazatérő foglyok gyűjtőhelye Máramarossziget volt. Minket is odavittek, s nagy vizsgálatok, nyomozások, kihallgatások, igazoltatások után július 17-én indították útnak szerelvényünket, s július 20-án reggel érkezünk Debrecenbe, a fogadótáborba. Útközben nagy volt az öröm. Örömiünk csak akkor vált szomorúságra, amikor a magyar állomásokon a Kárpát-Ukrajnában élő magyarok panaszadatait hallottuk, továbbá azt is látnunk kellett, hogy a velünk szembejövő, tehát az országból kifelé menő szerelvényeken hogyan viszik kifelé a magyar értékeket. Még a tűzifát is vitték, holott a Szovjetunióban az erdőkben nagy mennyiségű fát láttunk levágva, ölbe rakva, korhadásnak indulva.

A fogság számunkra az élet iskolája volt. Sok mindent megtanultunk. Sok dolgot megfigyeltünk, sok tapasztalatot szereztünk, ami a későbbiekben hasznunkra is vált, magatartásunkat befolyásolta. Meneteléseink alkalmával a szovjet emberek többször illettek sértő, bántó, felelősségre vonó megjegyzésekkel, átkozódással. A táborokban nagyon rossz volt az elszállásolásunk, mindenütt rengeteg sok volt a poloska, s ezért nem is tudtuk magunkat kellően kipihenni.

Igen gyenge volt az ételmezésünk, különösen Otuziban. Az étkezésünk mindenütt egyoldalú volt. Hónapokon át ugyanazt az ételt kaptuk. Ebédre levesnek burizst, melyben csak egy-két búzaszem úszkált, s hozzá második fogásnak burizskását, mely az itthoni leves sűrűségének felelt meg. Néhány hónap múlva káposztát ettünk így, majd megint hónapokon át burizst. A reggeli és sokszor a vacsora is tea volt. Krumplit, szalonnát egész fogságom alatt nem láttam, nem ettem; tésztát is csak a legutolsó

időben kaptunk. Húsból csak belsőséget, pacalt adtak nagyon ritkán. Rezeknán tavasszal a vitamin pótlására leforrázott csalánt is adtak levesként. Vacsorára kaptunk apró olajos halat is, melynek szállítása teherautón, láppáttal felhányva, tárolása pedig a kamra földjén történt.

A táborokban általában együtt voltunk a németekkel, s a fogoly táborparancsnokok mindig németek voltak, amit ők azzal indokoltak, hogy a magyarok rövidesen hazamennek, a németek meg tovább is ott maradnak. Azt is megállapítottuk, hogy a magyar foglyok jobban megőrizték emberi méltóságukat, továbbá többet kibírtak, mint a németek. Ők még a szemétdöbről is kiszedték a megehető dolgokat. A magyarok ilyen nem tettek, bármennyire is gyenge és kevés volt a koszt. Nem vigasztalt bennünket az, hogy a szovjet civil lakosság sem élt különül, nem kapott jobbat és többet.

Az egyes táborokban sokszor volt kilátástalan a helyzetünk. Sok magyar fogoly kétségbe esett, nem hitt a hazatérésben, reménytelennek látta a helyzetét, s ennek hangoztatásával idegesítette, izgatta a többi foglyot is. Voltak foglyok, akik elkeseredésükben körmükkel véresre karmolták az arcukat, voltak, akik öngyilkosok lettek. A táborig elkeseredésnek nagy feladatuk volt: tartani kellett a csüggedtekben a lelket, a hitet, a hazatérés reményét, az életet. A foglyok elkeseredését fokozta a hazaengedésükkel kapcsolatos szervezatlenség is. Amikor például az első időkben a Kárpát-alján vagy az Erdélyben lakókat hazaengedték, a táborba a parancs későn érkezett, s azok, akik a táborból távolabbi helyen, külső területen, kolhozban vagy másutt dolgoztak, a szállításból kimaradtak, mert indulásig nem tudták behozni őket.

A táborokból ritkán lehetett postai levelezőlapot hazaküldeni. Én nagyon sokat küldtem haza, de csak néhány érkezett meg belőlük. Hazulról is küldtek nekem lapokat, de az első szállítmányt, 8-10 lapot csak 1947. március 19-én kaptam meg.

A szovjet civil emberek, katonák hiszékenyek, naivak voltak. Kezdetől fogva biztattak bennünket: *szkoro damoj*, de abban a nagy országban a „hamar” is hosszú időt jelentett. Magam is 26 hónapot töltöttem fogságban, s ebből huszonnégyet a Szovjetunióban. Szerették a külsőségeket. Amikor egy-egy táborból elvittek bennünket, a kivonuláskor zenekar búcsúztatta a távozó rabokat, s a másikba megérkezve szintén zenekar fogadta a csoportot. Nem szívesen változtattuk a táborokat, de nem volt mit tenni, menni kellett. Szívesen maradtunk volna, még ha a velünk való táborig

bánásmód sok kívánnivalót is hagyott, és ellenséges fogolyként bántak velünk; maradtunk volna ott, mert ott már megszoktuk a helyzetet, s féltünk az újtól, hátha még rosszabb helyre kerülünk.

Az oroszok nem szerettek dolgozni. Abban az időben a férfiak felügyelők, ellenőrök voltak, az asszonyok dolgoztak. A foglyok az oroszokkal megértették egymást, hiszen azok is olyan „kizsákmányoltaknak” érezték magukat, mint a foglyok. Arra is megtanították a foglyokat, hogyan lehet a normát bizonyos csalással könnyebben teljesíteni. Erről a fentiekben a szőlőásással és az erdőirtással kapcsolatban már szóltam. Csoportunk akkor érkezett Otuziba, amikor már nem kellett permetezni. Voltak azonban foglyok, akik permeteztek is. A szovjet munkások őket is megtanították a norma teljesítésének könnyebb módjára: a szőlőterület szélét, az út felőli részt jól be kell permetezni, majd gödröt kell ásni s rézgálicot beletemetni, a vizet beleönteni.

A magyar foglyok jó munkások voltak, a civilek is szerették a magyar dolgozókat. A tiszték – az alezredes is – épp úgy bírták a nehéz fizikai munkát, mint a testi munkához hozzászokott emberek. Az oroszok gyakran kerestek szakmunkást, specialistát, s ilyenkor a jobb munkafeltételek, lehetőségek reményében a magyar foglyok közül sokan jelentkeztek szakmunkásként, még ha nem is voltak azok, és mindig meg is állták a helyüket. Emlékszem például arra, hogy Otuziban a táborparancsnok százados beosztottjaival és a foglyokkal lopott anyagból házat építtetett magának, s az orosz ács a padfelfjárót sehogy sem tudta megcsinálni. Egy magyar falusi fiú, aki nem volt ács, hanem csendőr volt otthon, elkészítette végül a padfelfjárót.

Az oroszoknál az értelem kontrolja nem működött. Arról beszéltek például, hogy a Szovjetunió a „gépek hazája”, de a valóságban Mihajlovka, Künyezsma környékén, ahol nem volt háború, tehát a gépek nem pusztulhattak el, a megtermett búzát szeptemberben sarlóval aratták le, s nyomtatással, lovat hajtva rajta csépellték, vagy pedig szecs kavágozóhoz hasonló kis gépbe rakták a kévét; a szalmát leszedve szeles időben szelelték: lapáttal magasba dobták, hányták, s a szél a pelyvát elvitte, a mag meg súlya következtében lehullott a földre. Mindezt addig ismételték, amíg tiszta nem lett a búza. Munkába járva traktort sehol nem láttunk, s volt olyan terület, melyet szántás helyett nekünk kellett a krumpli alá felásnunk. Dicsekedtek azzal is, hogy ott minden településen van fürdő. Olykor-olykor

minket is elvittek ilyen fürdőbe, ahol egy kisebb teremben üstben vizet forraltak, majd a meleg vizet nagy rézlavórokba szedték, s egy másik, nagyobb teremben talpig lemosakodtunk.

Fogságunk idején többször is volt alkalmunk megfigyelni a polgári lakosság életét. Szegények voltak, de a háborús évek után bizonyos mértékben ez érthető is volt. A mi brigádjaink szovjet munkavezetője, ellenőre egy szovjet asszony volt, akinek felsőkabátja nem volt, ruhája alatt télen plédet csavart magára, hogy meg ne fázzon. Munkába menet nem egyszer láttuk, hogy a tanítónő mezítláb megy az úton. Egyik alkalommal az orosz brigádvezető arra hívta fel a figyelmünket, hogy költözködik egy család. Az anya a hátán vitte egy lepedőben a holmit, az apa és két gyermek üres kézzel ment mellette. Otuziban, táborunk sokgyermekes főhadnagy parancsnokának lakásában – az ott megfordult magyar foglyok elmondása szerint – nem volt csak egy ágy, az asztalt a földbe vert cövekekre tett deszka jelentette, a ruhát a falba vert szögre akasztották, s árnyékszék hiányában a kis és nagy dolgukat a ház bejáratánál intézték el a család tagjai.

Tanítóképzős tanárságom

A fogságból szabadulásom utáni nyári pihenő elmúltával, 1947 augusztus második felében újra munkába álltam Sárospatakon a tanítóképzőben. Az intézetben sokat változott a helyzet. A nevelési feladat, fórum kibővült: most már lánytanulók is voltak, s azok nevelésére is gondolni kellett. A lányok jelenléte erősítette a nevelői hatásokat, s egyben több lehetőséget is biztosított az iskolai feladatok megoldásához.

A képzőben egyébként ott folytattam a munkát, ahol 1944-ben abbahagytam. Tanítottam, internátusi felügyelő voltam, s sok egyéb módon is végeztem a nevelő tevékenységet. Munkám során igyekeztem igényes lenni önmagammal s tanítványaimmal szemben egyaránt. Főleg pedagógiai tárgyakat s magyart tanítottam, továbbá részt vettem a gyakorlati képzésben. 1948-ban nyugdíjba ment Lázár Károly, s ettől kezdve a gyakorlati képzés irányítása teljesen az én feladatomban lett. A Soli Deo Gloria Kollégium vezetője, diáktanácsadó-tanár voltam. A képző a református főiskola tagintézete volt, s az internátust a gimnáziumi internátusokhoz hasonlóan 1949-től önálló szervezetben működtették. A neve Comenius Internátus lett, s a vezetésével, igazgatásával engem bíztak meg. Én voltam az internátus köztartás-vezetője is.

1949/50-ben 13 disznót hizlaltunk és vágunk le házilag. Három falusi tanuló (Horváth Bertalan, Mestellér József, Szűcs Sándor) volt a hentes. Disznóvágáskor hajnalban ébresztettek, falusi szokás szerint kaptak tőlem egy-egy kupica pálinkát, s úgy fogtak a munkához. A disznó leölésétől kezdve mindent megcsináltak, még a pácolást is. A tíz órás szünetben frissen sült disznóságokkal kedveskedtünk a tantestületnek. A líceumban a lányok háztartási ismeretet is tanultak, s néhány alkalommal a konyhában gyakorlatot végeztek, főztek. Olyan ételeket készítettek, amelyek időigényesek, s ezért a konyha nem tudta volna elkészíteni, például szilvás gombócot. Va-

sárnap vacsorára hideg élelem volt szokásban. Polányi Aranka tanárnő vezetésével a lányok sokszor vállalták a melegvacsora elkészítését, vagy legalább meleg teát adtunk, madártejet készítettünk a tanulóknak. Néhányan nőtlen tanárok voltunk – Csuka Andor, Sípos György, Takács Tamás, Varga István – s a köztartásban étkeztünk. Sokszor voltunk együtt egyébként is a szobámban. Jó hangulatú, máig emlékezetes beszélgetéseket, névestéket tartottunk, s ezeken sokszor Polányi Aranka tanárnő is részt vett.

A régi tanítóképző-intézet szervezetének megszüntetése miatt a tanulók létszáma nagymértékben csökkent. 1949-50-ben az intézetnek csak két líceumi osztálya volt, a III. és IV. osztály. Így az internátusban ekkor már nemcsak képzősök laktak, hanem gimnazisták is. Az internátus felügyeletében egy ideig még Csuka Andor majd Varga István tanárok, továbbá Orosz Imre és Madarassy Kálmán teológusok voltak segítségemre.

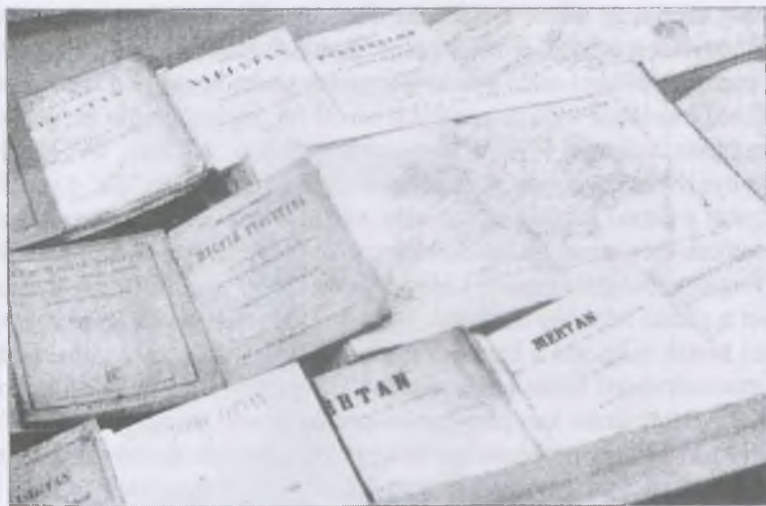
1948-ban megalakult Patakon is a NÉKOSZ (Népi Kollégiumok Országos Szövetsége) keretében egy internátus a Várban. A tanítóképzősök egy kis része átment oda lakni. A népi kollégium igazgatója¹ és a zempléni tankerület főigazgatója² mindent elkövettek, hogy a felekezeti képző nevelőmunkáját megnehezítsék. A diákokat az intézet nevelési rendje, gyakorlata ellen lázították. Egy alkalommal 1949-ben az általuk kialakított követelményeket (egy „memorandum”-ot) a diákjaink, akikkel addig semmiféle probléma nem volt, Szuhai Miklós és Madár Pál vezetésével adták át az egyik iskolai szünetben az igazgatónak és a tantestületnek. Ugyanakkor a dolgozó tanítóképzősökkel³, valamint a népi kollégiumban lakó diákokkal a római katolikus plébános ellen tüntető felvonulást szerveztek, a volt katolikus iskola egyik termében röpgyűlést tartottak. Ilyen légkörben ilyen körülmények között rendkívül sok nehézséget kellett átélünk.

1950-ben a dolgozó líceumi év végi érettségi vizsgán a tankerületi főigazgató volt a vizsgálónök. A vizsga értékelése során a két lelkészi képzettségű vizsgáztató tanárt, Erdélyi Dezsőt és engemet igyekezett háttérbe szorítani. Kettőnket egy külön terembe hívott be, s közölte velünk, hogy nyilvánosan meg kell tagadnunk az egyházat, és a palástot le kell tennünk. Mi azonban erre nem voltunk hajlandók. S vártuk, mit történik majd velünk.

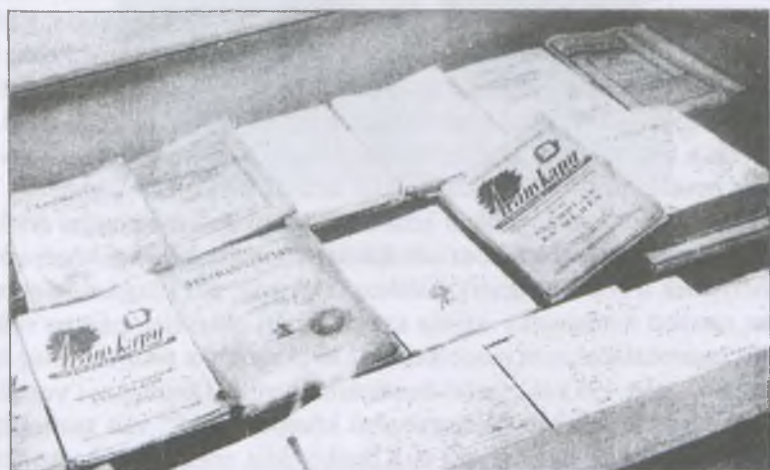
¹ Hettmanek József

² Kálmán József

³ a tanítóképző dolgozók iskolája tagozatának tanulóival

A tanítóképző tankönyvgyűjteményéből

A pataki tanítóképző államosítására az állam és református egyház közti megállapodásnak megfelelően 1950 nyarán került sor. Bár a meg egyezés szerint az állam a volt tanerőket átveszi, szerettem volna egyházi intézménynél maradni, a református gimnáziumba átmenni. Péter János debreceni püspökkel erről pataki látogatása során beszéltem is, ő azonban az állami iskolához való átmenetelre hívott fel. Egész nyáron nagy bizonytalanságban voltunk további sorsunkat illetően. Közben én négyhetes orosz nyelvi tanfolyamon vettem részt Székesfehérvárott. Dr. Egey Antal igazgatót a pataki gimnázium átvette, mi többiek pedig csak augusztus végén kaptuk meg az átvételünkkel kapcsolatos értesítést a miskolci tankerületi főigazgatótól. Ecsedi Lajost, Sípos Györgyöt, Tóth Károlyt és engemet a pataki képzőbe osztottak be. Az intézmény vezetésével Zilahi Ferencet bízták meg, aki a kommunista párt tagja volt, s mint járási pedagógus szakszervezeti titkár nagy részt vállalt az egyházi iskolák államosításáért folytatott járási kampányban, a pedagógusok „meggyőzésében”. Erdemeiért 1949-ben a miskolci tanítóképző igazgatójának nevezték ki, majd 1950-ben saját kérésére a pataki tanítóképző élére helyezték át.

Zilahi Ferenc különös ember volt, nem vezető típus. Érdeklődése technikai volt. 1945 előtt még cséplőgéppel rendelkezett, s a nyári szünetekben csépléssel foglalkozott. Nem volt rendszeres, rendszerető ember, tanítása, munkája sem volt példamutató. Nem volt pozitív nevelő hatása, pedig a 14-18 éves fiatalok tanítónak nevelésében a pataki hagyományoknak, gyakorlatnak megfelelően a példamutató, a nevelő hatás nagyon fontos lett volna. Kinevezésével nem a tanítóképzés érdekeire voltak tekintettel, hanem vele a kommunista párt politikájának érvényesítését, a pataki egyházi múlt és nevelés hatásának felszámolását akarták biztosítani, elérni.

A tantestület kialakításában sem a tanítóképzés szempontjai érvényesültek. Igazgatóhelyettesnek az abaújszántói mezőgazdasági középiskolából helyeztek a képzőbe tanárt, Lakatos Györgyöt, aki közgazdasági egyetemen szerzett matematika-kémia szakos tanári oklevelet, párttag volt, de képzős tapasztalattal nem rendelkezett. Mivel azonban nem volt elég hithű pártember, ezért 1953-tól tanári beosztásba került. Tanulmányi vezetőnek – ahogyan az időközben „újszervezésű középiskolává” vált tanítóképzőben az igazgatóhelyetteset hívták – Klacskó Béla ének-zene-osz szakos tanárt nevezték ki. Idehelyezésében, kinevezésében szerepe volt Kálmán József tankerületi főigazgatónak és Szabó András megyei művelődési osz-

Kődöböcz József, a tanítóképző tanulmányi vezetője

tályvezetőnek, akik pataki tanítóképzős tanulmányaik idején ének-zenéből tanítványai voltak Klacsó Bélának, aki akkoriban az intézetben óradóként tanított.

Az 1950-es évek elején az általános iskolákban végzett tanulókat a középiskolákba – így a tanítóképzőbe is – a megyei iskoláztatási bizottság vette fel és osztotta be. Mivel ekkor tanítóhiány volt, a képzőbe a beiskolázás nagy létszámmal, párhuzamos osztályokkal történt. Ennek eredményeként pár év alatt a tanulók létszáma nagymértékben felfutott. Évek multával, a képzés előrehaladtával a pedagógiai tárgyak tanítása, a pedagógiai képzés egyre nagyobb, fontosabb feladat lett, és az érettségi bevezetésével a gyakorlóévet is szervezni és a jelöltek munkáját irányítani, ellenőrizni kellett. Ezek miatt természetesen megnöttek az iskola szakképzési feladatai. Mivel a más iskolából hozott igazgatóhelyettesek nem voltak tanítóképzős szaktanárok, nem ismerték, nem látták át a képzés lényegét, és nem tudták kellően megszervezni s irányítani az iskola nevelő munkáját, megoldani a képzés pedagógiai feladatait, a munkakör betöltésére nem voltak alkalmasak. Ugyanakkor ezt a feladatot beállítottsága, alkata, emberi magatartása következtében az igazgató sem tudta megoldani. Ezért ennek szervezésére az iskolai pedagógia munkaközösség kapott megbízást, melynek vezetője – mint a tantestület egyetlen pedagógia szakos tanítóképző-intézeti tanár tagja – én voltam.

Engem egyébként a Művelődési Minisztérium az 1950-es évek közepén a meginduló tanítóképzős korszerűsítési munkálatokba, majd a felsőfokú tanítóképző intézet bevezetését előkészítő elméleti munkába is bevont. Közben változás történt a felettes megyei művelődési osztály vezetésében, továbbá bizonyos mértékben enyhült a pártnyomás, és a képzés szakmai érdeke is szerepet kapott. Lassan a keményen pártos magatartást tanúsító, a pártkövetelményeket érvényesítő igazgató irányítása is változott. Nagymértékben hozzájárult ehhez az is, hogy az 1950-es évek első felében az egyik érettségi vizsgálónök, Varga Gáborné, a miskolci tanítóképző igazgatója a vizsga értékelésekor hangot adott annak, hogy Patakon a tanítóképzésnek nagy hagyományai vannak, azokat helytelen a képzésből kiszorítani, a nevelésben pedig ki kell használni. Így vált lehetővé, hogy az igazgató, aki addig nyíltan követelte, hogy a tantestület tagjai az egyházzal, az egyházi emberekkel kapcsolatot egyáltalán ne tartsanak, most engedélyezte, hogy a teológus Comenius sárospataki munkálkodásá-

A főigazgató-helyettes mint ünnepi előadó

nak s távozásának 300. évfordulója alkalmából az 1953/54. tanévben Comenius-tanévet szervezzünk, és 1954-ben a tanév végén Comenius-ünnepélyt tartunk. Segítették, sürgették a változást, a jobb megoldást a minisztériumi szakfelügyeleti látogatók is. Mindezek következtében a megyei művelődési osztály vezetője 1955-ben engem bízott meg az iskola tanulmányi vezetői feladatainak ellátásával.

Tanulmányi vezetői megbízatásomat pedagógiai szakos tanítóképző-intézeti tanári képzettségemnek, hivatástudattal végzett lelkiismeretes, felelősségteljes tanítóképzős szolgálatomnak, az előző években bizonyított sokoldalú eredményes munkásságomnak, emberi magatartásomnak köszönhettem. Hiszen negatívum volt az akkor irányító pártszervezet szemében, hogy én nemcsak tanítottam az egyházi tanítóképzőben, hanem lelkesi képzettségem is volt, munkás származásúnak sem számítottam, parasztszaládba születtem, továbbá nem voltam tagja a kommunista pártnak. A jobb érvényesülésért, a magasabb polcra kerülésért később sem léptem be a Magyar Szocialista Munkáspártba, pedig a párt részéről volt törekvés, próbálkozás a beszerzésemre. Deme László megyei párttitkár két alkalommal is felkeresett ebben az ügyben. Később a felsőfokú tanítóképző intézet pártbizottságának titkárai közül is többen próbáltak a pártnak megnyerni. E. Kovács Kálmán azért is vállalta többek között – vallomása szerint – a párttitkárságot, mert azt hitte, hogy neki sikerül néhányunkat – Csuhaj Varjú Imrét, Nagy Dezsőt, Sípos Györgyöt, Szerencsi Sándort és engemet – beszervezni a pártba. Mi azonban nem álltunk kötélnek, megmaradtunk mindvégig pártonkívülieknek. S ennek természetesen az volt a következménye, hogy első számú vezetők nem lehettünk, csak mások helyett, mások keze alá dolgozhattunk, a szakfeladatokat megoldhattuk, a munkát végezhattük. A pártonkívüliség sok hátránnyal, mellőzéssel, pizkálódással járt. Mi tanítóképzős szakemberek voltunk, szerettük a képzést, hivatásunknak éreztük, nagy felelősséggel, rendkívül szorgalmas munkával arra törekedtünk, hogy tanítványainkat minél jobb tanítókká, nevelőkké, emberséges szakemberekké, a közösség felelős tagjaivá, szolgálóivá neveljük. S ez töltötte ki, határozta meg életünket. Öröm volt látni, tapasztalni, hogy tanítványaink, a szülők nagy része, s az igazi szakemberek, minisztériumi szakfelügyelők is látták ezt. Elismerték erőfeszítéseinket, magasra értékelték önzetlen, áldozatos munkánkat.

Az elnöki emelvényen a mikrofonnál Kődöböcz József

(Jobbján dr. Ladányi József a megyei tanács elnöke, balján dr. Polinszky Károly oktatási miniszter, középen szemüvegben dr. Károly István főigazgató, az ő balján Deme László megyei párttitkár)

Koszorúzáson Comenius szobránál

Az 1950-es évek elején pedagógiát és orosz nyelvet tanítottam. Nem voltam oroszszakos tanár, csak szaktanítói oklevelet szereztem. Székesfehérvárott egyszer, majd két nyáron Nyíregyházán voltam oroszszakos tanári tanfolyamon. 1953-ban szerezhettem volna a tanfolyam végén tanári oklevelet. Én azonban nem tettem le a vizsgát. A vizsgával kapcsolatos eljárást ugyanis méltánytalannak, megalázónak tartottam magamra nézve. Pedagógiai szakos tanári oklevéllel rendelkeztam, s mégis az orosztanári képzéshez előírt pedagógiai anyagból vizsgáznom kellett volna, azaz az oklevelemnél jóval kisebb értékű pedagógiai vizsgát kellett volna tennem egy velem azonos képzettségű vagy alacsonyabb pedagógiai képzettségű vizsgáztató tanár előtt. A megyei művelődési osztály meg akarta téríttetni velem a tanfolyamok költségeit, de amikor felvilágosítottam a vezetőket a történekről, igazat adtak nekem, s elálltak a büntetéstől. S bár orosz nyelvi tanári oklevéllel nem rendelkeztam, mégis eredményes volt a tanításom.

Abban az időben, amikor a társadalomban erős oroszellenesség – gyűlölet – volt tapasztalható, s ez kihatott a tanulókra is, sikerült a nyelv tanulására megnyerni tanítványaimat. Sok orosz dalt tanítottam nekik, az órák elején és végén énekeltünk. 1952. december 21-én, Sztálin születésnapjára iskolai rendezvényén a jelenlévő városiak ámulatára a tanulók sok orosz dalt énekeltek oroszul. Az éneklést szerették, a dalok szövegét könnyen és szívesen tanulták, s a dalok segítségével közelebb kerültek a tananyaghoz, az orosz nyelvhez. Akkoriban a Patak és környéki oroszszakos tanárok továbbképzése során egy alkalommal a képzőben bemutató tanítást is tartottam. Amikor az osztályok számának növekedésével a pedagógiai óráim kitöltötték a kötelező óraszámomat, 1953-ban az orosz nyelv tanítására hozzánk áthelyezett Klacsó Béla vette át tőlem az orosz nyelv oktatását.

Az állami tanítóképzőben a tanítóképzés korábbi feltételei nem voltak biztosítva. A tanári létszám megnőtt, de középiskolai és nem *tanítóképző-intézeti* képzettségű tanárok kerültek hozzánk. Fontos, szükséges volt az idehelyezett tanítók gyakorlóiskolai tanítókká való nevelése is. S ebben sok segítséget adtam nekik. A tanítókat a gyakorlóiskolai tanítók vizsgákra felkészítettem, velük az elméleti (lélektani, pedagógiai, módszertani) anyagot átvettem.

Ebben az időben a tanulókat a megyei művelődési osztályon vették fel, osztották szét a középiskolákba, így a mi képzőnkbe is. Ezért a képzési cél elfogadtatásával, a tanítóképzős munka tudatosításával mind a hozzánk

idehelyezett nevelőket, mind a tanulókat képzősökké kellett nevelni; nagy gondot kellett fordítani a „képzős szellem” tudatosítására, erősítésére. Nehézséget jelentett az is, hogy az általános iskolák különböző színvonalúak voltak, volt például olyan iskola is, ahonnan orosz tanár hiánya miatt a tanulók orosz nyelvi alapképzés nélkül jöttek hozzánk, ezeket az alapokat itt kellett pótolni. Érthetetlen volt az is, hogy abban az időben, amikor már a faluban is egyre több agrár- és más szakember jelent meg, a tanítóképzés ötéves elméleti részét négy évre csökkentették.

A tanítóképzést ekkor úgy szervezték, hogy a tanulók négyéves felkészítés után tanítóképzős érettségi vizsgát tettek, majd külső általános iskolákban töltött gyakorló év után tehettek tanítóképesítő vizsgát, szerezhettek tanítói oklevelet. Az 1950-es évek elején volt idő, amikor még lélektant sem tanultak, mivel a kommunista párt felfogása szerint „lélek nincs”, a tantervből törölték annak tanítását. Ezzel együtt a tanítási anyag feldolgozásában erőszakolt követelmény volt a szovjet pedagógiai felfogás magasztalása, a tankönyvi feldolgozás tanítása.

Ezekben az években rendkívül sokféle munkát végeztem.

1952 és 1955 között osztályfőnök voltam, s osztályommal órán- és iskolán kívül is sokat foglalkoztam. Ezeknek az éveknek a tevékenységét, törekvéseit és hatását őrzi az a könyv, amelyet 1996-ban Sárospatakon *Volt egyszer egy osztály. Egy tanítóképzős osztály életéből, 1951-1955.* címmel jelentettünk meg, melyben a nevelők és tanulók egyaránt vallanak azoknak az éveknek a munkájáról, s a diákok számot adtak a pataki képzős nevelés életükre gyakorolt hatásáról.⁴ Osztályommal műsorokra készültünk, falukiszállásokra mentünk, műsort adtunk. Kirándultunk. A műsoros előadásokon és az iskolában folytatott kereskedelmi szolgáltatással pénzt gyűjtöttünk. Az osztály tanulóit a pénz segítségével elvittem Budapestre, sőt onnan autóbusszal még a Balatonhoz is. A tanulók ekkor kerültek először Pestre, látták meg a Balatont! Nagy élmény volt ez is számukra.

Szerveztem, irányítottam a pedagógiai munkát, az orosz szakkörön túl pedagógiai szakkört is szerveztem, s tanítványaim sikeresen szerepeltek az országos pedagógiai versenyen. A képzőben a gyakorlati képzéssel kapcsolatban osztályversenyt indítottam, szerveztem a tanítói hivatástudat

⁴ 2003-ban megjelent a *Volt egyszer egy osztály* második kötete is, amelynek szerkesztésében, sajtó alá rendezésében Kodóbcz József tevékenyen részt vett, az elkészült könyvet azonban időközben bekövetkezett halála miatt már nem vehette kezébe.

erősítésére. A versenybe minden osztályt bevontam. Az I. osztályosok számára írásverseny volt az alsó tagozatban kötelező betűformák alkalmazásával papírra és táblára egyaránt. A II. osztályban a tanulók egy kijelölt és egy szabadon választott mesét mondtak el a gyakorlóiskolás gyermekeknek. A III. és IV. osztályban egy kijelölt tanítási egységből kellett tanítási tervezetet kidolgozni, tanítani. A győztes bizonyos tárgyi jutalommal együtt az alábbi címet kapta: „az iskola legszebben írója”, „az iskola legjobb mesemondója”, „az iskola legjobb tanítója”. A verseny osztályverseny volt, tehát minden tanuló részt vett benne, készült rá, s így nevelő hatása nagy volt.

A tanítójelöltek általános, pedagógiai és szaktárgyi képzésének segítésére igyekeztem a gyakorlóévet is bevonni, felhasználni, a képzésbe tervszerűen beépíteni. A gyakorlóévesek számára rendszeresen továbbképzési alkalmakat szerveztünk évente négy alkalommal a jelöltek elméleti és gyakorlati továbbképzése érdekében. Ezek a továbbképzési alkalmak kétnaposak voltak. Augusztus végén kidolgoztuk a képesítő vizsgára való folyamatos felkészülés, tanulás tervét, megbeszéltük annak fontosabb elméleti anyagát, a forrásmunkákat, azok megszerzésének lehetőségeit. Ugyanakkor alsó tagozati tanulócsoportonként az abban az osztályban tanító gyakorlóiskolai nevelővel az év eleji iskolai munka feladatait, írásbeli teendőit, az év eleji anyag súlyponti problémáit, nehézségeit, ezek kiküszöbölésének módjait, lehetőségeit. E megbeszéléseken minden jelölt a saját kiírt osztályának megfelelő csoport munkájában vett részt.

Az első, a második és a harmadik negyedév befejezése után közvetlenül tartott konferenciák is ehhez hasonlóan segítettek az elméleti felkészülést, továbbképzést, a pedagógiai-szakmai anyag megbeszélését, a nehézségek leküzdésének lehetőségeit. A gyakorlati munkával kapcsolatban ismét osztálycsoportonként elvégezték az előző negyedévi oktató-nevelő munka elemzését, értékelését, megbeszélték a következő negyedév munkájának legfontosabb szempontjait, esetleges nehézségeit, ezek kiküszöbölésének megelőzéssel történő lehetőségeit, teendőit, továbbá a keletkezett hibák kiküszöbölésének módjait, eljárásait. Minden alkalommal sort kerítettünk arra is, hogy a jelöltek az általuk kívánt tantárgyból és óratípussal részt vegyenek egy közös és saját osztálybeli tanítási órán, továbbá, hogy a jelöltek saját munkájuk eredményeit ellenőrizhessék, a gyakorlóiskolai szakvezetők – egy-egy óra keretében összefoglalva – osztályonként bemu-

Előadás közben

tatták, hogy a tantervben előírt anyag feldolgozásában hol tartanak, a tanulók mennyit és milyen mélységben sajátítottak el.

Az intézet tapasztalatai szerint a gyakorlóévesekkel való foglalkozásnak ez az általam kidolgozott és szervezett, és a gyakorlóiskolai nevelők, szakmódszertanos tanárok lelkes közreműködésével megvalósított módja, ez a sajátos pataki próbálkozás, eljárás igen hasznos és eredményes volt, nagymértékben tudatosította a jelöltekben az oktató-nevelő munka problémáit, közvetlen gyakorlati segítséget jelentett nekik és rajtuk keresztül a külső iskolák nevelőinek is; segítette a tanítóképzés és a külső általános iskolai nevelőmunka eredményességét egyaránt.

Családi otthonom

Az 1950-es évek nagy változást hoztak a családi életemben is. Addig – mint diákkoromban – az otthoni családhoz, édesapámhoz és testvéreimhez tartoztam. A tanítási szünidőket mindig otthon töltöttem, s a mezőgazdasági munkákban segítettem. Ezen túlmenően a tanári munkám nagyon leköltött. Magas óraszámban tanítottam, az első években én voltam egyedül orosz-, illetve pedagógiaszakos tanár, szakköröket vezettem, irányítottam a gyakorlati képzést, vezetője voltam a pedagógiai módszertani munkaközösségnek. Ehhez járult 1955-ben igazgatóhelyettesi kinevezésem, ami – mint új szervezésű iskolában – tanulmányi vezetői megbízást jelentett.

1942-ig tanultam, s ezért nem gondolhattam családalapításra. 1942-től kezdve a háborús viszonyok, a hat hónapi katonai és a 26 hónapos hadifogságban töltött idő miatt, részben az 1940-es évek második felében érzékelt változások, nehézségek, bizonytalanságok miatt még nem akartam családot alapítani. Elgondolásomban természetesen erősített az is, hogy megfelelő, nagyon erős otthoni családi háttérrel rendelkeztem. Bennünk magas fokú volt a családi összetartás, szeretet, és a leánytestvéreim „anya”-ként igyekeztek gondoskodni rólam. Nemcsak a fehérműt tartották rendben, hanem rendszeresen küldték csomagban az élelmet tartalmazó csomagokat is. Csak amikor a két húgom, Bözsi és Juliska férjhez menni készülődtek, akkor vált szükségessé bátyámnak, Palinak meg nekem a külön család alapítása. 1954-ben néhány hónapos udvarlás után megkértem Sinkó Anna kezét.

1942 óta ismertük egymást, 1947-48-ban többször találkoztunk, majd 1953-54-ben közelebb kerültünk egymáshoz, s 1954. július 22-én Patakon az állami anyakönyvvezetőnél házasságot kötöttünk. Az egyházi házasságkötésre Budapesten került sor. Patakon erre akkor, az iskolánk államosítása utáni években, a pártállam egyházellenes intézkedései s az iskolai új

vezetés által megfogalmazott követelmények miatt nem gondolhattam. Másnap Budapestre utaztunk, s július 23-án a Kálvin téri református templomban kértük házasságkötésünkre Isten áldását. Néhány napot ezután Pesten töltöttünk, a Kálvin téri egyházi vendégházban volt a szállásunk.

Feleségem édesapja Aradról származott, s 1935-ben csendőr-tisztheyettesként halt meg. Édesanyja, Kertész Eszter cigándi származású volt, gazdagabb család lánya. Anyósom édesapja, majd később testvére is Cigánd bírója volt. Feleségemék 1936-tól kezdve laktak Sárospatakon. Négyen voltak testvérek: Jolán (1916-ban született), Margit, Jóska meg ő, a legfiatalabb, aki 1920-ban született. Margit és a feleségem kereskedelmi szakiskolát és postatiszti tanfolyamot végeztek, s a pataki postán dolgoztak. Jolán a nyíregyházi Kálvineumban, Jóska pedig a pataki tanítóképzőben szerzett tanítói oklevelet. Feleségemet és Margit testvérét az akkori embertelenségek, a nem munkás származásúak, kulákok stb. üldözése idején, a származásuk miatt állásukból a kommunista párt kitette 1953-ban. Szerencsére mint jó munkaezők mindketten azonnal el tudtak helyezkedni; Margit a gépállomáson, feleségem pedig a Szeszipari Vállalatnál kapott megfelelő állást.

1955-ben született egyetlen gyermekünk, Jóska. Fiunkat igyekeztünk nagy szeretettel, gondossággal nevelni. Mivel feleségem dolgozott, erre az időre fogadtunk mellé egy nénit. Hamarosan rájöttünk azonban, hogy ez a megoldás nem jó, sok idegességgel is járt, s ezért feleségem 1958-ban otthagya a munkahelyét, és a gyermekünk nevelésével, továbbá a háztartással foglalkozott. Jobb megoldás volt ez azért is, mert nekem mint igazgatóhelyettesnek a képzőben sok dolgom volt, sokszor a munkaidőn túl is sokáig bent kellett maradnom, s így feleségem számomra is megfelelő háttérrel tudott biztosítani; az itthoni munkától, gondoktól bizonyos mértékig mentesíteni tudott. S amikor Jóska fiunk iskolás lett, rendkívül jó pedagógiai érzékkel tudott foglalkozni fiunkkal. Jól tudta irányítani a tanulását természetének figyelembevételével előbb játékosan, majd vele megbeszélve szoktatta rá az értelmes, tudatos munkavégzésre, tevékenységre, tanulásra. Fiunk tanulásában ennek megfelelően az én segítségemre alig volt szükség, legfeljebb olykor-olykor az ének- és az oroszórákra való felkészülésében kellett tájékozódnom vagy segítenem.

Jóska gyermekünkkel kapcsolatban igen sok örömben volt részünk. Kicsi korában, amikor ráértem, sokszor mentünk ki a városba, az iskola-kertbe sétálni, s ilyenkor sokat beszélgettünk.

Az apa öt éves fiával

Tudományos Gyűjtemények
SÁROSPATAK
Nagykönyvtár

Gyakran mentünk ki az állomásra. Egyik alkalommal az ott álló tolatómozdonyt nézegettük. A mozdonyvezető észrevette a gyermek nagy kíváncsiságát, érdeklődését, s felhívott bennünket a mozdonyra, bemutatta az ott látható alkatrészeket, elmagyarázta, hogy melyik mire való. Mindez rendkívül nagy élményt jelentett a gyermekünknek, s ez is szerepet játszott abban, hogy műszaki érdeklődésű lett. Bár Jóskának voltak játszótársai, két unokaöccse, Sinkó István és József, az iskoláskor előtt próbáltuk a nagyobb közösségbe is beleszoktatni, az óvodába járatni. Mivel azonban a torka hamar s gyakran megfájdult, és ez magas lázzal járt, nem erőltettük.

1961 szeptemberében kezdte meg az általános iskolai tanulását a gyakorlóiskolában. Mind az általános iskolában, mind a gimnáziumban gyermekünk felügyeletét feleségem látta el, tanulmányait figyelemmel kísérte és ellenőrizte. Az iskolai szülői értekezletekre is ő járt, ahol mindig szívesen hallgatta az osztálytanítók, osztályfőnökök elismerő, dicsérő szavait fiának magaviseletéről és tanulmányi eredményeiről. Feleségem gyermekünk nevelésével kapcsolatos minden feladatot példamutatóan oldott meg. S mindez számomra nagy könnyebbséget jelentett: jobban tudtam a saját iskolai munkámra koncentrálni. A gyakorlóban jó tanítói voltak, s kitűnő tanuló volt. Fiunk az iskolába kerüléskor még nagyon játékos gyermek volt. Az édesanyja ennek figyelembevételével nagy türelemmel, előbb játékosan szoktatta hozzá a tanuláshoz, majd vele a lényegét megbeszélve vezette be az értelmes tanulásba. Később már önállóan tanult, de a felső tagozatban, sőt még a gimnáziumban, is beszámolt édesanyjának a megtanult anyagból. Hogy a zenei hallását is fejlesszük, alsó tagozatos korában két évig zeneiskolába is beíratuk, továbbá gimnazista korában angolból magánórákra járatuk.

Amíg gyermekünk kisebb volt, szabad időmben a család sokszor volt együtt, hárman erős közösségben éltünk. Tavasszal, nyáron és ősszel gyakran mentünk el sétálni. Sokszor jártunk a határban. A Botkő és a Mandulás volt a kedvenc kirándulóhelyünk. Ismergettük a határt, a természetet, s gyermekkori emlékeimnek megfelelően ősszel izlelgettük az útszelen vadon termett gyümölcsöket. Télen sokszor sétáltunk a havas iskolakertben, szánkóztunk a várkertben. Ezek a kedves együttlétek a serdülőkorban szűntek meg, amikor a fiunk már kezdett önálló lenni, s a társak, a barátok egyre nagyobb szerepet kaptak az életében.

A családi ház a pataki Rákóczi utcában

Gyermekünk érdeklődése műszaki irányú volt. Különösen megerősödött ez gimnazista korában, amikor bekerült az ott működő iskolai rádió-stúdió adásainak szervezői, vezetői közé. S ekkor döntött arról is, hogy mérnök lesz. Mi, szülei szívesebben láttuk volna, ha pedagógus pályára megy, ott több segítséget tudtam volna számára nyújtani, de engedték, hogy maga válassza meg jövőendő pályáját.

Közben az én családom tagjaival, az atyai rokonsággal is tartottuk a szoros kapcsolatot. Évente legalább egyszer, a nyári iskolai szünetben néhány napot mindig otthon, Vámosatyában töltöttünk. A vonatközlekedés rossz volt: Szerencsen és Nyíregyházán át kellett szállni, s a további vonatindulásig sokat – órákat is – kellett várni, Vásárosnaménytől pedig autóbusszal még 17 km-t utazni. A rokonok között fiunk is nagyon jól érezte magát, megszerette a nagyobb családot, jó hatással volt rá az ottani élet. Kicsi korában nem nagyon szerette a húst, a töltött káposztát. Atyában s két unokatestvér hatására megszerette ezeket is. Atyából átmentünk Tiszavidre is Juliska testvéremékhez, Petróczky Ferencékhez, majd amikor Pali bátyám felesége, Margit meghalt, Tiszaviden kezdtük a rokoni látogatást, s a hét második felében mentünk át Atyába, ahol Bözsi testvéremnél szálltunk meg. Ahogyan növekedtek a gyermekek, egyre szorosabb kapcsolat alakult ki az unokatestvérek között, különösen a Jóskával azonos korú Petróczky Ferencel, akivel az érettségi után egyik nyáron az akkor divatos autóstoppal bejárták Lengyelországot is.

A rokonok szerették a fiunkat, s amit lehetett, megmutattak neki a faluból, a falusi életből közelebről is. Kicsi korában elvitték a termelészövetkezetbe, ahol sok újdonságot láthatott. Különösen tetszett neki, hogy a ló háttára is felültették. Tízéves volt, amikor a húsvétot Atyában töltöttük. Ottani szokás szerint húsvét második napján reggel Ködöböcz Palival elmentek locsolkodni a rokon családokhoz. Voltak azonban nem rokon ismerősök is, akik észrevéve a két gyermeket behívták őket, s szintén adtak nekik szép hímestojásokat. Mindenütt szeretettel fogadták őket, sok hímest kaptak. Jóska fiunk 80 tojást is összegyűjtött. A hímesek nagy részét hazahoztuk Patakra, az iskolába is vitt ajándékként belőlük.

A családomnak a rokonsággal való kapcsolatát nagymértékben erősítette az is, hogy az általános iskola elvégzése után Petróczky Ferenc és egy év múlva Ködöböcz Pál unokaöcsém pataki dákok lettek, a pataki gimnáziumban folytatták középiskolai tanulmányaikat, s itt is érettségiztek.

Hármasban... (1964)
Hazafelé a botkői kirándulásról (1968)

A Kossuth Kollégiumban laktak, rendszeresen látogattak bennünket, és vasárnap esténként, amikor a kollégiumban hideg vacsora volt, mindig nálunk vacsoráztak. Az édesapák többször meglátogatták tanulásuk idején őket. Petróczki Feri az érettségi után a pataki tanítóképző főiskolán folytatta a tanulmányait.

1964-ben meghalt édesapám, majd 1973-ban eltemettük sógornőmet, Pali feleségét, Margitot, a 80-as években Vilma testvéremet s Bözsi testvérem férjét, Berényi Sándor sógoromat, az 1990-es évek közepén pedig bátyámat, Palit is.

Jóska fiunk az érettségi után a Budapesti Műszaki Egyetem villamosmérnöki karára jelentkezett. Mind az általános iskolában, mind a gimnáziumban kitűnő tanuló volt, de a jobb felkészülés érdekében az egyik jó matematikus gimnáziumi tanár a III. osztályban heti két órában matematikából, a IV. osztályban pedig matematikából és fizikából foglalkozott vele. A felvételi vizsgálója jól sikerült, az elérhető 20 pontból 19,5 pontot szerzett. Nagy megnyugvásul szolgált, amikor a felvételéről szóló értesítést megkaptuk. Az érettségi után az akkori gyakorlatnak megfelelően tizenegy hónapos katonai alap- és műszaki kiképzésre kellett Debrecenbe bevonulnia. Az egy hónapos alapkiképzés utáni eskütételén a Bocskai-laktanyában az atyai közeli rokonaim egy részével mi, szülők is részt vettünk. Katonai szolgálatának második részét a szakáldi laktanyában, kihelyezésben töltötte. A leszereléssel nem szűnt meg a katonai szolgálata. Később, amikor már dolgozott, újra behívták hathónapos tartalékos tiszti szolgálatra, s ekkor naponta járt ki autóval másik társával Tardonára.

Egyetemi villamosmérnöki tanulmányait fiunk 1974 szeptemberében kezdte meg. Az I. félévben magánháznál lakott, mivel az egy főre eső családi jövedelem magasabb volt az ott előírtnál. Jó munkája és kollégiumi társai révén került be a második félévben a kar budai Hess András téri kollégiumába. A kollégiumban nagyon jól érezte magát, egykori szobatársai-val ma is szoros kapcsolatban vannak. Sok társadalmi munkát vállalt, s a későbbi években tagja volt a kollégium ifjúsági vezetőségének, önkormányzatának. Jó lakótársi közösségben éltek, s társai közül kettő vendégünk is volt Patakon, továbbá egy nagyobb csoport számára kirándulást szervezett Patakra és környékére, a programban Patak nevezetességeinek megtekintése mellett pinclátogatás is szerepelt.

A mérnök flú egyetemi tablóképe (1979)

A kis unokával (1985)

Negyedéves egyetemista korában próbáltunk számára gyenge áramú villamosmérnöki képzettségének megfelelő állást keresni. Mivel Patakon ilyen képzettséggel elhelyezkedési lehetőség nem volt, Szili Ferencnek, a Miskolci Bányatröszt igazgatóhelyettesének ajánlatára Lyukóbánya jól menő bányauzemében kapott állást: végzés után azonnali elhelyezkedéssel és lakásbiztosítással. A bányatröszt az V. évre társadalmi ösztöndíjat is biztosított. A IV. év után az egy hónapos szakmai gyakorlatát is ott, a bányában töltötte, ott gyűjtötte diplomamunkájához az anyagot, mert azt a bánya működésével kapcsolatos témából írta. Az államvizsgát 1979-ben tette le, s a diploma átadási ünnepélyen mi, szülők is részt vettünk.

Az oklevél megszerzése után, amikor Jóskát gyengeáramú villamosmérnöknek alkalmazták, megnősült. Egykori gimnáziumi osztálytársnőjét, Kiss Évát vette feleségül, s Lyukóbányán, az üzem épületében kaptak szobát.¹ Felesége a pataki óvónői állásából egy miskolci óvodába nyert áthelyezést. Amikor pedig ősszel az Avason a déli lakótelepen átadtak egy megépült lakótömböt, a Bányatröszt megvásárolta ott néhány lakásbérlő kijelölési jogát, a fiam és két mérnöktársa ott kapott két-két szobás szolgálati lakást.²

¹ 1979 júliusában, az államvizsga után kötöttek házasságot. Kislányuk, Ágnes 1985. január 14-én született Budapesten. Jelenleg a Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Karának hallgatója.

² Ifjabb Ködöböcz József egy mérnöktársával 1992 végén megalapította a MICRO-MAX nevű céget; 1993 őszén önállósították magukat, 1996-tól kft formában működnek. A cég elsősorban az iparban használt villamos berendezések, alkatrészek kereskedelmével foglalkozik. 1997-től jelentősen nőtt a mérnöki tevékenység és ezzel együtt a saját kivitelezés részaránya: a megrendelő műszaki igényét kielégítő villamos (vezérlő)berendezést megtervezik, legyártják, a helyszínen beszerelik és beüzemelik. Családjával Miskolcon saját házukban él.

További munkásságom

Nehéz napokat kellett átelnünk 1956 október végén.

Az akkor még községi státuszú Sárospatak tanácsának és pártbizottságának vezetése a budapesti események hatására összehívta a községi gazdasági egységek és intézmények vezetőit a sárospataki teendők megbeszélésére, a munkástanács megalakítására. A képzőből Zilahi Ferenc igazgató és én, a tanulmányi vezető voltunk hivatalosak a megbeszélésre. Engem is beválasztottak a községi munkástanácsba. Amikor az elnök jelölésére került sor, egy vezető Zilahi Ferencet ajánlotta. Utána Éliásné Zilahi ellenében engem ajánlott jelölésre, s a jelenlévők végül az én jelölésem mellett foglaltak állást. A jelölést én úgy fogadtam el, hogy átmenetileg, a községi munkástanács alakuló gyűléséig elvállalom az elnökséget, és a vezetéssel a gyűlés majd megválasztja az elnököt.

A választásom híre gyorsan elterjedt. Csuhaj V. Imre és Nagy Dezső tanártársaim, közeli jó barátaim meghallva, hogy a községi munkástanács elnöke lettem, már vártak a lakásomon, s mikor hazaértem, azt javasolták, arra kérték, hogy a helyzet bizonytalansága miatt ne vállaljam a munkástanács vezetését. Csak akkor nyugodtak meg, amikor beszámoltam nekik, hogy mit is vállaltam.

Másnap nehéz éjszakám volt. Szélsőséges, ittas emberek Végardóról teherautóval Miskolcra mentek késő este, útközben bementek a rendőrszere, a rendőröktől a fegyverek egy részét elvették, elvitték magukkal, s azal ijesztgették az itt maradt rendőröket, hogy visszafelé jövet leszámolnak velük. A rendőrök kétségbe voltak esve, hogy mi lesz velük. Éjfél felé ablakomon zörgetve, álmomból felverve két rendőr elmondta, hogy mi történt, s kérték, mentsem meg őket, menjek be a rendőrségre, és majd beszéljek a visszajövőkkel. A család nagy aggodása, féltése mellett mentem el a rendőrségre. Sokáig virrasztottunk. Hajnal felé jelezte az utcai őr,

hogy a végardói csoport visszaérkezett. Erre én – mielőtt leszálltak volna az autóról – kimentem hozzájuk, s beszéltem velük. Nagy nehezen sikerült őket rávennem, hogy a személyes bosszútól álljanak el, ne bántsák a rendőröket. Akadtak köztük olyanok, akiknek külön sérelmeik voltak, de ezeket is sikerült meggyőzőm, hogy a törvénytelen séget elkövető rendőrökkel szemben majd a törvény fog eljárni. Hosszas beszélgetéssel a csoportot sikerült kissé megnyugtatni, s végül is elmentek. Bent az őrszobában nagy megkönnyebbülés fogadott. Igazán én is csak ekkor döbbsentem rá, hogy ha nem sikerült volna a csoportot meggyőzni, a bosszúról lebeszélni, ittas állapotuk miatt én is veszélyes helyzetbe kerülhettem volna.

A munkástanács elnökválasztó nagygyűlését vasárnap délelőtt 9 órára hívtam össze s tartottuk meg. Többedmagammal a tanácsházból mentünk a művelődési házba, ahol már sokan vártak bennünket. A gyűlést én vezettem. A bevezető tájékoztatóm után szót adtam a jelentkezőknek. Sokan mondták el sérelmeiket. Akadt, aki sírva beszélt. A feszült hangulatot igyekeztem levezetni azzal, hogy minden jelentkezőnek szót adtam, mindenki elmondhatta a panaszát. Nem is történt különösebb baj a gyűlésen. Csak később tudtam meg, hogy az egyik párt-, illetve tanácsi vezetőt, aki a művelődési ház hátulsó bejárati ajtaja közelében állt, kituszkolták a teremből. Ezt én a nagy zsúfoltság és a sok mozgolódás miatt akkor nem vettem észre. Kértem a munkástanács vezetésére, de nem vállaltam, s több próbálkozás után végül Bukovenszky Nándor közjegyzőt választották meg elnöknek. Így voltam én – átmenetileg – pár napig Sárospatak munkástanácsának elnöke. Később, amikor több éven keresztül a magukat exponáló embereket március 15-e körül őrizetbe vették („begyűjtötték”), mindig félttem, félt a család: mikor kerül rám is sor. Hála Istennek, nekem nem történt ilyen bántódásom! Bírószági tárgyalásra a megyei bíróságra is csak egyszer hívtak be tanúként egy pataki vasutas ügyének tárgyalásakor.

1957 nyarán, a tanév végén ünnepeltük a pataki tanítóképző, az önálló tanítóképzésünk századik évfordulóját. Jubileumi ünnepélyt szerveztünk, melyen sok volt tanítvány vett részt s szerepelt. A jubileumra egy Emlékkönyvet¹ is összeállítottunk, melynek számára – megfelelő kutatómunká-

¹ 100 éves a sárospataki tanítóképző. Emlékkönyv. Kiadja a Sárospataki Áll. Comenius A. J. Tanítóképző neveléstudományi Intézet. Sárospatak, 1957. Benne: *Ködöböcz József: A sárospataki nevelőképzés története.* 5-23.

val – én írtam meg a sárospataki nevelőképzés történetét. Mind a könyv szerkesztése, kiadása, mind az ünnepély megszervezése sok munkával járt.

A jövő munkálása mellett igyekeztem következetesen építeni a múltra, annak életető hagyományaira. S bár e törekvésemben is voltak segítőtársaim – elsősorban Csuha V. Imre, Nagy Dezső és Sípos György – a képző sok értékét nem sikerült megmenteni. Az 1950-es évek elején az államivá vált képző igazgatójának az volt az elve, hogy a múltat teljesen le kell rombolni, hogy az új jövőt fel tudjuk építeni. „A helyre szükség van” jelszóval sok régi értéket felszámolt. A háború alatt el nem pusztult végzős tanulói tablók anyagáét üvegezéshez, kézimunkázáshoz használtatta fel.

A tanári könyvtár régi darabjait előbb a zúzdába akarta küldeni, majd amikor a felettes állami szerv, a megyei művelődési osztály ezt nem engedélyezte, ömlesztve a debreceni egyetem könyvtára kapta meg. A könyvek hosszú napokon át a folyósón halomban heverték, míg teherautóval el nem szállították azokat, Közben több értékes könyvet megmentettünk néhány tanártársammal, eldugtuk, majd évek múlva a könyvtárnak visszaszolgáltattuk őket. Sok könyvet vittek el magukkal a diákok. Ekkor semmisült meg a híres pataki népiskolai tankönyv-gyűjtemény, melyet a képző tantestülete Dezső Lajos igazgató vezetésével a XX. század első éveiben gyűjtött össze, és amelyben megvolt minden abban az időben általában használatos népiskolai tankönyv. E gyűjteménnyel együtt pusztultak el a folyóiratok, köztük sok pedagógiai lap, hivatalos újság, például a Néptanítók Lapja stb., továbbá a képző nyomtatott értesítői, melyeket 1870-től kezdve adtak ki. Ekkor tűnt el Erdélyi János magánkönyvtárának több darabja is. Erdélyi könyveit ugyanis halála után a családtól a képző vásárolta meg. Az igazgató az értékes pedagógiai folyóiratokat ablaktisztításhoz, tűzgyűjtásra használta.

Nem volt értéke a múltnak, a pataki hagyományoknak a következő igazgatók szemében sem.² A fizikaszakos tanár hozzájárulásával elpusztult a képző híres fizikai szertára, természettani múzeuma, melyben az 1870-es évektől kezdve gyűjtötték a tanulók által készítette fontosabb – a népiskolában használt – kísérleti eszközöket. A gyűjtemény egy része általános iskolákba (például Cigándra) került. A harmadik sem épített a pataki hagyományokra. Ezekre csak akkor hivatkozott, amikor általa személyes

² Komáromy Béla 1959 és 1966 között volt az intézet igazgatója, dr. Károly István 1966-tól 1983-ig vezette az intézetet.

„Hallgatónak fogadom...”

előnyt vélt a maga szármára biztosíthatni. (Ezért is sikerült vele elfogadtatni a képző *Comenius*, a gyakorlóiskola *Árva József* névfelvételi javaslatomat.) Az intézmény feladatainak megoldásában, a nevelés hatékonyságának fokozásában a múlt értékeit nem használta fel; hiúságát sértette, ha a pataki öregdiákok egy-egy volt pataki diákot, a tanítóképzésben országos hírnevet szerzett szakembert – például dr. Barsi Ernő győri ének-zene szakos tanítóképzős tanárt – szerettek volna Patakra telepíteni, s támogatták a képzőbe jövetelüket. Sokáig az öregdiákok találkozóiról sem vett tudomást. Még az utolsó években is csak azokat az évfolyamokat tisztelte meg a találkozójukon való megjelenésével, melyekben országos tekintélyű vezetők, szakemberek is voltak. Nem csoda tehát, ha így a tanítóképzőben sok érték tönkrement, a hagyományok a képzésben kellően, átfogóan nem érvényesülhettek, a régi pataki diákélet jellemzői, jellegzetességei a diákok életében, tevékenységében megfakultak, s erejükből, emberségükből egyre többet vesztek. Bizonyos változás történt e tekintetben Földy Ferenc főigazgatói működése idején³. Igyekezett építeni a múltra, s ez megkönnyítette a kollégium Dezső Lajosról történő elnevezését.

Az 1950-es évek második felében sokat dolgoztam a Pedagógiai Tudományos Intézetnek is; elsősorban a pedagógiai tárgyak korszerűsítésének munkálataiban vettem részt, s rám bízta a tanítóképző neveléstörténeti tantervének elkészítését, a neveléstörténeti tanítás céljának, követelményrendszerének, anyagának kidolgozását, ezen túlmenően részt vettem az 1959-ben meginduló felsőfokú tanítóképző intézet tantervének összeállításában, pedagógiai anyagának kidolgozásában.

A tanítóképzést, a tanítóképző munkáját a képzőhöz kerülésem óta nagyon szerettem. Vonzott a rend, a fegyelmezett élet, a tanári és tanulói emberi közösség, a tanár-diák közti képzős kapcsolat, a tanulók öntevékeny élete, sokoldalú munkája, szorgalma, felelősségteljes készülése a tanítói hivatásra, az elért eredmény. Akinek – tanárnak és diáknak – szüksége volt rá, mindig igyekeztem segíteni, ha nekem lehetőségem volt rá. Segítettem a problémáik megoldásában. Sok tanár, sok diák gondjában osztoztam, s örömmükben is részt vettem. Éreztem, hogy bizalommal fordulnak hozzám, s ez erőt jelentett számomra, még ha igazgatóim féltékenysége igyekezett is őket távol tartani tőlem. Akik látták az én munkámat, a segítőkészségemet, a jó

³ Dr. Földy Ferenc 1983 és 1990 között töltötte be a főigazgatói tiszteletet.

A Kossuth-szobor avatásán

Főhajtás Árvay József sírjánál

képzés érdekében támasztott nívós követelményeimet, értékelték a fáradozást, s a feladatok megoldásában igazi munkatársaimmá váltak. Minden munkát igyekeztem tervszerűen, következetesen, kitartóan és eredményesen végezni, még ha az igazgatói hiúság, kicsinyesség miatt nem is kaptam meg tevékenységem megfelelő elismerését.

Amikor a gimnáziumot elvégezve a teológiai akadémiára beiratkoztam, lelkipásztor akartam lenni. A teológián megragadott Pál apostolnak Timótheushoz írt intése: „*Te azért a munkának terhéért hordozzad, mint a Jézus Krisztus jó vitéze!*” (II. Tim. 2: 3.) Életemben ezt soha nem felejtetem el. Így akartam mindig „szolgálni”.

Mind az iskolában, mind az iskolán kívül rendkívül sok társadalmi feladatot vállaltam és oldottam meg. Az iskolában minden intézeti tevékenységben, feladatmegoldásban benne voltam. Adódott ez nemcsak a bennem kialakult s megerősödött hivatásszeretéből, hanem abból is, hogy pedagógiai munkaközösség-vezető, tanulmányi vezető, igazgatóhelyettes s 1964 és 1971 között a gyakorlati képzési szakcsoport vezetője voltam, így a tanárok az iskolai feladatok végzésében, megoldásában elsősorban velem voltak közvetlen, mindennapi kapcsolatban, másrészt pedig abból is, hogy a különböző szakfeladatok megoldásában igyekeztem mindig érvényesíteni és érvényesíttetni a tanítóképzés érdekeit, segíteni a tanulók életre meg tanítói hivatásra való hatékonyabb felkészítését.

1979-ig az intézet általános igazgatóhelyettesi (1976-tól főigazgatóhelyettesi) feladatainak megoldása közben segítettem a szaktanárok intézményen belül végzett különmunkáit is, a sporttal, énekléssel, zenével, rajzzal kapcsolatos tevékenységét, s a tanárok módszertani, irodalmi munkásságát is. S mivel pedagógia szakosként a didaktikát (általános módszertant) én tanítottam, az ilyen irányú segítséget a tanártársaim a szaktárgyaik oktatásával kapcsolatban igényelték is. Elképzeléseikkel bizalommal fordultak gyakran hozzám, s építettek a véleményemre. Különösen sokat segítettem, Sípos Györgynek, amikor a tanítóképző testnevelés-módszertani tankönyvét írta, és sok kérdéssel kapcsolatban igényelte a didaktikai tanítást, illetve az én véleményemet. Mint igazgatóhelyettes a tanév elején és végén a szakcsoport-vezető tanárok írásos jelentéseinek felhasználásával, tapasztalataim alapján készítettem év elején az intézmény munkatervét, a tanév végén pedig elemeztem a végzett munkát, s az évi tapasztalatokat felhasználva jelöltem meg a továbbfejlődés legfontosabb tennivalóit. Ez a sokoldalú, részletes, igen ter-

A Magyar Comenius Társaság közgyűlésein

jedelmes beszámoló, továbbá a minisztériumba küldött sokféle jelentés, az intézményből hivatalosan kiküldött anyag stb. az „egyszemélyi felelős vezetés” hangoztatásával – különösen az utolsó igazgatóm, Károly István idejében – mindig az igazgató neve alatt, az ő aláírásával jelent meg.

Az iskolán kívüli társadalmi munkáim közül fontosabban voltak a következők.

Sárospatakon városi tanácstag voltam 1967-től 1990-ig. Mint ilyen elnöke voltam a művelődési és ifjúságvédelmi bizottságnak. Tagja s egy időben alelnöke voltam a Hazafias Népfront Városi Bizottságának, az Észak-Magyarországi Idegenforgalmi Intézőbizottságnak, majd a Megyei Idegenforgalmi Bizottságnak s elnöke Sárospatak Város idegenforgalmi albizottságának. Elnökségi tagja voltam – ma is az vagyok – a Sárospataki Városvédő és Szépítő Egyesületnek. Elnökévé választottak a Sárospatak és Vidéke Általános Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet számvizsgáló-majd fegyelmi bizottságának. S e Patakkaal kapcsolatos társadalmi munkáim során a megfelelő közösségek munkájának irányításán és szervezésén túl nemcsak a megfelelő szakemberek által kidolgozott munkák, jelentések, tervek véleményezését s a felettes szervek ülésein azok ismertetését végeztem, hanem magam is sok anyagot, művelődési, ifjúságvédelmi, idegenforgalmi, környezetvédelmi, városfejlesztési stb. tervet, előterjesztést dolgoztam ki s továbbítottam a megfelelő közösségek állásfoglalásával és javaslatukkal, illetve saját nevem alatt is az illetékes fórumokhoz.

Nyugdíjazásom előtt csaknem húsz éven át tagja voltam a Művelődési Minisztérium folyóirata, a Felsőoktatási Szemle szerkesztőbizottságának. S mint ilyen nemcsak én jelentettem meg a képzéssel kapcsolatos tanulmányokat, írásokat, hanem folyamatosan szerveztem, hogy a pataki és a többi tanítóképzőben dolgozó oktatók is rendszeresen írjanak, közöljenek a képzési feladatok megoldását s továbbfejlesztési lehetőségeit ismertető írásokat. Elnöke voltam a pedagógusképző intézmények (tanárképző főiskolák, felsőfokú tanító- és óvónőképző intézetek) didaktikai-módszertani munkabizottságának. Ebben a minőségemben a minisztériummal közösen konferenciákat szerveztünk, melyek közül a legnagyobb hatású volt a szombathelyi tanítóképzőben tartott konferencia, amelynek a tárgya a zárláncú televízióan az intézeti oktatásban való felhasználása volt. Tagja voltam a megyei pedagógus továbbképzési tanácsadó testületnek. Részt vettem a Magyar Pedagógiai Társaság megalakításában, s fennállása, 1967 óta jegyzője, majd 1972-

Neveléstörténeti megbeszélésen a Magyar Comenius Társaságban

Egy Antalék társaságában egy főiskolai találkozón

től 1991-ig elnöke voltam a neveléstörténeti szakosztálynak. Mint ilyen szerveztem a szakosztályi vezetőségi üléseket, továbbá a 80 fölötti létszámú szakosztály felolvasó üléseit, melyeket részben Pesten, részben pedig vidéki városokban (Sárospatak, Debrecen, Veszprém, Szendrő, Nyíregyháza stb.) tartottunk. 1976-ban szerkesztettem és megjelentettük a „Bevezetés a neveléstörténeti kutatómunkába” című módszertani kötetet. Részt vettem a Magyar Pedagógiai Társaság megyei-miskolci tagozatának megszervezésében, s 1972-ig vezetőségi tagja is voltam annak.

Néhányunk kezdeményezésével 1986-ban megalakult a Magyar Comenius Társaság. Ennek szervezésében nemcsak részt vettem, hanem én állítottam össze a Szervezeti és Működési Szabályzatát, és melynek kezdetől alelnöke, majd 1994-től elnöke vagyok. Mint alelnök is sok munkát vállaltam a Társaság életében, a kapcsolatok építésében, erősítésében, rendezvények szervezésében. Elnökként én végeztem az évi felolvasóülések és az alapszabályzatban előírt elnökségi, választmányi és közgyűlések szervezését, a Társaság munkájával kapcsolatos évi beszámolók és tervek elkészítését, a tagokhoz való szétküldését. Ezenkívül a Társaság könyvsorozatának eddig megjelent nyolc kötete közül magam szerkesztettem a 3., 5., 6. 7. és 8. kötetet.⁴ Ezen túlmenően évente több pályázatot is készítettem ahhoz, hogy könyvsorozatunk köteteit meg tudjuk jelentetni.

Mint volt pataki diák is sok feladatot vállaltam és végeztem. 1962-től én szervezem a gimnáziumi osztálytársaimmal való tanév végi találkozást, s együtt veszünk részt a közös találkozókön. Előbb ötévenként találkoztunk, majd egy idő múlva, az 1990-es években már kétévenként, évenként összejöttünk. Ilyen alkalmakkor szombat délutánonként mindig nálunk voltak, s itt beszélgettünk. Igyekeztem összegyűjteni az osztályom életével kapcsolatos életrajzi beszámolókat, s kis osztályrajzot készítve kötetbe szerkesztve kéziratként leadom a Nagykönyvtár kéziratárába.

1983-ban megalakítottuk a Pataki Diákok Sárospataki Baráti Körét. Elkészítettem ennek alapszabályzatát, s mint alelnök segítettem minden feladatmegoldását. 1984-ben megszerveztük a pataki diákok nagy (világ)találkozóját, melynek előkészítésében, szervezésében én vállaltam a legtöbb feladatot, s Mízsák Bertalan segített sokat. A találkozóról, annak értékelésével még a városi tanács végrehajtó bizottságában is beszámoltam.

⁴ E visszaemlékezés megírása után még Ködöböcz József állította össze a Bibliotheca Comeniana 9. és 10. kötetét is. Utóbbinak a nyomdai megjelenését már nem érte meg.

Diáktalálkozókon

1985-ben „Tiszteletadás Sárospataknak” címmel két volt gimnáziumi osztálytársam, barátom – Orosz György és Pallagi Tamás – festményeiből a Művelődési Házban szerveztem kiállítást.

Fentiekén túl egyéb módon is igyekeztem szolgálni, használni. Tudományos kutatómunkát végeztem s végzek ma is. Fő témám a sárospataki tanítóképzés és Sárospatak. Aktív tanár koromban igyekeztem alaposan megismerni a képzés történetét, vizsgálni, elemezni a képzéssel kapcsolatos feladatmegoldásokat, hogy az éltető hagyományokat élővé tegyem, s a tapasztalatok felhasználásával a képző feladatainak minél hatékonyabb, korszerű megoldását segítsem, a magasabb szintű képzés eredményességét „pataki módon” szolgáljam.

Számos tanulmányom jelent meg tanulmánykötetekben, szakfolyóiratokban, irodalmi, művelődési folyóiratokban, újságokban. Tanulmányom olvasható többek között a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelent két tanulmánykötetben: Comenius and Hungary (Bp., 1973.),⁵ illetve Tanulmányok a magyar nevelésügy XVII-XX. századi történetéből (Bp., 1980).⁶ Az általam szerkesztett s a Magyar Pedagógiai Társaság által kiadott „Bevezetés a neveléstörténeti kutatómunkába” (Bp., 1976.) című könyvben hosszabb tanulmányt is közöltem.⁷ Tanulmányom jelent meg a Magyar Pedagógiai Társaság más kiadványaiban is, például: Neveléstörténet és szocialista pedagógia (Bp., 1969.),⁸ Egy évtized a szocialista nevelésügyért (Bp., 1978.).⁹ Egyik szerkesztője voltam a tanítóképző kiadványainak, s ezekben több tanulmányt is megjelentettem (100 éves a sárospataki tanítóképző – Emlékkönyv, 1957.¹⁰; A Sárospataki Tanítóképző Évkönyve, 1959-1965.¹¹; Sárospataki Pedagógiai Füzetek I.¹² és III. kötet¹³). Dolgozataim jelentek meg az Egri Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményeiben,¹⁴ a Tanítóképző Intézetek (később: Főiskolák) Tudományos Közlemé-

⁵ Comenius and teacher training at Sárospatak. 89-99.

⁶ Gyakorlati képzés a sárospataki tanítóképző intézetben (1959-1975). 303-314.

⁷ A pedagógiai muzeális értékek gyűjtésének néhány elvi és gyakorlati kérdése. 265-302.

⁸ Az önálló tanítóképzés előzményei és kialakulása a sárospataki kollégiumban. 59-65.

⁹ A Magyar Pedagógiai Társaság neveléstörténeti szakosztályának 10 éve. 187-202.

¹⁰ A sárospataki nevelőképzés története. 5-23.

¹¹ Adalékok tanítóképző intézetünk történetéhez. 80-100.; A gyakorlati képzési szakcsoport. 18-20.; A területi szakmai gyakorlat. 32-34.; A területi társadalmi gyakorlat. 34-36.

¹² Comenius és egy mai pataki képzős törekvés. 1969-70. 97-114.

¹³ A 425 éves pataki nevelőképzés. 1975. 5-32.

¹⁴ A területi szakmai gyakorlat a korszerű tanítóképzés szolgálatában. 1964. 47-50.

nyei című sorozat köteteiben,¹⁵ a Pedagógiai Szemlében,¹⁶ a Felsőoktatási Szemlében,¹⁷ a Köznevelésben,¹⁸ a Sárospataki Református Lapokban,¹⁹ a Felvidéki Nevelőben,²⁰ a Borsodi Szemlében,²¹ a Borsodi Művelődésben,²² a Pedagógusképzés című szaklapban,²³ a Magyar Pedagógiában,²⁴ a Módszertani Közleményekben.²⁵

Ezek mellett több rövidebb közleményem jelent meg a miskolci Észak-Magyarország című napilapban, a Sárospatak és a Patak és Vidéke című hírlapban, a Sárospataki Református Gyülekezeti Élet című időszakos lapban.

¹⁵ Területi szakmai gyakorlat és pataki nevelőképzés. 1963. 135-148.; A tanítóképző intézeti területi szakmai gyakorlat néhány problémája. 1968. 163-181.; Comenius és a sárospataki nevelőképzés. 1971. 217-227.; A sárospataki állami tanítóképzés első tíz éve. 1978. 91-114.; A középfokú tanítóképzés kialakulása s tevékenysége a sárospataki kollégiumban, 1857-1869. 1983/84. 321-365.; A sárospataki kollégiumi nevelés, a tanítóképzés két jellemző vonása. Öntevékenység és társadalmi kapcsolat. 1983/84. 367-382.; A magyar tanítóképzés történetének néhány jellemző vonása. 1986. 285-300.

¹⁶ Jubileum Sárospatakon. 1975. 33-39.; Neveléstörténet és társasági tevékenység. 1976. 665-668.; A Magyar Pedagógiai Társaság neveléstörténeti szakosztálya a pedagógia fejlődéséért. 1976. 878-879.; Comenius Tanítóképző Főiskola – sárospataki tanítóképzés. 1977. 41-53.; A pedagógus pálya megbecsüléséért. 1978. 857-858.; Árvay József munkásságának jelentősége a magyar pedagógia történetében. 1980. 304-318.; A neveléstörténeti kutatás szolgálatában. 1980. 571-572.; Dezső Lajos, a sárospataki tanítóképzés nevelő. 1985. 131-142.; Mészáros István: Népkatasunk szervezeti-tartalmi alakulása 1777-1830 között (Könyvismertetés). 1986. 87-89.; Tisztelet a nagy pedagógusok emléke előtt. 1986. 948-953.; A Magyar Comenius Társaság megalakulásához. 1987. 163-174.

¹⁷ Oktató-nevelő munkánk problémái a felsőfokú tanítóképző intézeti felvételi vizsgák tükrében. 1962. 44-49.; Területi társadalmi gyakorlat a Sárospataki Felsőfokú Tanítóképző Intézetben. 1962. 201-204.; Területi szakmai gyakorlat a Sárospataki Tanítóképző Intézetben. 1962. 88-93.; A tanítóképzés korszerűsítésének problémái. 1964. 424-428.; A tanító- és övönképző intézeti felvételi vizsga problémái. 1967. 39-45.; A didaktikai és módszertani kutatások terve a tanítóképző intézetek oktató és nevelő munkájában. 1970. 466-470.; A tanítóképző intézet és Sárospatak város együttműködése, különös tekintettel a hallgatók nevelésére. 1971. 606-610.; A szemináriumi foglalkozások hatékony szervezése a tanítóképző intézetben. 1975. 33-39.

¹⁸ Comenius hagyatéka 1958. 331-332.; Múcsonyi emlék. 1959. 328-329 (Pataki József álnéven); Pedagógus szemmel külföldön (Csehszlovákia). 1959. 498-500.; Sárospatak. 1968. 37-38.; Comenius Sárospatakon. 1968. 77-79.; Patak a XVIII. században. 1968. 117-118.; Sárospatak a XX. században. 1968. 157-158.; Korszerű pedagógia vagy tanári önkény. 1974. okt. 11. 10.; Comenius öröksége. 1986. szept. 19. 5.

¹⁹ Gyermekevédelmi Állomás Sárospatakon. 1948. ápr. 1.; Műhelytitkok a pataki Gyermeklélektani Állomás munkájából. 1948. ápr. 15.; Jubileumi előzetes – 400 évvel Comenius születése után. 1992. márc.; Kossuth-emlékek Sárospatakon. 1994. márc.; Dezső László hadifogoly tábomok kései temetése. 1994. okt.; A hűség, a hála, a szeretet ember: Finkey Ferenc. 1995. dec.; Tiszteletadás az alkotónak, Nagy Dezsőnek. 1998. máj.

²⁰ Nép- és tájkatató munka a nevelésben. 1944. 117-121.

²¹ A korszerű tanítóképzés problémái. 1963/2. 36-42.

²² A pataki szellem kollégiumi hagyományai. 1981/3. 3.13.; Comenius nyomában. 1987/1. 88-94.

²³ A didaktikai szemináriumok, gyakorlatok néhány tartalmi és módszertani problémája. 1974/2. 75-85.

²⁴ Kollégiumi iskolakultúránk a felvilágosodás idején és reformkorban. (Könyvismertetés.) 1977. 459-461.

²⁵ Gyakorló pedagógusok továbbképzése a Sárospataki tanítóképző Intézetben. 1972. 233-240.; Korszerű pedagógiai szemlélet – „hagyományos” tanári eljárás. 1976. 282-285.

Két alkalommal készítettem el társszerzők bevonásával a minisztérium megbízásából a tanítóképzőkben folyó gyakorlati képzés *Útmutatóját*, szabályzatát. Sok könyvet, tanulmányt lektoráltam felkérésre. Például: Didaktikai olvasókönyv a pedagógusképző intézetek számára; Sípos György: A testnevelés módszertana a tanítóképző intézetek számára (1964); Dobay Béla (szerk.): A Sárospataki Rákóczi Gimnázium jubileumi évkönyve (1981); Kováts Dániel: Schola Patakina (1981); Kováts Dániel: Móricz Zsigmond és Sárospatak (1994), Kovács József: Olaszliszka (1998) és így tovább.

A felsőfokú tanítóképző-intézet megindítása óta (1959) többször is voltam külföldön két-kéthetes tanulmányúton az egyes államokkal érvényes munkaterv alapján. 1959-ben Csehszlovákiában, 1968-ban a Német Demokratikus Köztársaságban, 1970-ben Romániában jártam a tanítóképzés, továbbá a pedagógiai elméleti oktatás és a gyakorlati képzés tanulmányozása céljából. Ezen túlmenően a bielsko-bialai lengyel testvérintézetünket kétszer is meglátogattam tapasztalatszerzés és tapasztalat-átadás céljából: 1960-ban a bielsko-bialai tanítóképzőben, 1975-ben pedig a Sziléziai Egyetem cieszyeni filijában.

Munkám eredményét több elismerés, kitüntetés is jelzi. Intézetemtől, a Comenius Tanítóképző Főiskolától 1976-ban a tanítóképzés emléklakettjét, majd 1981-ben a Borsos Miklós által készített emléklakettet kaptam. Ez utóbbit megkaptam a gimnáziumtól is. A Művelődési Minisztériumtól két szer kaptam meg (1958, 1966) „Az oktatásügy kiváló dolgozója” kitüntetését, 1971-ben miniszteri dicséretben részesültem. 1973-ban a pedagógiai tudományszakon címzetes főiskolai tanár, majd 1976-ban tanítóképző főiskolai tanár kinevezést kaptam. 1984-ben a miniszter a magyarországi felsőfokú tanító- és óvónőképzés évfordulóján miniszteri emléklappal és tűzzománc alkotással ajándékozott meg. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsától 1977-ben a Munka Érdemrend arany fokozata kitüntetését kaptam, Sárospatak város 1969-ben a „Sárospatakért” emléklakettet adományozott nekem. A minisztertanács 1979-ben „Kiváló munkáért” kitüntető jelvényt adott nyugdíjba menetelemkor. 1977-ben a Magyar Pedagógiai Társaság emléklakettjével tisztelt meg.

A nyugdíjas évek

A nyugdíjaztatásom után is szorgalmasan részt veszek a pedagógiai és a városi közéletben, a Sárospataki Református Kollégium és egyházközségünk életében. A gimnázium visszaadását tárgyalva a városi tanács ülésén igyekeztem megfelelő tájékoztatást adni ezzel kapcsolatban a tanácstagoknak, majd amikor az állam visszaadta a gimnáziumot az egyháznak, s 1990-ben megindult az egyházi jellegű gimnáziumi oktatás, tagja voltam az átvételi Kollégiumi Igazgatótanácsnak s az általa létrehozott pedagógiai bizottság elnökeként egy cikluson át irányítottam a református egyházi jellegű gimnázium szerezésével, irányításával, életével kapcsolatos irányelvek, elvek, követelmények kidolgozását. Egy alkalommal nevelési értekezletet is tartottam a gimnázium tantestületének. 1994-től vagyok egyházközségünk presbitere, és az akkor megindított lapunknak, a *Sárospataki Református Gyülekezeti Élet* című újságnak a főszerkesztője, továbbá „A Sárospataki Református Egyházért Alapítvány” kuratóriumának elnöke. Mivel ma az önkormányzati képviselők is magasabb tiszteletdíjat kapnak, s lehetőség van más ilyen munkavégzésért is honorárium felvételére, megjegyzem, hogy én a fentebb felsorolt külön munkákért soha egyetlen fillért sem kaptam.

1996-ban – Sárospatak város önkormányzatának segítségével – ismét megszerveztem a pataki diákok nagy világtalálkozóját. A kidolgozott programot, a találkozó meghirdetését több országos napilapban s külföldi magyar nyelvű újságban közzétettük, a meghívók elkészítését, a rendezvény szervezését én végeztem, az önkormányzat a postaköltséget vállalta. Felhívásunkra az öregdiákoknak a Kollégium számára felajánlott és megküldött alkotásaiból a Kollégium múzeuma kiállítást szervezett, az előadást, szereplést vállaló öregdiákok műsoros estén szolgáltak. A rendezvény során az első nap az öregdiákok a város vezetőivel találkoztak. Ekkor

a polgármester értékelte, ismertette a város újabb fejlődését, mai helyzetét, s autóbust biztositva mutatták be a városkép alakulását. A második napon az osztálytársak egymással találkoztak, a harmadik napon pedig az alma materükkel. A találkozón résztvevő diákok a várostól és a tanítóképzőtől ajándékként megkapták a „Sárospatak a magyar művelődés történetében” című könyvemet. 1996-ban elnöke voltam az előzőleg megszüntetett s akkor újra megjelentetett társadalmi, közéleti újság, a *Sárospatak szerkesztőbizottságának*. Ügyintézője vagyok a Pataki Diákok Sárospataki Baráti Köre és a Magyar Comenius Társaság által létrehozott „Sárospatakért Baráti Kör Alapítvány”-nak, elnöke „A Sárospataki Tanítóképzésért Alapítvány” kuratóriumának.

Folytattam szakirodalmi tevékenységemet. Tanári szolgálatom idején sok elfoglaltságom miatt nagyobb terjedelmű munkák megalkotására nem volt lehetőségem. Nyugdíjas éveim alatt eddig a következő önálló munkákat jelentettem meg:

– *Dezső Lajos élete és pedagógiai munkássága*. Sárospataki Pedagógiai Füzetek 8. k. Sárospatak, 1983. 284 o.

– *Tanítóképzés Sárospatakon*. A kollégiumi és középfokú képzés négy évszázada. Tankönyvkiadó, Bp. 1986. 378 o.

– *Sárospatak a magyar művelődés történetében*. Sárospatak, 1991. 232 o.

– *A sárospataki tanítóképzés irodalma*. (Bibliográfia.) Sárospataki Pedagógiai Füzetek 14. k. Sárospatak, 1992. 172 o.

– *Comenius sárospataki pedagógiai tevékenysége s annak elméleti alapozása*. (Különlenyomat.) Sárospatak, 1994. 30 o.

– *Finkey Ferenc élete és munkásság 1870–1949*. Miskolc–Sárospatak, 1995. 170 o.

– *Árva József, a magyar népoktatásügy sárospataki apostola*. Sárospatak, 1997. 252 o.

– *Lakóhelyünk, Sárospatak és környete*. I. kiadás: Sárospatak, 1998. 100 o. II. kiadás: Sárospatak 2000. 336 o.

Tanulmányaim jelentek meg az Új Pedagógiai Szemlében,¹ a Holnap² és a Dimenziók³ című miskolci folyóiratokban, a Fizikai Szemlében,⁴ a Sárospataki

¹ Comenius születése 400. évfordulójának magyarországi megünneplése. 1991. 917.

² Comenius, „a népek tanítója”. 1992. ápr. 42–45.

³ Sárospatak helye és hivatása a magyar tanítóképzésben. 1994/3. 53–64.

⁴ A mi Comeniusunk. 1996/5. 151–164.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye „Pro Comitatu” kitüntetésének átvétele
Átadta Gyárfás Ildikó, a megyei közgyűlés elnökhelyettese (1996. okt. 22.)

Pedagógiai Füzetekben,⁵ a Honismeretben,⁶ a Kazinczy Társaság Széphalom című évkönyvében,⁷ a Bibliotheca Comeniana című kiadványsorozat köteteiben,⁸ a Magyar Református Nevelés című lapban.⁹ Részt vállaltam a „Volt egyszer egy osztály...”¹⁰ című kötet szerkesztésében, s visszaemlékezéseim jelentek meg¹¹ egykori osztályom idejére.

Munkámat újabb kitüntetésekkel ismerték el. Borsod–Abaúj–Zemplén megye Erdélyi János-díját 1985-ben, a Megyei Közgyűlés „Pro Comitatu” díját 1996-ban ítelték nekem. 1989-ben Sárospatak város díszpolgárává választottak, 1991-ben a Kazinczy Ferenc Társaság emléklaplettjét, 1992-ben Sárospatak város Comenius-emléklaplettjét kaptam. A Magyar Pedagógiai Társaság aranyérmét 1984-ben vettem át. A Pedagógusok Szakszervezete a magyar felsőoktatásért és a magyar közoktatásért végzett munkám

⁵ Az iskola fontosabb vonásai Comenius sárospataki pedagógiai munkáiban. 1993. 103-130.; Nagy Dezsőről, egy évforduló ürügyén. 1998. 53-58.; Kiss Sándor és a pataki tanítóképző. 2000. 99-104.; A Bodrog-parti Athén. Sárospatak kollégiuma a magyar művelődés történetében. 2001. 9-18.; Egy találkozó ürügyén. A 40 éve végzett tanítóképzősök alkotó tevékenységéről. 2002. 61-68.

⁶ Nevelés és lakóhelyismeret a változó világban. 2001/2. 20-21.

⁷ A falunevelés kérdéseiről. 1993. 354-362.; Arvay József. A pedagógus. 1994. 295-302.; Arvay József, a tanfelfügglő. 1995. 165-172.; Újszászy Kálmán, Sárospatak díszpolgára. 1997. 321-326.; Arvay József didaktikai elvi. 1997. 321-326.; Újszászy Kálmán, a pedagógus. 1997. 355-362.; Kováts Dániel sárospataki tanítóképzős tanár és a „pataki szellem”. 1999. 33-48.; Kiss Sándorral Szegeden. 2001. 221-223.

⁸ Jubileumi emlékezés. 1994. 5-6.; A diákváros Sárospatak és Comenius. 1994. 10-11.; Comenius sárospataki pedagógiai tevékenysége és annak elméleti alapjai. 1994. 103-130.; Comenius tanév Sárospatakon 1949-50-ben. 1997. 87-100.; A sárospataki tanítói szakképzés elindulása. 1997. 187-194.; Emlék Arvay Józsefnek. 1997. 243-247.; Comenius fizetése Sárospatakon. 1999. 39-40.; Dezső Lajos sárospataki tanítóképzős igazgató Comenius eszméinek érvényesítéséért. 1999. 41-45.; I. Rákóczi György és Sárospatak. 1999. 59-60.; A mi I. Rákóczi Györgyünk. 1999. 99-102.; Comenius pataki örökségének szolgálatában. 1999. 183-184.; Beszámoló a magyar Comenius Társaság munkájáról (1997-1998). 1999. 197-209.; A Bibliotheca Comeniana I-VIII. kötetének anyaga. (Mutató.) 1999. 197-209.; Comenius pataki munkásságának hatóköre. 2002. 123-124.; Sárospataki tiszteletadás Comeniusnak. 2002. 125-127.; Kettős magyar művelődéstörténeti évforduló 2001-ben Sárospatakon. 2002. 145-147.; A Magyar Comenius Társaság működése, törekvései és eredményei az 1998-2001. években. 2002. 231-235.; Pedagógiánk továbbfejlesztéséért. 2003. 5-6.; Dezső Lajos Comenius eszméinek magyarországi érvényesítéséért. 2003. 274-281.; Comenius sárospataki pedagógiai tevékenységének elméleti alapjai. 2003. 297-346.; Comenius öregkori visszaemlékezése életére, a sárospataki évekre. 2003. 369-383.

⁹ Korszerű lelkészképzésünk egyik fontos feltétele. 2000/9. 23-24.

¹⁰ Az I. kötet 1996-ban, a II. 2003-ban jelent meg.

¹¹ Az I. kötetben: Előszó. 7-8.; A pataki tanítóképzés helye a magyar művelődésben. 9-11.; Az 1951/52–1965/55. évek tanítóképzés „A” osztálya. Osztályrajz, osztályfőnöki emlékek. 118-119.; Osztályfőnöki levél az osztály tanulóhoz.; Osztályfőnöki köszöntő az 1955. ápr. 20-án Perkupán tartott műsoros esten. – A II. kötetben: Előszó. 7-8.; Körlevél az osztályhoz. 39-42.; A pataki képző sajátos eljárása a „Volt egyszer egy osztály, 1951-1955” tanulmánya idején a tanítóné nevelés hatékonyságának fokozására. 143-147.; Sárospatak vonzásában. 153-156.; Emlékezés Nagy Dezsőre. 165-168.; Sipos György, a „pataki tanítóképzős tanár”. 169-170.

Dedikálás közben (1986)

Árvay Józsefről írt könyvének bemutatóján (1997)

elismeréseként 1998-ban Eötvös József arany emlékérem kitüntetésben részesített. Az Iskolatörténeti Emlékbizottságtól 1996-ban az „Ezeréves magyar iskola” emlékérmét vehettem át. A fentiekén túl 1983-ban megkaptam a Felvételi Előkészítő Bizottság emlékplakettjét, 1983-ban a Tudományos ismeretterjesztő Társulat aranykoszorús jelvénye kitüntetés, 1988-ban a Magyar Comenius Társaság emlékérmét, 1990-ben pedig emlékplakettjét, 1992-ben a Csehszlovák Köztársaság nagykövetétől a Comenius-emlékplakettet vettem át.¹²

Szerencsésen alakult az életem azért is, mert munkatársaim között sok volt az igazi barát, és tanítványaim is szerettek. Az 1940-es években internátusi felügyelőtanárként bent laktam a képző épületében. A fogságból hazakerülve a fiatalabb tanártársainkat én tartottam össze, a szobámban gyakran megfordultak, névnapi és egyéb összejöveleteket is a szobámban tartottuk.

Az iskola államosítása (1950) után nem voltam már kollégiumi nevelő, azok a pataki általános iskolák nevelői közül kerültek ki. Ebben az időben a tanulók létszámának nagymérvű megnövekedése miatt sok új tanár és gyakorlóiskolai tanító jött hozzánk, és igyekeztem segíteni őket a nevelőkké fejlődésükben, az iskolai munkájuk végzésében, s a pataki képző szellemének jó megismerésében, elérésében, s ezért általában közel is kerültek hozzám.

Igen szoros baráti kapcsolat alakult ki Sípos Györggyel, Nagy Dezsővel és Csuhaj V. Imrével. Mi nem voltunk párttagok, de a tanítóképző szellemének, munkájának meghatározó „magva” voltunk, akiknek a hatása erősen érvényesült az ifjúság nevelésében. Munkánkat, életünket a tanítóképzés ügye iránti odaadás, nagy felelősség és hivatásszeretet hatotta át. Minden feladat megoldásában, a munkavégzésben mellettem álltak, s igazgatóhelyettesként bizton építhettem rájuk, hiszen a képzés javát akarták ők is. Az intézettel kapcsolatos problémákat, a munka közben szerzett tapasztalatokat megbeszéltük, s a képzésben hasznosítottuk, családjaink is összetartottak. Volt idő, az 1950-es évek végén, amikor a televízió kezdett terjedni, hogy mivel nekünk már volt a lakásunkban tévé, a szilveszteri estét nálunk, együtt töltöttük. Barátok voltunk, de nem kivételeztem velük, erre nem is tartottak igényt. A képzéssel kapcsolatos követelményeket ők mindig az átlagosnál magasabb szinten, odaadóan, lelkiismeretes munkával igyekeztek teljesíteni.

¹² Kitüntették még ezen kívül Ködöböcz Józsefet a Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszttel.

Séta Patak határában (1968)

Kiránduláson a Hutában kollégáival (1975)

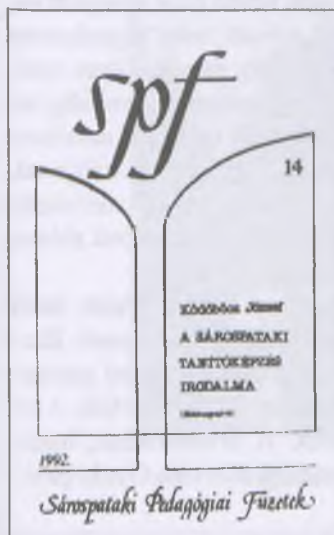
Jó kapcsolatban, barátságban voltam az intézet többi tanárával, a gyakorló iskolai tanítókkal, az irodai alkalmazottakkal és az egyéb dolgozókkal is. Ahol és amiben tudtam, időt s fáradságot nem kímélve igyekeztem mindenkit segíteni. Megbízatásomat, munkámat e tekintetben is szolgálatnak tekintetem. Mindig, nyugdíjba menetelem után is éreztem, hogy segítségemért hálásak, tisztelnek, becsülnek, szeretnek.

Rendkívül jó, közvetlen, munkatársi volt a kapcsolatom az iskola tanulóival-hallgatóival is. Szerettem munkatársnak tekinteni őket. Isten nagy ajándékát látom abban is, hogy pedagógus lettem, s a fiatalok között, velük együtt alkothattam, és idősebb, több tudással, tapasztalattal rendelkező társként velük együtt tevékenykedhettem, fejlődésüket, hivatásszerető, jó pedagógusokká érlelődésüket segíthettem. Nevelésükért, művelődésükért, képzésükért, annak eredményességért sokat vállaltam, és az előírt szokásos teendőkön túl sokat tettem. Tanítványaim és érzékelték, látták, tapasztalták ezt. Ezért is becsültek, tiszteltek, szerettek, és kikerülve az életbe, bármikor, bárhol találkoztunk, hálájukat, szeretetüket mindig kifejezésre juttatták, s sokan – hogy ezt elmondhassák – lakásomon is felkerestek, levelet írnak, vagy a telefont használják fel ehhez.

A tanítványokért, jó tanítókká való képzésükért, nevelődésükért sokat vállaltam és tettem. A tanítványok jó tanítónak igyekeztek, „akartak” fejlődni, s ezért megérdemelték a segítséget. A középfokú képzőben és a felsőfokú intézet első éveiben míg kisebb volt a diákok létszáma – minden tanítványt közelről ismertem, a családi körülményeikkel is tisztában voltam. Sokan jöttek hozzám egyéni problémáikkal, segítettem nekik a lényeg tisztázásában, megértésében. Volt tanítványom, akit a képzőben maradásban segítettem, s egyikük „nevelő apjának” tartott, nevezett. A tanítványaim érzékelték, látták, tapasztalták lelkiismeretes, segítőkész és javukat szolgáló igyekezetemet, az értük, érdekükben kifejtett tevékenységemet, közel kerültem hozzájuk, becsültek, tiszteltek, szerettek, és ezt szorgalmas munkájukkal s más módon is kifejezésre juttatták. Egy időben például az ifjúsági szervezet Mikulás-estjein a tanárokat könyvek címeivel jellemezték; az igazgató „A fáraó” volt, én pedig „Az arany ember” címet kaptam. S mivel ez egy másik évben is megisméltődött, az ifjúsági szervezetet patronáló tanárnőt kértem meg, hogy az igazgató hiúsága miatt az ilyen megkülönböztetésre ne kerüljön sor. S amikor kikerültek az életbe, bárhol – Patakon a találkozókkal, az utcán vagy másutt, Miskolcon – találkozom

Ködöböcz József néhány jeles műve

volt tanítványaimmal, szeretettel köszöntenek, jönnek hozzám, emlegetik az együtt töltött időt, felidéznek néhány emléküket, és köszönik a kapott hatásokat. Szemük mutatja, hogy köszöntésük, hálálkodásuk őszinte, szeretetük igaz. Szép emléket állítottak a tanítványaimmal való kapcsolatomról a „Volt egyszer egy osztály” 1996-ban megjelent kötetükben az 1955-ben érettségizett osztályom tanulói.

1980 óta vagyok már nyugdíjban, de annyi év után még ma is léptenyomon tapasztalom tanítványaim háláját, szeretetét. Több tanítványommal most is tartom a kapcsolatot, levelezünk, s a hozzám fordulók közül többnek még ma is tudok segíteni. Vannak, akik valamilyen problémájukkal vagy írásbeli munkájukkal kapcsolatban kérnek segítséget, kérik a véleményemet. 1997/98-ban lektoráltam az 1949-ben képesítőzött kedves tanítványom, Kovács József Olaszliszkával kapcsolatban sok éven át összegyűjtött gazdag anyagát. Értékes, a mostanában készülő falumonográfiáknál jóval jobb, teljesebb, gazdagabb kötetet sikerült kialakítanunk. Ő is rendkívül hálás tanítványom.

Engem ez a ragaszkodás, tiszta szeretet boldoggá tesz, s teljes mértékben kárpótol azokért a nehézségekért, mellőzésekért, amelyeket hosszú igazgatóhelyettesi működésem idején, különösen a felsőfokú tanítóképző irigy, hiú, a tanítóképzés kellően nem értő, csak az önmaguk érvényesülését munkáló igazgatók mellett át kellett élnem. Jó volt nevelőként szolgálnom, szép hivatást teljesítenem. Jobb, szebb munkát másutt nem végezhettem volna! Hálát adok Istennek, hogy erre a pályára vezetett, és erre s ilyen szolgálatra kellő erőt is adott, és életemben „az ember szolgálatában” mindig segített! Külön köszönöm, hogy tanítóképzőben a leendő tanítókat nevelhettem. Életük, munkájuk során naponként találkoztak a gyermekek hálájával, szeretetével, ragaszkodásával, s ez a tapasztalat erősítette, tovább mélyítette bennük is a volt iskolájuk, tanáraik iránti szeretetet. Ez is megerősít abban, hogy szeretetüket, hálájukat őszintének, igaznak fogadjam el.

A városért végzett munkám, fáradozásom következtében Patak lakói közül is sokan ismernek, tisztelnek, szeretnek. Az utcán köszöntenek. Bárhol megfordulok, velem szemben udvariasan viselkednek. Városi szerepléseimet, a velem kapcsolatos tévébeli közvetítéseket számon tartják, s további szereplésre, megnyilatkozásra ösztönöznek. A hivatalokban, intézményekben egyaránt tisztelnek, becsülnek. Igazat adok Horváth Gyula gim-

Feleségével 80. születésnapjának ünnepségén

Húgalval és sógorával Vámosatyában

náziumi osztálytársamnak, aki legutóbbi levelében – 1999. június 21-én – ezt írta: „Neked különösen szép életet adott az Isten, hogy abban a városkában élted le dolgozó és eredményes életedet, amelyben a tudást szerztük!” Mindig tudtam, de most már különösen érzem, meggyőződés: nagyon jó volt, hogy Isten segítségével Sárospatakon élhettem, éltem, s pataki nevelőként, Sárospatakot szerető, szolgáló ember lehettem.

Visszatekintve a megtett útra Isten különös ajándékának tekintem életemet. Bár a XX. századi magyar körülmények közepette a párt által iskolánkhoz helyezett igazgatóim nem ismerték el és nem értékelték megfelelően a munkámat, az iskolai tevékenységemért kapott nagyobb elismeréseimet is elsősorban a minisztériumi értékelésnek, továbbá tanítványaim kiállításának és a Magyar Pedagógiai Társaság vezetőségének köszönhetem. A pártállami irányítás sokszor okozott számomra nehézséget, de azt sikerült mindig átvészelnem, legyőznöm, túlélnem, s megmaradnom *embernek*.

Az isteni kegyelem mellett nagy hatással volt életemre az atyai család, amelynek tagjaként felnőttem, s a pataki család, amelyben felnőttként éltem, amely az én családom volt. Mindkét családban erős volt az egymást összekapcsoló szeretet, s ez tette széppé, nyugodttá, biztonságossá életemet. Szüleim felelősségteljes nevelőmunkája, példaadása, szeretetük s testvéreim szeretete segítette fejlődésemet. Ezzel együtt rendkívül kedvező volt számomra, sokat jelentett munkám végzése, hivatásom teljesítése szempontjából a pataki jó családi élet. S ez elsősorban feleségem érdeme. Elfogadta másságomat s ügyes szervezéssel, szorgalmas munkával, takarékos, jó beosztással, szeretetével lehetővé tette számomra a sokféle feladatvállalást, munkavégzést, azt, hogy hivatásomnak élhettem, hogy számomra a tanítóképzés, a sokféle munka az életet jelenthette. Feleségem az elért eredményeknek örült, a tanártársakkal való szorosabb kapcsolattartást segítette, a tanítványaimat megszerette, s őket későbbi látogatásai során mindig, ma is szívesen fogadja.

Ez a szép, szeretetteljes családi élet volt az alapja, legfőbb feltétele elsősorban annak, hogy az életem boldog lehetett. Mindezért most is köszönetet mondok. Istennek adok hálát, hogy egymásra találtunk, együtt, egymást szeretve, megbecsülve, segítve boldog családi életet élhetünk. S mi kor kutatásaim során rátaláltam és elolvastam I. Rákóczi György végrendeletének feleségével kapcsolatos szép vallomását, azt teljes mértékben magaménak éreztem.

Ágnes unokájával (1985 és 1991)

Ágika érettségi tablóképe (2003)

Ahogy vallott, köszönetet mondott, ideírom, mert szebben kifejezni úgy sem lehet: „Köszönöm, édesem, az te én hozzám való igaz szeretetedet... Nekem pedig megbocsáss, ha mit együttlaktunkban vétettem volna is, mert én is csak ember voltam! Arról bizonyosságot teszek az Isten és az ő szent angyalai előtt, mitől fogva az Úr Isten összehozott bennünket, se szebbet, okosabbat, gazdagabbat s akármi dicséretre méltó személyt náladon kívül nem láttam, néztem, s hozzád igaz tökéletes szeretettel voltam!”

Kettesben

Sárospatak vonzásában

I.¹

Nagyon örülök, hogy vannak tanítványaim, barátaim, akik éveimet számon tartják, végzett munkámat megbecsülik, értékelik. Magam úgy gondolom, vallom, hogy nem tettem semmi különöset, csak a munkámat végeztem, s úgy végeztem, ahogy beállítódásom, neveltetésem s képzettségem szerint végezni tudtam, illetve végezniem kellett. Hogy olyan voltam, amilyen, s úgy dolgoztam, ahogyan tettem, annak fontos oka volt Sárospatak és a pataki tanítóképző is. Nagyon megszerettem Patakot, s a tanítóképzésben megtaláltam hivatásomat. Számomra Patak, a kollégium és a tanítóképző egyet jelentett s jelent: Sárospatakot.

Mindez döntően befolyásolta, meghatározta tevékenységemet! Még falusi kis elemi iskolás gyermek voltam csak, amikor a Sárospatak vonzáskörébe tartozó emberek hatására már felnéztem az ősi diákvárosra, s titkon az volt a vágyam, hogy én is pataki diák legyek. S aztán két volt pataki diák hatására, közbenjárására – több mint 60 évvel ezelőtt – Patakra kerültem. Mint diák és tanár közletről megismertem Patakot. Megragadott, megfogott a varázsa, a pataki diákok barátsága, egymás iránti szeretete, a pataki szellem. S bár munkám végzése során – elsősorban emberi kicsinyesség miatt – adódtak nehézségeim, voltak problémáim, s úgy tűnt, munkahely-változtatással nyugodtabb körülmények között végezhetném munkámat, élhetnék hivatásomnak, annyira hozzáöttem a pataki tanítóképzés ügyéhez, annyira pataki diáknak és tanárnak éreztem magam, hogy lelkem mélyén sohasem gondoltam arra, hogy elmenjek innen.

¹ *Sárospatak vonzásában* címmel Kódöböcz Józsefnek két vallomása jelent meg. Az egyikben elsősorban a tanítóképző, a másodikban a városi közélet szemszögéből tekint vissza életére. Ez a visszaemlékezés eredetileg 1988. november 3-án hangzott el a tanítóképző főiskola disztermében, amikor Kódöböcz Józsefet egykori munkatársai, tanítványai köszöntötték 75. születésnapján. Kiadtuk a Sárospataki Pedagógiai Füzetek 12. kötetében, 1988., 249-254.

A pataki tanítóképzésnek közel 450 éves története, múltja van, s ebből alig száz évig működött a kollégiumtól független, önálló intézetként, de a kollégium és a képző még ebben az időben is egymás munkáját segítő testvérintézetek voltak. Érthető tehát, hogy a kollégiumhoz tartozás 350 éve teljes mértékben rányomta bélyegét a tanítóképzésre, a képző törekvéseire, s az a haladó szellem, amelyet története során a kollégium mint anyaiskola megélt, képviselt, a tanítóképzésben is érvényesült. Természetesen segítette ezt az is, hogy az önálló tanítóképző eddigi tizenegy igazgatója közül 51 éven át öt olyan vezető irányította az iskola munkáját, aki a pataki kollégiumnak, illetve a tanítóképzőnek a diákja volt. S a város, a környezet hatásának, az innen kiáradó progresszív politikai és művelődési törekvéseknek az érvényesülése mellett ezek is fontos szerepet játszottak abban, hogy a tanítóképző is a pataki szellem érvényesítésével oldotta meg feladatait, s igazi, sajátosan pataki iskola lett.

Az egységes pataki iskola évszázadokon át tekintélyes, fényével messzire világító intézmény volt, amely vonzó hatást gyakorolt az emberekre. Engedjék meg, hogy a következőkben – elsősorban néhány öregdiák vallomásának felhasználásával – szóljak röviden a pataki iskolának, Pataknak erről a varázsáról.

Sárospatak fejlődését vizsgálva a történészek általában arra a következtetésre jutnak, hogy Sárospatak hűséggel és eredményesen szolgálta a nemzetünket; a vonzásköréhez tartozó szegény népréteg számára lehetővé tette a művelődést, a kulturális felemelkedést, továbbá – Benda Kálmán szerint – „a táj sajátos lelkiségét megőrizve, a népi kultúrát egyetemes magyar és európai szintre emelte, gazdagítva és színesítve ezzel a nemzeti műveltséget”.² Ezt vallja Marton János pataki öregdiák és tanár is, aki szerint a pataki iskola fontos szellemi központ volt, amely a városnak a magyar nemzeti élet egészét befolyásoló történetével „egy iskola kereteit jóval túlhaladó hatást fejtett ki”. A magyar haza küzdelmeiben „egyik menedéke, védelme és megtartója lett a létében megtámadott nemzeti léleknek, a nemzeti megmaradásnak és ellenállásnak. S a hivatás teljesítésében egyetlen iskola sem múlta felül”.³

² Benda Kálmán: Sárospatak helye a magyar művelődésben. 450 éves a pataki Kollégium. = Köznevelés, 1981. dec. 25. 8.

³ Marton János: A sárospataki református főiskola története. I. rész. Sárospatak, 1931. 6.

Külföldi delegátusokkal egy ünnepélyen (1977)

Magi Antal és Sípos György kollégáival egy találkozón (1995)

Magasra értékeli a pataki iskola munkáját, magyarságmentő szerepét nagy írónk, Móricz Zsigmond is. „Sárospatak legnagyobb érdekessége – írja – mégiscsak az volt: a diáksága. A pataki diák úgy elvált az ország összes diákanyaga közt, mint az olaj a víztől. Földolaj volt ez a diáktömeg. Földgáz; a mélység, a magyar altalaj kincse. Ezer fűró fúrta állandóan a falvak paraszt réteget, minden pap és tanító, aki Sárospatakról kiment az életbe, magával vitte a háromszázados hagyományt, hogy amint ő bekerült Patakra, a kollégiumba azon a réven, hogy a tanító vagy a pap már az elemiben ráfigyelt, mint legjobb diákra, azonképpen neki is kötelessége, hogy a szeme előtt felpenderedő gyerekseregben megkeresse azt az egy-két gyerkőcot, aki lumennel jött e világra, s élete nagy büszkeségének tekintse, ha be tudja vinni, szülőket meggyőzve és minden ellenállást legyőzve, a nebulót a kollégiumba, hogy abból is hozzá hasonló boldog ember legyen valahol a tanító vagy a papi státusban”. Vallomása szerint másutt alig lehet találni ilyen nemes segítő ambíciót. Őt sem segítették író társai a felemelkedésben. Majd így folytatja: „én itt Patakon kaptam azt a szellemet, ami az egyetlen lehetőség arra, hogy az üst víz egyenletesen melegedjék fel: hogy a helybe értek segítséget nyújtsanak a reménytelen rétegben fekvő buborékoknak. Nem kell ehhez sok, néha csak annyi, hogy egy nád-szállal megpiszkálja valaki felülről a mocsárüledéket, s a buborék felszáll. Ezt a mocsárfenék bányászást tekintem a sárospataki kollégium legnagyobb és legnemzetibb munkájának”.⁴ S azok, akik Patakról, a pataki iskolából kerültek ki az életbe, mindvégig megmaradtak pataki diákoknak. Erről is szépen vall Móricz Zsigmond: „Aki pataki diák volt, annak múltja más, mint az emberiség többi részéé. Annak valóban örökké tartó diákmúltja van, melyből kigázolni nem is lehet”.⁵

Sárospatak vonzó hatásáról sok pataki öregdiák tett vallomást Móricz Zsigmondon kívül is. Közülük csak egyet idézek, Kazinczy Gábort, aki kiemelve a pataki nevelés eredményeit nagy elismeréssel szólt többek között az itt érvényesült demokratikus közösségi szellemről. Szerinte „sehol, egy iskolában sincs oly összetartás tanárok és diákok között, mint itt. Sehol sem szereti jobban tanár a tanítványát és a tanítvány a tanárát, mint itt. Sehol sem szövődik az egész életre kiható barátság diák és diák

⁴ Móricz Zsigmond: Pataki diákok. = Riportok, 1936-1942. Bp., 1958. 201.

⁵ Móricz Zsigmond i. m. 6.

között, mint itt. Sehol sem szereti a közösség (a város, a szélesebb társadalom) jobban a diákot, mint itt”.⁶

S Patak nemcsak az itt tanult diákokra volt hatással! Varázsát sokan mások is megérezték. Így vannak ezzel mindazok, akik nagyobb műveltséggel, szélesebb látókörrel, a történelem, a magyar közművelődés fejlődésének ismeretében néznek a diákvárosra.

Volt idő, körülbelül hetven évvel ezelőtt, amikor bizonyos nehézségekre hivatkozva felmerült olyan hang, hogy kollégiumot át kell telepíteni a nagyobb városba, Miskolcra. A felvetés heves ellenzést váltott ki a magyar művelt társadalom nagy részéből. A közvélemény patak felé fordult, s mozgalom bontakozott ki Sárospatak, az ősi diákváros megmentéséért, a pataki kollégiumi folytonosság megtartásáért. Sárospatakot Oltalmazó Ligát hoztak létre, s igazuk bizonyítására felhasználták a haza sajtó nyilvánosságát is. Az ország lelkiismeretének a felrázására, a történelmi fejlődésnek megfelelő helyes értékelés, állásfoglalás segítésére, a kollégium anyagi támogatásának erősítésére sok országos lapban jelentek meg cikkek. S a mozgalom résztvevői felekezeti különbség nélkül magyar nemzeti ügynek tekintették, tartották a patakon maradási! A pataki iskola felekezeti, református intézmény volt, de a más felekezetbeliek is kiálltak érte, s sok érvet sorakoztattak fel az iskola megmentése mellett.

A pataki ügyért kiállók közül csak egyet idézek, Waldapfel Jánost, aki kezdeményezte a Liga létrehozását. Ez az ember nem református vallású volt, s nem volt közvetlen kapcsolatban Sárospatak, a kollégiummal sem. Mélyebb műveltsége, történelmi értékelése mégis a következő megfogalmazására készítette: „Ha másutt keresnek otthont a pataki iskolának, az már nem lesz a pataki kollégium a maga históriájával, a maga gyökereivel, a maga lelkével – ez a pataki iskolának, a réginek, az igazinak halála volna. A pataki iskola nem Sárospatak érdeke, hanem a magyar kultúra citadellája befelé, nekünk magyaroknak, és a magyar nemzet dicsősége, már Comenius révén is, kifelé, Európának. Sárospatak kérdése minden magyar ember, minden művelt, a magyar művelődés ügyét szíven viselő ember ügye, vagy még helyesebben: az egész magyar nemzet ügye. Sárospatak mutat a legtöbb hasonlóságot a régi híres német

⁶ *Novák Sándor* (szerk.): Emléklapok 1928. október 6-ról, a hősi halált halt sárospataki diákok második emléktáblájának leleplezése ünnepélyéről és a Pataki Diákok Országos Szövetségének megalakulásáról. Sárospatak, 1928. 26.

és angol egyetemi városokhoz. De egy tekintetben tútesz Sárospatak szinte valamennyin. A nemzeti történet nagy, legnagyobb eseményei egyik ilyen külföldi városban sem szövődnek oly sűrűn a helyi történetbe, a helyi alapítók és alapítványok, pártfogók, tanárok és tanítványok történetébe, mint ebben a Bodrog két partján épült kis városban ott a Hegyalja tövében.”⁷

S tegyünk még hozzá mindehhez egy – az 1950-es évekből származó – gondolatsort, értékelő vallomást, melyet Újszászy Kálmán pataki öregdiák és tanár fogalmazott meg: „Patak, a diákváros nem a múlté, hanem a jelenben is él. Ami a németeknek Weimar, Heidelberg, Göttinga, a franciáknak Grenoble, az angoloknak Cambridge, az nekünk, magyaroknak, hasonlíthatatlanul több megpróbáltatás tüzéből kikerülve, Patak, a magyar művelődés fellegvára, a 'Bodrog-parti Athén'.”⁸

A Sárospatakot Oltalmazó Liga tevékenysége, kiállása nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy az iskolát áttelepíteni akarók elhallgattak, s a kollégium Sárospatakon maradt. Mindez lehetővé tette, biztosította Szinyei Gerzson szerint, hogy „az a nagy szellemi és erkölcsi érték, az az újra össze nem gyűjthető nemzeti kincs, mely Sárospatakra évszázadok alatt felgyülemlt, továbbra is itt kamatozzék a magyar nemzeti műveltség javára”.⁹ S a pataki kollégiumnak ez a sajátossága, különlegessége, a Vár szerepével együtt eredményezte, hogy a nekik helyt adótelepülés a városnévből fogalommá vált, s a pataki szellemi örökség a magyar kultúra fontos része lett.

Ha Sárospatak s benne a tanítóképző továbbra is hű akar maradni önmagához, ha méltó akar lenni a kapott örökséghez, a varázsát meg akarja őrizni, ha akarjuk – márpedig akarnunk kell –, hogy az itt felgyülemlt nagy nemzeti érték hasznára legyen társadalmunk fejlődésének, érezzük magunkénak – pedagógusok és diákok – a pataki haladó hagyományokat, a nép, a haza szeretetét, szolgálatát, s ne engedjük, hogy megkopjon a pataki diák mivolt, s veszítsen fényéből, vonzásából a pataki szellem!

⁷ *Waldapfel János*: Sárospatak. = *Közműveltség*, II. évf. Bp., 1912. 122-123.

⁸ *Újszászy Kálmán – Balassa Iván – Román János*: Sárospataki vezető. Sárospatak, 1957. 8.

⁹ Szinyei Gerzson 1916. január 16-án kelt levele. = *Waldapfel* i. m. 18.

II.¹⁰

Bereg megyében, Vámosatya községben születtem. A református egyházi kormányzás szerint falunk Debrecenhez tartozott, de Patak vonzásában élt. Lelkészünk, segédlelkészünk, tanítónk pataki diák volt. Híre, varázsa következtében elemi iskolás koromban Patak számomra a mesék városának tűnt, ahová természetesen én is vágytam. S amikor szüleim elhatározták a tanítóm és segédlelkészünk ösztönzésére, hogy továbbtaníttatnak, az első évben a hozzánk legközelebbi gimnáziumban, Nyíregyházán tettem le a magánvizsgát. A terv az volt, hogy a költségek csökkentése céljából a második osztályból is itt vizsgázom, és csak a III. osztálytól megyek Patakra tanulni. Tavasszal azonban községünkben járt Nagy Ernő pataki öregdiák, ellenzéki politikus, Bajcsy-Zsilinszky Endrének harcostársa, Peremartoni Nagy Gusztáv pataki teológiai tanárnak a veje, s javaslatára már a II. osztály tárgyaiból is Patakon tettem le magánvizsgát. Így kezdtem meg 1926 szeptemberében nyilvános tanulóként Patakon a gimnázium III. osztályát, s végre teljesült a vágyam: a híres pataki iskola tanulója, „pataki diák” lettem!

Gimnazistaként és teológusként tíz évet töltöttem Patakon, majd egy évet a Halle-Wittenbergi Egyetemen tanultam ösztöndíjjal. Munkámat 1937 szeptemberével a gimnázium angol internátusában nevelőként kezdtem. S ez az év nagy örömet, lehetőséget hozott számomra. A tanítóképző új igazgatója, dr. Egey Antal a képzőben meg akarta szervezni a pedagógiai tanszéket, és dr. Mátyás Ernő teológiai és közigazgató javaslatára engem választottak ki az állásra. A Pogány Istvánné-alapból a továbbtanuláshoz ösztöndíjat biztosítottak, és elindítottak Szegedre, ahol előbb magyar nyelv és irodalom, történelem és szlőjd szakos polgári iskolai, majd a Horthy Miklós Tudományegyetemen, az Apponyi Kollégiumban pedagógia-filozófia szakos tanítóképző intézeti tanári oklevelet szereztem. Miután a képző fenntartójának legfőbb szerve, a tiszáninneri református egyházkerület közgyűlése megválasztott, kezdtem meg 1942. szeptember 1-jén tanári működésemet.

Már közép- és főiskolai tanulmányaim idején is közel kerültem Patakhoz, megszerettem a várost. A hétféteken, szabad időnkben igyekez-

¹⁰ Megjelent a *Sárospatak* című újságnak a várossá nyilvánítás 30. évfordulója tiszteletére kiadott ünnepi különszámában, 1998. aug. 30. 6.

tünk megismerni a települést, utcáit, épületeit, határát, történelmét, nemzeti szolgálatát. Tovább fokozódott, erősödött a város iránti csodálatom. A tanítási-nevelési lehetőséget nagy megtiszteltetésnek tartottam, és örültem, hogy én is nevelő, tanár lehetek abban a híres városban, ahol a város jelentőségét ismerő és értékelő emberek megállapítása szerint „még a kövek is nevelnek”. Mindez természetesen nagy kihívást jelentett számomra: becsületes, lelkiismeretes, emberséges munkát, odaadó szolgálatot kívánt tőlem. Az első időkben az iskolai és internátusi nevelői munka nagymértékben lekötött. 1948-ban aztán megszerveztem az Állami Gyermeklélektani Állomást Patak és a környék 13-14 éves gyermekei továbbtanulásának segítésére, melynek működését azonban az engedélyező minisztérium a többi hasonló intézetével együtt 1950-ben megszüntette.

Ebben az időben az iskolán, a tanítványokon keresztül igyekeztem szolgálni a várost. Iskolánk Patak életében tevékenyen részt vett. Tanítványaink a városi rendezvények szervezői, fegyelmezett résztvevői voltak. 1957-ben ünnepeltük a tanítóképző fennállásának 100. évfordulóját, s az ünnepségünkre sok volt tanítvány eljött. Az Alma mater és Sárospatak iránti nagy szeretetük megragadott. Megvilágosodott: Sárospatakon nemcsak hivatásukat szerető kiváló tanítókká kell nevelnünk tanítványainkat, hanem erősíteniük kell bennük a pataki szellemet, a diákvároshoz kötődésüket is. Így ugyanis még teljesebbé lesz az életük!

Közvetlenebbül 1967 óta vettem részt a város életében. Ettől kezdve 1990-ig voltam a városi tanácsnak, s az utolsó ciklusban a végrehajtó bizottságnak is tagja. Ezekben az években mint tanácsstag elnöke voltam a művelődési és ifjúságvédelmi bizottságnak, s a város fejlesztése érdekében sok előterjesztést, tervet, javaslatot dolgoztunk ki. Ebben az időben sokat fejlődött városunk közművelődése: szakmunkásképző, két általános iskola, óvoda és művelődési ház épült. Elnöke voltam a város idegenforgalmi bizottságának, tagja sz. Észak-Magyarországi Intéző Bizottságnak, majd utána a Megyei Idegenforgalmi Bizottságnak is. Pataki bizottságunk kidolgozta az idegenforgalom fejlesztésének tervét, s megvalósításához igyekeztünk támogatókat megnyerni. Fontos feladat volt az a fogadási feltételek javítása, továbbfejlesztése. A fejlesztéshez a város nagy segítséget kapott az Észak-Magyarországi Intéző Bizottságtól és a Megyei Idegenforgalmi Bizottságtól, melyeknek elnöke abban az időben

A Kődöböcz család Lillafüreden (1981)

tanítóképzőnk hűséges öregdiákja, Huszár István volt. Többször kaptunk nagyobb mérvű anyagi támogatást a Rákóczi-vár területének Bodrogparti rekonstrukciójához, autóparkoló, nyilvános illemhelyek építéséhez, a Kazinczy Ferenc utca 25-27. szám közti terület parkosításához, a Gutenberg-terem restaurálásához stb. Ebben az időben indult a strandfürdő nagyobb arányú fejlesztése, ekkor épült a Bodrog Hotel és az orvosi rendelőintézet is. Útikalauz jelent meg, turista iroda nyílt Patakon. Sor került az Iskolakert és a mandulás védetté nyilvánítására.

Más módon, más közösségek segítségével is igyekeztem a város fejlődését, értékeinek gyarapítását támogatni. A Magyar Pedagógia Társaság neveléstörténeti szakosztályának – melynek 1990-ig, húsz éven át elnöke voltam – és a Magyar Tudományos Akadémiának a segítségével kapta meg városunk Pátzay Pál Comenius-szobrát. Szakosztályunk több mint félszáz tagjával sokszor tartott városunkban konferenciát, mellyel sok ismerőst és barátot szereztünk Pataknak. A Pataki Diákok Sárospataki Baráti Köre kérésére készült el Bessenyei György és Fáy András szobra. Ezeken túl a Városvédő és Szépítő Egyesület és az öregdiákok Baráti Köre kezdeményezésére sok szobor került Patakra, s több történelmi jelentőségű házra emléktábla.

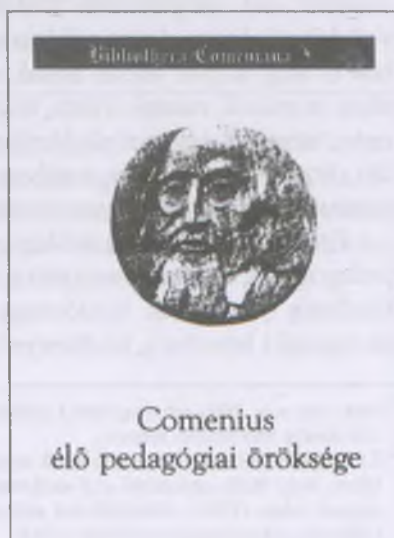
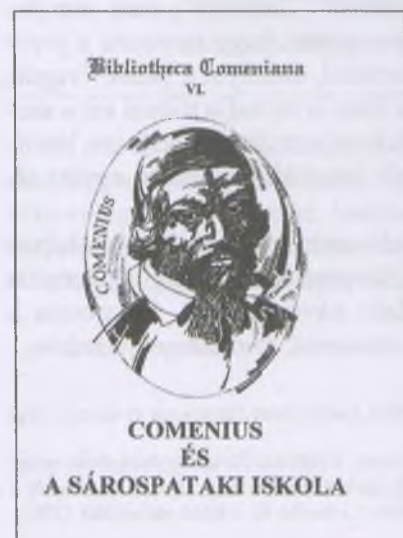
Fentiekén túl szakirodalmi munkásságommal is igyekeztem szolgálni városunkat, emléket állítani Pataknak. Amíg tanítottam és leköttök a vezetőhelyettesi adminisztrációs munkák, kevesebb lehetőségem volt erre, bár addig is számos tanulmányom jelent meg szakfolyóiratokban és gyűjteményes kötetekben. Ezek a tanulmányok a pataki tanítóképzéssel, annak sajátágaival, a fejlesztés lehetőségeivel foglalkoztak. 1980, tehát nyugdíjba menetelem óta több terjedelmesebb munkám jelent meg.

Az egyik: *Sárospatak a magyar művelődés történetében*. Ebben úgy állítok emléket Sárospataknak, hogy a „patakiság” lényegének vázolása után bemutatom városunk művelődési teljesítményeit, jellemzőit a területektől kezdve az épületeken, szobrokon, emléktáblákon, képzőművészeti, muzeális, irodalmi és levéltári értékeken át egészen a „pataki szellem”-ig. Vizsgálom Patak sajátos értékeinek hatását a nemzet életére, röviden bemutatva sok száz diák és tanár szerepét a magyar művelődésben. A könyvben van néhány szép vers Patakról és 77 kép városunk kulturális kincseiről.

Másik munkám: *Tanítóképzés Sárospatakon. A kollégiumi és középfokú képzés négy évszázada*. Ez hű tükre a magyar tanítóképzés 1959-ig

Ködöböcz József műveiből

terjedő történetének is. A könyv az általános képzéssel, majd a tanítói szakintézményi képzéssel megvalósuló tanítóképzés sokoldalú elemzését, tudományos igényű feldolgozását adja.

Három könyvvel három nagy pataki tanárnak-diáknak állítok emléket: *Árvay József, a magyar népoktatásügy sárospataki apostola* (Árvay volt a tanítóképző megalapítója, Zemplén megye első tanfelügyelője), *Dezső Lajos élete és munkássága* (Dezső Lajos 24 évig volt a tanítóképző igazgatója, Comenius kutató), *Finkey Ferenc élete és munkássága* (Finkey Ferenc jogtanár-koronaügyész volt).¹

Az utóbbi időben a helyi Baráti Kör ügyintéző vezetőjeként dolgozva 1996-ban megszerveztük a pataki diákok világtalálkozóját, melynek fontos feladata volt az alma materekkel való kapcsolat erősítése mellett a városhoz való kötődés elmélyítése is. Mint a református gyülekezet presbitere közreműködöm egyházközségünk időnként megjelenő lapjának, a *Sárospataki Református Gyülekezeti Életnek* a szerkesztésében. Mint a magyar Comenius Társaság elnöke szerkesztettem Társaságunk utóbbi köteteit, a legutolsó *Comenius és a sárospataki iskola* címmel ebben az évben (1997) jelent meg.²

Minderről azért szólok, mert hozzátartozik az elmúlt 30 évhez, s beleépült városunk történetébe. Bármennyire is szerettem volna a „pataki szellem”-nek megfelelően többet „használni”, „segíteni”, csak ennyire volt lehetőségem. Azért s abban akartam segíteni, hogy városunk a jövőben is meg tudja felelni annak a bizalommal, amellyel a pataki öregdiákok és mások vannak iránta, hogy a jövőben is be tudja tölteni azt a szerepet, amelyet nemzetünk életében vállalt és a múltban sikeresen betöltött, hogy olyan legyen, amilyenek sok öregdiák-társammal együtt álmodom, amilyenek szeretném látni.

Engem a református kollégium nevelt emberré, a pataki tanítóképző pedagógussá s rajtuk keresztül a város, Sárospatak közösségi emberré, a közösség szolgálatát felelősséggel vállaló *sárospataki*vá. Számomra a sárospataki lehetőség, tevékenység a hivatásomat, az életemet jelentette.

¹ Ezek után még, 2000-ben megjelent Ködöböcz Józsefnek *Lakóhelyünk Sárospatak és környete* című 336 oldalas helyismereti műve is.

² Ez volt a *Bibliotheca Comeniana* című sorozat VI. kötete. Ködöböcz József ügybuzgalmát szemlélteti, hogy utána ugyancsak az ő szerkesztésében megjelent további négy kötet: *Comenius és a magyar iskola* (1999), *Művelődésünk múltjából* (1999), *Comenius és a hazai művelődés* (2002), *Comenius élő pedagógiai öröksége* (2203).

Ködöböcz József Patak iránti vonzalmáról beszél

S mivel sokat köszönhetek Pataknak, hálás vagyok érte! Minden munkám e hála kifejezésének, bizonyításának egy-egy részlete. S ha tevékenységgemmel szeretett lakóhelyemnek tudtam valamit is használni, örülök és hálás vagyok Istennek, hogy itt Patakon, pataki emberként élhettem, élhetek, s arra, amit tettem, lehetőségem volt.

"Az igazak érvényre jönni akarnak, mert a haljál világszolgálat
 magy = lánl töredék halak, szerel világszolgálat
 (Pálkeresztények 4:11)

Sárospatak Város Önkormányzata

■ Miskolci Egyetem Comenius Tanulólépcső Fiskolói Kara

■ Sárospataki Református Egyházközség

melly figyelemmel tudják, hogy életünk 90. esztendőjében 2003. június 13-án a „Jantók tanulója”

KÖDÖBÖCZ JÓZSEF

nyugalmasan Büköki úton, Polgármesteri-helyettes, Egyetemdiplomás pedagógus,

Sárospatak Város Díjazottjára

■ Magyar Comenius Társaság elnöke, a Károlyi Ferenc Társaság alapító tagja,

■ Sárospataki Dalkör Szóvivője, a Magyar Pedagógus Társaság elvizezően hírevetény tagja,

■ Magyar Köztársasági Arany Érdemkeresztje, a „Pro Comenius”-díj, az Erdélyi Árkos díj

és számos más elismerés kitüntetésje, több alapítvány kuratóriumának elnöke,

■ sárospataki református egyházzsolt presbítere és legújnak Szenteskeresztje

vészaránya lelkei teremtője.

A mezei-örömet nagy tudósi Sárospatak Város, a Miskolci Egyetem és a Református Egyházközség sajtó háborújának voltán.

Szereteti és tisztelői 2003. június 22-én vasárnap, 15 órákor búcsúznak

Sárospatakon a református temetőben.

Gyászajánlat: Péterfy, Sándor Ágost, fia, Ködöböcz József, neje, Kiss Éva, unokája, Ködöböcz Ágost,

testvére, Ködöböcz Erzsébet és Julanna, valamint családtagjai, rokoniak, pályatársak, ismerősök, barátai és tisztelői.

Pótlásandó, alábbi fénye átkészítve, emléket közölte a hírvetény.

Teljesítés: Ködöböcz Ágost 3901 Sárospatak, Rákóczi u.31.-, Comenius Tanulólépcső Fiskolai Kar 3901 Sárospatak, Erzsébet u. 7.

A szerkesztő utószava

Életének 90. esztendejében 2003. június 13-án Miskolcon hunyt el Ködöböcz József, Sárospatak díszpolgára, a hazai nevelőképzés módszer-tanának és a művelődéstörténetnek nagyhatású tudósa. Halálával egy olyan munkás élet zárult le, amely a legutolsó napokig használni, hatni kívánt és tudott, s amelynek kisugárzása a továbbiakban is ösztönözni fog. A beregi parasztság küldötte volt a sárospataki kollégiumban, s hármaskörbe választották – a faluhoz, a pataki kálvinista szellemiséghez és a nevelői hivatáshoz – mindvégig hű maradt. Úgy maradt hűséges, hogy a maga alkotó energiáival felmutatta és gyarapította a kapott értékeket.

A falu az ő számára egy századok során kikristályosodott életközösség volt, amelynek hagyományaiban a humánus és a nemzeti karakter egyaránt öröklődött. Nemcsak a származás vonzotta e világhoz, hanem a két világháború közötti időszaknak az a szellemi áramlata is, amely a hazai társadalom szerkezetét és kultúráját a népi erőforrásokból kívánta megújítani. Mint faluszeminarista és mint a szegedi egyetem hallgatója Újszászy Kálmán neveltje volt; úgy készült értelmiségi feladataira, hogy sohase fedlezzék meg azokról, akik közül kiemelkedhetett. Előbb úgy látszott, hogy a papi hivatás adhat megfelelő kereteket számára, meg is szerezte a lelkesítő képesítést, de környezete felismerte sajátos érdeklődését, adottságait, s a pedagógia felé irányították lépteit. A pataki kollégium legjobb korszakaiban következetesen érvényesült az a gyakorlat, hogy a kiváló diákok közül nevelték ki a tanári utánpótlást, így szemelték ki Ködöböcz Józsefet egyéves németországi ösztöndíjas tanulmányútja után arra, hogy a kiépítendő tanítóképző akadémián a pedagógiai tanszék megszervezője és tanára legyen. A szegedi egyetemen szerezte meg ehhez a megfelelő szakmai képzettséget, onnan került 1942-ben a sárospataki tanítóképző intézet katedrájára. S az azután eltelt évtizedek nemcsak Patakhoz és a nevelőképzéshez kötötték hozzá maradandóan az életét, hanem arra is mindig

alkalmat talált, hogy a falu népéért tegyen valamit. Nagyrészt a falu küldte Patakra azokat a fiait, akik a tanítói szolgálatra vágytak, ott pedig a kibocsátó és befogadó közösség iránti hűségre, elkötelezettségre nevelték őket. Kődöböcz József emellett honismereti tevékenységével – kutatásaival, publikációival, szervezőmunkájával – mutatott rá azokra a kínálkozó alkalmakra és tevékenységterületekre, amelyek kihasználása által népünk kulturális felemelkedésének elősegítői lehetünk.

Erős motiváló tényező volt ebben az a kálvinista, pataki s z e l l e m i s é g , amelynek Kődöböcz József örököse volt, s tudatos közvetítője lett. Ő maga is többször foglalkozott azzal a kérdéssel, miben is rejlik „a pataki mivolt” lényege. A táji-környezeti adottságok mellett a történelmi múlt sajátosságaiból és az iskola küldetéséből vezette le az egyedi vonásokat. A demokratikus önszerveződés és kezdeményező képesség, a kurucos ellenzékiesség, a belső erőforrásokból való táplálkozás elsődlegessége, a közéleti szerepvállalás tudatossága a meghatározó vonásai ennek az arculatnak. A „hely szelleme” a művelődéstörténeti örökségben sűrűsödik megragadható példává, nem csoda, hogy Kődöböcz József ennek kutatójává szegődött. Comenius tevékenységének és örökségének felmutatásáért kevesen tettek annyit, mint ő, a „Bibliotheca Comeniana” köteteinek sora őrzi ilyen irányú áldozatos fáradozásainak eredményét. Az ő kutatásainak köszönhetjük a sárospataki tanítóképzés történeti útjának feltárását, s két könyvében is foglalkozott annak bemutatásával, milyen helyet töltött be Sárospatak a magyar kultúra történetében.

E gazdag életpálya során legerősebben talán mégis nevelők é n t hatott Kődöböcz József. A „tanítók tanítója” díszítő jelző került neve mellé a hálás tanítványok emlékezései nyomán. A középfokú tanítóképző II. világháború utáni korszakának, az 1957-ben felsőfokúvá fejlesztett intézetnek, illetve főiskolának ő volt a leginkább meghatározó személyisége, aki tanulmányi vezetőként mind elméleti síkon, mind pedig az oktatás, a nevelés, a képzés gyakorlatában – a tervezéstől a megvalósításig – irányt mutatott munkatársainak. 1979-ben bekövetkezett nyugdíjba menetele után is mestereként tekintett rá az az oktatói gárda, amely az ő felfogásának szellemében végezte tovább munkáját, illetve amelynek több tagja az ő egykori tanítványaként került a különböző tanszékekre.

Talán nem túlzó az a nézet, amely szerint addig lesz Sárospatakon jövője a nevelőképzésnek, amíg nem feledik az ő útmutatását. A hivatás-

szerepet, a folyamatos megújulás igénye, a becsületes feladatvégzés, a szereteten alapuló munkatársi és tanár-diák kapcsolat, a hagyománytiszteltet: ezek azok az erények, amelyeket ő képviselt és továbbadott. Ezek teszik emlékezetét maradandóvá.

Ködöböcz József elhunyt nagy vesztesége a zempléni hagyomány-ápolás ügyének, a magyar neveléstörténeti kutatásnak, a pedagógusképzésnek. Példája azonban fényeskedni fog ezután is, ha követjük őt az általa kijelölt úton. Hatása velünk marad, s segít jobb emberré lenni.

Ezt a hatást erősítheti, ha lelkiismeretesen gondozzuk örökségét, és ennek az örökségnek része ez a könyv. Több szervezet, intézmény összefogásával az ő példás életútjának megismertetése céljából teremtettük meg a lehetőséget, hogy a hagyatékban reánk maradt, kiadatlan önéletrajzát – a család hozzájárulásával, képekkel kiegészítve – most közzétegyük. Feltételezzük, hogy a szerző önéletrajzát a nyilvánosságnak szánta, hiszen betekintésre és fölhasználásra átengedte egykori tanítványának, Demjén Istvánnak, amikor a Ködöböcz József írásaiból összeállított kis könyvhöz előszavát írta.¹ Az *Életem* című visszatekintés az 1990-es években készült, egyes részeinek több, javított változata is van, mi a legteljesebb variáns közlésére törekedtünk. A gépirat befejezett, lezárt, noha nem terjed ki az életút utolsó szakaszának minden történésére. Lábjegyzetekben közlünk olyan tényeket, amelyek a szöveg tartalmát teljesebbé teszik. Kiegészítésül, záró fejezetként közöljük itt Ködöböcz Józsefnek azt a két írását, amelyeket Sárospatakkal kapcsolatos érzelmeiről, felfogásáról írt, mert úgy véljük ezekkel válik egésszé az üzenete.

Nem véletlenül választottuk gyászjelentése mottójául a bibliai Példabeszédek tanúságtételét: „Az igazak ösvénye pedig olyan, mint a hajnal világossága, mely minél tovább halad, annál világosabb lesz”. Ködöböcz József életpéldáját követendőnek tartjuk, s hiszünk benne, hogy sokakat indított és indít el az igazak ösvénye felé.

Kovács Dániel

¹ Ködöböcz József. Tudós tanárok, tanár tudósok. A kísérő tanulmányt írta, a szövegeket válogatta dr. Demjén István. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Bp., 2003.

Kődöböcz József

tudós tanárok
tanár tudósok

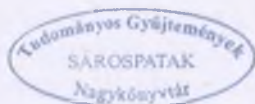
Országos Pedagógiai
Könyvtár és Múzeum

Tisztelgés a tudós tanár előtt (2003)

Tartalom

A család	5
Az iskolás évek	13
A teológiai akadémián	25
Halléban	33
Szegedi diákéletem	39
Munkában Sárospatakon	45
Orosz fogságban	49
Tanítóképzős tanárságom	59
Családi otthonom	73
További munkásságom	83
A nyugdíjas évek	99
Sárospatak vonzásában	113
●	
A szerkesztő utószava	127

A kiadást gondozta
 a Miskolci Egyetem Comenius Tanítóképző Főiskolai Kara,
 a Magyar Comenius Társaság,
 valamint Sárospatak város önkormányzati képviselőinek
 és a Borsod–Abaúj–Zemplén megyei közgyűlés elnökének
 támogatásával
 a Kazinczy Ferenc Társaság

© Kődöböcz Józsefné

●
 Felelős kiadó: *Fehér József* elnök

Szövegszerkesztés, nyomdai előkészítés:
Kazinczy Ferenc Társaság, Sátoraljaújhely

Nyomás és kötés:
Sárospataki Nyomda Kft. Sárospatak

Ködöböcz József (1913-2003) a sárospataki szellemi örökség
hűséges kutatója, ápolója, gyarapítója volt.

Életútja egy kis beregi faluból vezetett a Bodrog-parti Athénba,
ahol a tanítóképző nagy hatású pedagógiai vezetőjeként négy évtizeden át
nevelők több nemzedékét indította a magyar ifjúság művelésének útjára.

Önéletrajza egy történelmileg igen érdekes korszak dokumentuma,
egy hivatás megtalálásának és szolgálatának története.

